

Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa

Monica Fagerlund, Virve-Maria Toivonen

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2021:3

tietokayttoon.fi

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3

Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa

Monica Fagerlund, Virve-Maria Toivonen

Valtioneuvoston kanslia, Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

© 2021 tekijät ja valtioneuvoston kanslia

ISBN pdf: 978-952-383-013-4

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Monica Fagerlund, Virve-Maria Toivonen

Kieli Suomi

Sivumäärä

118

Tiivistelmä

Pitkät käsittelyajat on tunnistettu yhdeksi rikosprosessin ongelmaksi Suomessa. Erityisesti seksuaalirikosten lapsiuhrit saattavat joutua käymään läpi traumaattisia kokemuksiaan jopa vuosia kestävä rikosprosessin ajan. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin kolmen erityyppisen aineiston avulla lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessin kestoja ja sitä, mitkä tekijät selittävät rikosprosessin pitkittymistä näissä rikoksissa. Aineistona käytettiin ensiksikin viranomaistilastoja ilmoitettujen ja tuomittujen rikosten määristä sekä niiden käsittelyajoista. Toiseksi analysoitiin lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten lainvoimaisia tuomioita sen selvittämiseksi, voidaanko tuomioon asti edenneissä tapauksissa erottaa rikosprosessin pitkittymistä selittäviä seikkoja teoissa tai osapuolissa. Kolmanneksi alueellisille eroille etsittiin syitä haastattelemalla rikosprosessin eri vaiheiden toimijoita, eli poliiseja, syyttäjiä ja käräjätuomareita. Tutkimus vahvistaa, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessi kestää keskimäärin kauemmin kuin muiden vakavien seksuaali- ja väkivaltarikosten. Käsittelyajoissa on huomattavia alueellisia eroja erityisesti esitutkintavaiheessa. Rikoslajiin ja asianosaisiin liittyvien tekijöiden sijaan tuloksissa korostuvat alueelliset erot viranomaistyön resurssien suuntaamisessa, organisoimisessa ja yhteistyössä.

Klausuuli

Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat

tutkimus, tutkimustoiminta, rikosprosessi, seksuaalirikokset, seksuaalinen hyväksikäyttö, lapset

ISBN PDF 978-952-383-013-4

ISSN PDF

2342-6799

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-013-4>

Straffprocessens längd i fråga om sexualbrott mot barn

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2021:3**Utgivare** Statsrådets kansli**Författare** Monica Fagerlund, Virve-Maria Toivonen**Språk** Finska**Sidantal**

118

Referat

Långa handläggningstider har identifierats som ett problem i brottmålsförfarandet i Finland. I synnerhet sexualbrottsoffer som är barn kan tvingas behandla sina traumatiska upplevelser under ett brottmålsförfarande som pågår i flera år. I den här undersökningen användes tre olika typer av material för att granska brottmålsförfarandets längd vid sexualbrott mot barn och vilka faktorer som förklarar det långa förfarandet vid dessa brott. Som material användes för det första myndighetsstatistik om antalet anmälda och dömda brott samt handläggningstiderna. För det andra analyserades lagakraftvunna domar vid sexualbrott mot barn för att utreda om det i fall som lett till en dom kan urskiljas faktorer i gärningarna eller parterna som förklarar det långa brottmålsförfarandet. För det tredje söktes orsaker till de regionala skillnaderna genom att intervjua aktörer i olika skeden av brottmålsförfarandet, dvs. poliser, åklagare och tingsdomare. Undersökningen bekräftar att brottmålsförfarandet vid sexualbrott mot barn i genomsnitt är längre än förfarandet vid andra grova sexual- och våldsbrott. Det förekommer betydande regionala skillnader i handläggningstiderna särskilt i förundersökningskedet. I stället för faktorer med anknytning till brottsarten och parterna framhävs i resultaten regionala skillnader i allokeringen av myndighetsresurser, organiseringen och samarbetet.

Klausul

Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

Nyckelord

forskning, forskningsverksamhet, straffprocess, sexualbrott, sexuellt utnyttjande, barn

ISBN PDF 978-952-383-013-4**ISSN PDF**

2342-6799

URN-adress<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-013-4>

Duration of criminal proceedings relating to sexual offences against children

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2021:3

Publisher Prime Minister's Office

Authors Monica Fagerlund, Virve-Maria Toivonen

Language Finnish

Pages

118

Abstract

Long processing times have been recognised as a problem in criminal proceedings in Finland. In particular, child victims of sexual offences may have to relive their traumatic experiences for years because of the duration of the process. This study, based on three different sets of data, analysed the processing times of sexual offences targeting children and the variables explaining the prolongation of the process. The data consists of official statistics on reported offences, convictions and processing times. Secondly, an analysis was carried out of the legally enforceable convictions handed down in these proceedings to identify any variables explaining the prolongation of the process in terms of the acts or parties involved. Thirdly, an attempt was made to identify the reasons for regional differences by interviewing the parties involved, i.e., the police, prosecutors and judges. The study reveals that criminal proceedings in sexual offences involving children last longer than those related to other serious sexual and violent offences. Major regional differences in processing times were detected especially in pre-trial investigations. Instead of factors related to the type of crime and parties involved, the findings highlight regional differences in the allocation and organisation of resources and cooperation.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, criminal procedure, sex crimes, sexual abuse, children

ISBN PDF 978-952-383-013-4

ISSN PDF

2342-6799

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-013-4>

Sisältö

1	Johdanto	9
1.1	Tutkimus ja sen tavoitteet.....	9
1.2	Aiempi tutkimustieto lapsiin kohdistuvasta seksuaalirikollisuudesta ja rikosprosessista.....	10
2	Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ja rikosprosessi lainsäädännössä	14
2.1	Rikosnimikkeet.....	14
2.2	Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa	16
2.3	Lapsiuhrin erityinen asema rikosprosessissa.....	21
3	Tutkimuksen toteutus	31
3.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	31
3.2	Aineistot ja menetelmät.....	32
3.2.1	Tilastoaineistot.....	32
3.2.2	Tuomioaineisto	37
3.2.3	Asiantuntijahaastattelut	49
3.3	Tutkimusetiikka ja tietosuoja	52
4	Tulokset.....	54
4.1	Rikosprosessin kesto ja alueelliset erot	54
4.2	Tuomioaineiston teonpiirteiden yhteydet prosessin keston	60
4.3	Prosessin keston vaikuttavat seikat asiantuntijahaastattelujen valossa.....	68
4.3.1	Rikoslajiliitännäiset seikat.....	68
4.3.2	Työn ja yksikköjen organisointiin liittyvät asiat	73
4.3.3	Viranomaisyhteistyö	76
4.3.4	Koulutus ja erikoistuminen.....	83
4.3.5	Lainsäädäntö.....	85
4.3.6	Resurssit.....	86
4.3.7	Tutkimatta jätetyt tapaukset.....	87
5	Yhteenveto ja ratkaisuehdotukset	89
5.1	Rikosprosessin kesto ja alueelliset erot	89
5.2	Käsittelyn kesto selittäviä tekijöitä	90

5.2.1	Rikoslajiliitännäiset seikat.....	90
5.2.2	Työn ja yksiköiden organisointi.....	93
5.2.3	Viranomaisyhteistyö	94
5.2.4	Koulutus ja erikoistuminen.....	96
5.2.5	Lainsäädäntö.....	97
5.2.6	Resurssit.....	97
5.3	Ratkaisuehdotuksia.....	98

Liitteet	103
-----------------------	------------

Lähteet	108
----------------------	------------

LUKIJALLE

Tässä raportoidun tutkimuksen tavoitteena on kuvata, miksi lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessi Suomessa pitkittyy usein kohtuuttoman paljon. Tutkimus toteutettiin Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa osana valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoimintaa (VN TEAS) 1.1.2020–31.1.2021. Hankkeen johtajana toimi tutkimusjohtaja Juha Kääriäinen ja tutkijoina tohtorikoulutettava Monica Fagerlund sekä ma. professori Virve-Maria Toivonen. Tutkimuksen rekisteriaineistoja koskevasta yhdistämisestä vastasi tietojärjestelmäasiantuntija Olli-Pekka Aaltonen ja tutkimusavustajana toimi Mirva Laakkonen.

Tutkimuksen toteutuksen ovat mahdollistaneet useat tahot. Ensinnäkin haluamme kiittää hankkeen ohjausryhmää, johon kuuluivat neuvotteleva virkamies Elina Ruuskanen (pj), neuvotteleva virkamies Mervi Sarimo ja suunnittelija Anni Pentti (siht.) oikeusministeriöstä, sosiaalineuvos Marjo Malja (ajalla 6.5.2020–31.1.2021) ja neuvotteleva virkamies Pirjo Lillsunde sosiaali- ja terveysministeriöstä (ajalla 1.1–6.5.2020) sekä poliisitarkastaja Kimmo Halme (ajalla 24.9.2020–31.1.2021), poliisitarkastaja Miia Lehtinen (ajalla 1.1–24.9.2020) ja hallitussihteeri Heidi Lempiö (Miia Lehtisen sijaisena 29.1.2020) sisäministeriöstä.

Lisäksi haluamme kiittää päätösseminaarissa tutkimuksemme tuloksia kommentoineita asiantuntijoita. Kommenttipuheenvuorot tilaisuudessa pitivät oikeuspsykologi Julia Korkman, yliopettaja Satu Rantaeskola, komisario Miia Lehtinen sekä erikoissyyttäjä Pia Mäenpää. Tilaisuuden kautta saatu palaute ja näkökulmat olivat olennaisia tutkimuksen ja tämän raportin viimeistelyvaiheessa.

Tutkimustamme ei olisi ollut mahdollista toteuttaa ilman niiden ihmisten apua, jotka tuntevat käytännön rikosprosessin parhaiten: suuri kiitos kaikille poliiseille, syyttäjille ja tuomareille, jotka tarjositte asiantuntemuksenne käyttöömme.

Tekijät
Tammikuu 2021

1 Johdanto

1.1 Tutkimus ja sen tavoitteet

Lapsilähtöistä ja lapsen edun mukaista palvelujen ja prosessien suunnittelua ohjaavat monet kansainväliset säädökset ja periaatteet. Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan osalta keskeisiä ovat erityisesti YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991, LOS) ja sen lisäpöytäkirja lapsikaupasta ja lasten hyväksikäytöstä prostituutiossa ja pornografiassa (41/2012), Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan eli niin kutsuttu Lanzaroten sopimus (SopS 88/2011), direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista (2012) eli niin sanottu uhridirektiivi sekä Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeuden suuntaviivat (2010). Tässä raportissa lapsilla tarkoitetaan edellä mainittujen kansainvälisten sopimusten ja ohjeiden tavoin alle 18-vuotiaita henkilöitä. Raportissa käsitellään lapsia sekä rikosprosessin termein rikosten asianomistajina että laajemmin seksuaalisen väkivallan uhreina riippuen kulloisenkin kontekstin laajuudesta tai viitatusta lähteestä.

Rikosprosessia on viime vuosina pyritty kehittämään erityisesti lapsiuhrien näkökulmasta oikeusministeriön työryhmässä, jossa edistettiin uhrin tarpeet huomioon ottavia hyviä käytäntöjä (Ruuskanen & Sarimo 2018). Sen työ pohjautui uhridirektiivin mukaiseen kehittämiseen uhrille kohdennetussa ja viranomaisten välisessä viestinnässä, uhrien ohjaamisessa tarkoituksenmukaisiin palveluihin, uhrien sensitiivisessä kohtelussa ja suojelemisessa. Lasten asemaan rikosten uhreina on kiinnitetty erityistä huomiota sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa toimenpidesuunnitelmassa lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Toimenpidesuunnitelma sisältää yhteistyössä usean ministeriön ja järjestöjen kanssa valmistellut toimenpiteet, joilla lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan puututaan ennaltaehkäisyn, haittojen minimoinnin ja hoidon näkökulmista (Korpilahti ym. 2019). Lisäksi aihe on keskiössä lastentalo-mallia Suomeen valtakunnallisesti vakiinnuttavassa Barnahus-hankkeessa (esim. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020) ja se on huomioitu osana rikosketjun LEAN-hankkeen selvitystä (Tolvanen 2020).

Tämä tutkimus on luontevaa jatkoa työlle, jota oikeusministeriössä toiminut työryhmä on kuvannut julkaisussaan uhrin tarpeiden huomioimiseksi rikosprosessissa (Ruuskanen & Sarimo 2018). Työryhmän raportissa yhtenä merkittävimmistä ongelmista lapsiuhrien kannalta pidettiin rikosprosessien pitkää kestoa, joka on entisestään pidentynyt viime vuosina ja vaihtelee huomattavasti alueellisesti (mt., s. 62–67). Ei voida pi-

tää hyväksyttävänä vallitsevaa tilannetta, jossa lapsiuhrit joutuvat käsittelemään hyvinkin traumaattisia tapahtumia rikosprosessissa pahimmillaan vuosikausia, eli merkittävän osan siihenastisesta elämästään. Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa rikosprosessin on havaittu pitkittyvän erityisesti esitutkintavaiheessa, mihin myös eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota (EOAK/1084/2019, EOAK/3462/2019).

Tässä raportissa kuvataan Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa -tutkimushankkeen tausta, tutkimuskysymykset, aineistot ja tulokset. Keskeisenä tavoitteena on ollut vastata kysymykseen siitä, miksi lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinta Suomessa pitkittyy. Tietolähteinä on käytetty ensiksikin rikostilastoja, joista saadaan tietoa ilmoitettujen ja tuomittujen rikosten määristä alueittain sekä niiden käsittelyajoista. Toiseksi analysoimme lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten lainvoimaisia tuomioita vuosilta 2017–2018 selvittääksemme, voidaanko näissä tuomioon asti edenneissä tapauksissa erottaa esimerkiksi tekoihin tai niiden osapuoliin kytkeytyviä seikkoja, jotka ovat yhteydessä rikosprosessin pitkittymiseen. Kolmanneksi etsimme syitä alueellisille eroille haastatteleamalla rikosprosessin eri vaiheiden toimijoita, eli poliiseja, syyttäjiä ja käräjätuomareita. Viimeksi mainitussa kiinnostus kohdistuu sekä keskimääräistä hitaampien että nopeampien käsittelyaikojen alueisiin, huomioiden myös lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ilmoitusmäärät kullakin alueella. Raportin lopuksi esitämme tutkimustulostemme perusteella ratkaisuehdotuksia rikosprosessin kehittämiseksi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa.

1.2 Aiempi tutkimustieto lapsiin kohdistuvasta seksuaalirikollisuudesta ja rikosprosessista

Keskeiset tutkimustietolähteet lapsiin kohdistuvasta seksuaalirikollisuudesta perustuvat paitsi rekisteritietoon ja niistä tuotettuihin viranomaistilastoihin, myös itseilmoitusmenetelmillä toteutettuihin kyselytutkimuksiin. Rekisteritutkimuksilla saadaan tietoa *ilmirikollisuuden* eli viranomaisten tietoon tulleiden rikosten määrästä ja piirteistä. Lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa *piilorikollisuuden* osuus *kokonaisrikollisuudesta* on kuitenkin arvioitu erityisen suureksi. Viranomaistietoihin perustuvia tilastoharjoja lasten seksuaalisissa hyväksikäytöissä on selvitetty jo vuosituhannen alussa (Majamaa 2003). Uhritutkimusten ja rekisteritutkimusten vertailussa eroja on havaittu sekä rikosilmoitusten määrässä että tapausten piirteissä (esim. Humppi & Ellonen 2010; Kuoppamäki, Kääriäinen & Ellonen 2011).

Suomessa on lapsiuhritutkimuksilla (Fagerlund ym. 2014; Ellonen ym. 2008; Sariola 1990) ja sovelletusti myös Kouluterveyskyselyin (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019) pyritty muodostamaan lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista kuvaa, joka katkaisi sekä ilmirikollisuuden että piilorikollisuuden osuutta kokonaisrikollisuudesta. Siinä missä tietoisuus ja keskustelu lapsiin kohdistuvasta hyväksikäytöstä ovat todennäköisesti lisääntyneet julki tulleiden tapausten, mediahuomion ja viranomaiskontrollin kehittämisen myötä, mahdollisuudet fyysiseen hyväksikäyttöön ja sen piilottamiseen ovat saattaneet kaventua, kun hyväksikäyttöä on alettu paremmin tunnistaa. Esimerkiksi teini-ikäisten tyttöjen seurustelusuhteiksi mielletty kanssakäyminen aikuisten miesten kanssa on luultavasti vähemmän normalisoitua kuin vaikkapa 80-luvulla, mistä lähtien lapsiuhritutkimukset ovat viitanneet ilmiön vähentyneen (Fagerlund ym. 2014; Ellonen ym. 2008; Sariola 1990). Toisaalta älypuhelinien yleistymisen yhä nuorempien lasten käytössä ja lukuisat sosiaalisen median sovellukset ovat lisänneet rikoksentekomahdollisuuksia, kun potentiaaliset nuoret uhrat ovat helpommin tekijöiden tavoitettavissa (esim. Staksrud, Ólafsson & Livingstone 2013). Fyysisessä kontaktissa tapahtuva hyväksikäyttö ei ole sekään ilmiönä kadonnut, ja siihen perustuu myös osa netissä leviävästä hyväksikäyttömateriaalista.

Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna rikosilmoitukset lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä ovat lisääntyneet merkittävästi samalla, kun näiden rikosten selvitysprosentit poliisin tilastoissa ovat laskeneet (Danielsson, Fagerlund & Malin 2020). Kun selvitysprosentilla tarkastellaan selvitettyjen rikosten osuutta samana vuonna ilmoitetuista, kertoo selvitysprosentti tosiasiaa enemmän esitutinnan keston pidentymisestä, koska yhä harvempi rikosepäily siirtyy esitutinnasta syyteharkintaan vuoden sisällä ja varsinkin saman kalenterivuoden aikana rikosilmoituksen kirjaamisesta. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinnan on havaittu pitkittyvän huomattavasti verrattuna aikuisiin kohdistuneisiin seksuaalirikoksiin myös esimerkiksi Englannissa (Children's Commissioner for England 2017). Aika rikosilmoituksesta syyteharkinnan valmistumiseen näissä rikoksissa on niin ikään viime vuosina pidentynyt (Office for National Statistics 2020).

Viranomaisprosesseja lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyissä on aiemmin tutkittu myös Suomessa. Vuosikymmenen takaisessa tutkimuksessa Humppi ja Ellonen (2010) tarkastelivat, miten epäilyt lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja hyväksikäytöstä etenevät esitutinnasta syyteharkintaan ja sieltä tuomioistuinkäsittelyyn. Lisäksi tutkittiin haastatteluaineiston avulla viranomaisten välistä yhteistyötä tapauksia selvitetessä. Tuoretta tutkimustietoa on saatavilla aikuisiin kohdistuneiden raiskausrikosten etenemisestä rikosprosessissa (Alaattinoğlu, Kainulainen & Niemi 2020) ja YAMK-opinnäytetyönä poliisin tietoon tulleista raiskausepäilyistä, joiden esitutkinta on päätetty, koska asiassa ei epäillä tapahtuneen rikosta (Hellström 2019).

Rikosprosessin ulkopuolella ja sen rinnalla toimivien viranomaisten, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon, merkitys prosessille on monissa aiheen tutkimuksissa ja selvityksissä vahvasti esillä. Yhteistyötä samoin kuin kunkin eri viranomaisen omaa toimintaa onkin pyritty viime vuosina edelleen kehittämään. Tästä esimerkkinä on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2019 julkaisema selvitys Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien väkivaltaepäilyiden tutkiminen lapsen edun mukaisesti: Selvitys poliisin ja perhekeskustoiminnan näkökulmasta (Huittinen 2019). Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten esitutkintaprosessista ja kehittämistarpeista poliisilaitoksella on tehty tapaustutkimustyyppinen pro gradu –opinnäytetyö (Lehtinen 2014) ja lapsen edunvalvontaan esitutkinnan näkökulmasta on kirjoitettu opas (Tuominen 2014). Lisäksi lapsen edunvalvonnasta lastensuojelu- ja rikosprosessissa on julkaistu käsikirja (Heikkilä, Ranteskola & Suikkanen-Malin 2018). Tutkimustietoon perustuvaa koulutusta lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinnasta poliisin perustutkinto-opintoihin on vahvistettu vuonna 2013 julkaistulla ja 2016 päivitetyllä opikirjalla (Ellonen & Rantaeskola 2016).

Terveydenhuollon ammattilaiset tekevät yhteistyötä poliisin kanssa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten selvittämiseksi. Esitutkinnassa lasta kuullaan lapsen iästä ja kehitystasosta riippuen joko poliisissa tai yliopistollisen keskussairaalan yhteydessä toimivassa oikeuspsykiatrian tai oikeuspsykologian yksikössä. Merkittävä vaikutus näiden käytäntöjen nykymuotoon ja poliisien kouluttamiseen lasten kuulemiseksi esitutkinnassa voidaan arvioida olleen Julia Korkmanin oikeuspsykologian väitöstudiumuksella *How (not) to Interview Children: Interviews with Young Children in Sexual Abuse Investigations in Finland* (2006). Finnilä-Tuohimaan (2009) väitöskirja puolestaan tutki sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten päätöksentekoa, asenteita ja virhepäätelmiä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyjen selvittämisessä. Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toimintaa on sittemmin myös arvioitu, ja havaittu, että selvitysmäärät ovat kasvaneet, viranomaisyhteistyö merkittävästi lisääntynyt ja toiminta yhdenmukaistunut keskittämisen myötä (Julin 2018). Myös tärkeitä kehittämiskohteita tunnistettiin edelleen, etupäässä se, että lasten oikeuspsykiatrian yksiköihin keskittynyttä moniammatillista osaamista tulisi hyödyntää aiempaa laajaa-alaisemmin. Lapsen kohdistuneiden rikosepäilyjen tutkintaan poliisille ja syyttäjälle ehdotettiin aikarajojen määrittelyä, ja samalla näiden viranomaisten riittävän resursoinnin varmistamista (mt., s. 54–55).

Syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä koskevia tutkimuksia on lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tehty muutamia. Esimerkiksi Päivi Hirvelän prosessioikeudellinen väitöstudiumus vuodelta 2006 tarkasteli lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen käsittelyä ja lapsiuhrin erityistä asemaa rikosprosessissa tuolloin voimassa olleen lainsäädännön valossa (Hirvelä 2006). Rikosoikeuden näkökulmasta laadittu käsikirja lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten oikeudellisesta sääntelystä sijoittuu sekin aikaan

ennen monia rikoslakiin sittemmin tehtyjä muutoksia (Ojala 2012). Vuonna 2009 julkaistiin 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun aineistoihin perustuva tutkimus lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta (Hinkkanen 2009). Hinkkasen (2009) tutkimukseen peilaten Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa on tutkittu rangaistuskäytäntöä ja siinä tapahtuneita muutoksia seksuaalirikoslainsäädännön muutokset huomioiden (Malin 2020).

Kuten edeltävä tiivis katsaus erityisesti aihepiirin keskeisiin kotimaisiin julkaisuihin osoittaa, tutkimuksia ja selvityksiä lapsiin kohdistuvien rikosten viranomaisprosesseista on siis olemassa. Tarkemmin lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessin keston liittyviä seikkoja ei ole kuitenkaan aiemmin Suomessa selvitetty. Tutkimuksen toteutusta perustelea siten erityinen tietotarve rikosprosessin kehittämiseksi.

2 Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ja rikosprosessi lainsäädännössä

2.1 Rikosnimikkeet

Seksuaalirikoksista säädetään rikoslain (RL, 39/1889) 20 luvussa, josta löytyvät myös lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten määrittelyn kannalta keskeiset lainkohdat. Lainsäädäntöteknisesti Suomessa on valittu seksuaalirikosten sääntelyssä malli, jossa lapsiin kohdistuvista teoista säädetään erikseen ja lapsiin kohdistuvien tekojen rangaistusasteikko on ankarampi kuin aikuisiin kohdistuvissa teoissa. Uhrin alaikäisyys vaikuttaa myös teon vakavuusarviointiin. Esimerkiksi raiskaus ja paritus tuomitaan törkeinä, jos ne ovat kohdistuneet alle 18-vuotiaaseen lapseen ja teot ovat myös kokonaisuutena arvioiden törkeitä (RL 20:2 ja 9 a §). Kaikki alaikäiseen kohdistuneet seksuaalirikokset ovat virallisen syytteen alaisia eli ne voidaan tutkia ja vastaaja tuomita, vaikka lapsi tai tämän huoltaja ei vaatisikaan asiassa rangaistusta.

Tässä tutkimuksessa keskitytään erityisesti lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö -rikosiin, mutta aineistoissa on myös raiskauksia ja muita seksuaalirikoksia. Rikoslain 17 luvussa kriminalisoidaan sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen (RL 17:18 ja 18 a §). Myös näitä rikosnimikkeitä sisältyi tämän tutkimuksen aineistoon. Koska tutkimuksen tuomioaineistoa käsitellään ensisijaisesti päärikoksen eli vakavimman tuomioon sisältyvän rikosnimikkeen kautta, lievemmin sanktioidut rikokset eivät juuri nouse tuomioaineiston kuvauksessa ja analyysissä esiin.

Vuonna 2019 rikoslakiin lisättiin törkeää lapsenraiskausta koskeva pykälä (RL 20:7 b §, 12.4.2019/486). Siitä tuomitaan se, joka syyllistyy törkeään raiskaukseen ja samalla teolla törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön (HE 212/2018 vp). Aiemmin näissä tilanteissa sovellettiin samanaikaisesti raiskaus- ja hyväksikäyttörikossäännöksiä. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa rikoksissa voi kuitenkin edelleen tulla arvioitavaksi se, onko tekijä niiden ohella syyllistynyt myös johonkin muuhun seksuaalirikokseen, esimerkiksi sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämiseen tai hallussapitoon (ks. tarkemmin Ojala 2012, s. 124–125). Rangaistusasteikko törkeässä lapsen raiskauksessa on 4–12 vuotta vankeutta, joten uudistus merkitsi samalla vähimmäisrangaistuksen ankaroitumista. Tämän tutkimuksen tuomioaineiston tapauksissa tuomiot ovat saaneet lainvoiman vuosina 2017–2018, eikä törkeä lapsenraiskaus rikosnimikkeenä vielä sisälly tutkimuksen aineistoon.

Seksuaalirikoksen uhri on lapsi, kun hän on alle 18-vuotias. Seksuaalisen kanssakäymisen yleinen suojaikäraja Suomessa on kuitenkin 16 vuotta. Se tarkoittaa, että kaikenlainen alle 16-vuotiaaseen kohdistuva seksuaalinen kanssakäyminen on rangaistavaa ja että 16 vuotta nuoremman henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta suojataan lailla myös silloin, kun teko ei täytä raiskausrikoksen tunnusmerkistöä tai sitä ei ole kriminalisoitu muuna seksuaalisena hyväksikäyttönä. Kun seksuaalista toimintaa sisältävä teko kohdistuu alle 16-vuotiaaseen lapseen, kyseessä on teon laadusta riippuen joko tavanomainen tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6–7 §).

Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyy se, joka koskettamalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon. Törkeän tekemuodon edellytykset täyttää sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan lapsen kanssa tai jos lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa, rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai se on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi. Rikoksen on myös kokonaisuutena arvostellen oltava törkeä.

Lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä suojaikäraja on 16 vuoden sijaan 18 vuotta jos:

- Tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden tai asuu lapsen kanssa samassa taloudessa.
- Lapsi on koulussa tai muussa laitoksessa tekijän määräysvallan tai valvonnan alainen tai muussa niihin rinnastettavassa alisteisessa suhteessa tähän.
- Lapsen kyky päättää itsenäisesti omasta seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen kypsyttömyytensä ja osapuolten ikäeron vuoksi olennaisesti heikompi kuin tekijän ja tekijä käyttää hyväkseen tätä kypsyttömyyttä.

Samanikäisten ja samalla henkisellä ja ruumiillisella tasolla olevien alaikäisten välisestä vapaaehtoisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä ei yleensä rangaista (RL 20:7a §). Vähäinäkään ero iässä tai kypsytydessä ei kuitenkaan vapauta tekijää vastuusta silloin, kun teko on tehty vastoin tahtoa.

Lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen tekijä voi olla aikuinen tai toinen alaikäinen. Suomessa rikosoikeudellinen vastuuikäraja on kuitenkin 15 vuotta (RL 3:4.1). Sitä nuorempaan rikoksen tekijään voidaan kohdistaa lastensuojelutoimia, minkä lisäksi

alle 15-vuotias voi myös joutua korvausvastuuseen rikoksella aiheuttamastaan vahingosta (Vahingonkorvauslaki 412/1974, 2:2 §).

2.2 Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa

Tuomioistuimeen etenevän asian kokonaiskäsitelyaika muodostuu esitutkintaviranomaisen suorittamasta esitutkinnasta, syyttäjän syyteharkinnasta ja käräjäoikeuskäsittelystä. Käräjäoikeuskäsittelyn jälkeen on mahdollisesti vielä edessä muutoksenhakuprosessi ylemmissä oikeusasteissa (hovioikeus – korkein oikeus). Prosessikaavio kuvaa, että viranomaiskäsittely alkaa käytännössä jo ennen mahdollista esitutkintaa poliisin esikäsitelytoimenpiteillä (liitekuvio 1). Erityisesti uhrin näkökulmasta on huomiotava, että käsittelyn kesto muodostuu tekoajankohdasta lainvoimaiseen tuomioon. Tämä korostuu lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa, joissa teon ja siitä ilmoittamisen välillä voi toisinaan olla pitkä viive. Tämän tutkimuksen aineistoissa käsittelyn kesto on tarkasteltu poliisille tehdyn ilmoituksen kirjaamisesta käräjäoikeuden tuomioon.

Esitutkinta

Esitutkinta on syyteharkinnan ja sitä mahdollisesti seuraavan oikeudenkäynnin valmistelua. Sen aikana selvitetään mm. epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, rikoksella aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat (esitutkintalaki 805/2011, ETL 1:2 §). Esitutkinta käynnistyy tyypillisesti poliisille tehdyn ilmoituksen perusteella (ETL 3:3 §). Ilmoitus voi tulla keneltä tahansa, esimerkiksi lapselta tai vanhemmalta. Lisäksi laaja joukko viranomaisia on velvollinen ilmoittamaan poliisille, jos heillä on virkatehtäviensä perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu joko 1) rikoslain 20 luvussa seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko tai 2) vähäistä vakavampi henkeen ja terveyteen kohdistuva rikos (lastensuojelulaki 417/2007, LSL 25.3 §).

Ilmoitusvelvollisia tahoja ovat sosiaali- ja terveydenhuolto, lasten päivähoido, opetus- ja nuorisotoimi, poliisi, Rikosseuraamuslaitos, palo- ja pelastustoimi, sosiaalipalvelujen, lasten päivähoidon tai terveydenhuollon palvelujen tuottaja, opetuksen tai koulutuksen järjestäjä, seurakunta tai muu uskonnollinen yhdyskunta, vastaanotto- tai järjestelykeskukset, hätäkeskustoimintaa harjoittava yksikkö, koululaisten aamu- tai ilta-päivätoimintaa harjoittava yksikkö, Tulli, rajavartiolaitos, ulosottoviranomainen ja Kansaneläkelaitos.

Ilmoitusvelvollisuus poliisille syntyy, kun *syytä epäillä* kynnyks on ylittyy. Kynnyks on tarkoitettu suhteellisen matalaksi. Se ei edellytä täyttä varmuutta tai edes todennäköisiä syitä epäillä rikoksen tapahtuneen. Ilmoitusvelvollisuuden voi laukaista esimerkiksi tilanne, jossa ilmoitusvelvollisella on lapsen käyttäytymisen, lapsen puheiden, lapsen vanhemmista saatujen tietojen tai muiden henkilöiden ilmoitusten perusteella syytä epäillä lapseen kohdistunutta rangaistavaa tekoa (HE 164/2014 vp, s. 145).

Samoilla tahoilla on velvollisuus tehdä kunnan sosiaaliviranomaiselle lastensuojeluilmoitus, jos kyseinen viranomais on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttävät *mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä*. Ilmoituskynnyks on poliisille tehtävää ilmoitusta matalampi; se ei edellytä syytä epäillä kynnyksen täyttymistä eikä myöskään minkäänlaista rikosepäilyä (LSL:n mukaisista ilmoitusvelvollisuuksista ks. Araneva 2016, s. 76–78. Ks. myös Fadjukoff & Harrikari 2020 ja West 2019, s. 43–44). Käytännössä lapsiin kohdistuvissa rikosepäilyissä ilmoitus tehdään lähtökohdaisesti sekä lastensuojeluun että poliisille. Molemmat ilmoitusvelvollisuudet koskevat kaikkia alle 18-vuotiaita.

Epäilty rikos voi tulla poliisin tietoon myös poliisin oman tiedustelutoiminnan tai paljastavan tutkinnan kautta (poliisilaki 872/2011, 1:1.1). Paljastavassa tutkinnassa on kyse poliisin toimenpiteistä, joilla pyritään paljastamaan jo tehdyn tai vielä tekeillä tai suunnitteilla olevaan rikokseen välittömästi liittyviä relevantteja seikkoja, kuten tekijää, tekoaikaa ja -paikkaa sekä rikostunnusmerkistöön kuuluvia elementtejä (HE 224/2010 vp, s. 70). Lapsiin kohdistuvissa teoissa voi olla kyse myös tekijäkohtaisesta tutkinnasta, joka tarkoittaa, että epäillyn jäädessä kiinni selvitetään myös mahdolliset muut häneen liittyvät uhrit ja teot.

Riippumatta siitä, miten tieto lapseen kohdistuneesta rikosepäilystä on poliisille tullut, asiasta on kirjattava viipymättä ilmoitus (ETL 3:1.1, ks. myös Poliisihallitus 2013a,¹ s. 3) poliisin Patja -järjestelmään. Ilmoitukset kirjataan joko S- eli sekalaisilmoituksina tai R- eli rikosilmoituksina. R-ilmoitus ei kuitenkaan tarkoita, että esitutkinta kaikissa tapauksissa aloitettaisiin ja toisaalta myös S-ilmoitus voi johtaa R- ilmoituksen tekemiseen ja esitutkinnan aloittamiseen (Poliisihallitus 2019a, s. 8). Kirjaamisen kynnyks on matala. Riittävää on, että ilmoittaja kykenee yksilöimään ne tosiseikat, joiden hän epäilee toteuttavan rikoksen tunnusmerkit ja ilmoittamaan kohtuullisella tarkkuudella tiettyyn aikaan ja paikkaan kiinnitettävissä olevan tapahtumainkulun. Rikosnimikettä ei

¹ Poliisihallitus on vuonna 2019 antanut uuden lasta poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa koskevan ohjeen (POL-2019-34669). Se ei kuitenkaan ollut voimassa aikana, jolta tutkimuksen rekisteri- ja tuomioaineisto on kerätty. Siksi tässä tutkimuksessa on pääosin viitattu tuolloin voimassa olleeseen, vanhempaan ohjeistukseen.

tarvitse yksilöidä, eikä myöskään nimetä rikoksesta epäiltyä (HE 222/2010 vp, s. 175, ks. myös Tolvanen & Kukkonen 2011, s. 52).

Ilmoituksen kirjaamisen jälkeen asia siirtyy poliisissa tavanomaisesti ensimmäisenä ilmoitusten esikäsittelytoimintoon. Esikäsittelyn tarkoituksena on ohjata poliisiin vastaanottamat ilmoitukset niille tarkoituksenmukaisimpaan prosessiin (Poliisihallitus 2019a, s. 3, ks. myös Burmoi 2017). Esikäsittelyn keskeinen tavoite on siten 1) tunnistaa rikosasiat muiden ilmoitusten joukosta ja arvioida niissä esitutkintakynnyksen ylittyminen sekä 2) tunnistaa ja poistaa tutkinnasta rikosprosessiin kuulumattomat asiat. Esitutkintalaissa (3:3.2–3) säädelty *rikosten esiselvittely* on osa esikäsittelyä. Siinä on kyse sellaisen tarpeellisen tiedon hankkimisesta, joka mahdollistaa esitutkinnan aloittamisharkinnan (Poliisihallitus 2019a, s. 4).

Rikosten esikäsittelyä koskeva poliisihallituksen ohje (Poliisihallitus 2019a) ei ollut voimassa vielä ajanjaksolla, jota tämän tutkimuksen tilasto- ja tuomioaineistot kuvaavat. Tekemissämme haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että erilaista esikäsittelytoimintaa on käytännössä ollut olemassa jo aiemmin. Ohjeen yksi tarkoitus onkin ollut yhdenmukaistaa erilaisia käytäntöjä. Tavoite on, että esikäsittelytoiminta kattaisi jossakin vaiheessa kaikki rikokset, kuitenkin niin, että esimerkiksi määrättyjä vakavampia rikoksia voitaisiin ohjata rikoslajin mukaan suoraan tutkintayksiköihin tai -toimintoihin.

Esitutkinta on toimitettava, jos esitutkintaviranomaiselle tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 3:3.1). Kynnys on matala, mutta pelkkä ilmoitus väitetystä rikoksesta ei kuitenkaan riitä, vaan epäilylle tulee olla konkreettiset perusteet (HE 222/2010 vp, s. 177). Esitutkinnan aloittamisen jälkeen lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa kiireellisimpiä ja myöhemmän käsittelyn kannalta keskeisiä esitutkintatoimenpiteitä ovat tyypillisesti lapsen somaattiset tutkimukset ja lapsen kuuleminen (Poliisihallitus 2013a, s. 3–4, ks. myös Lanzaroten sopimus 35 art.). Lapset kuullaan joko poliisissa tai yliopistosairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisissa yksiköissä. Koska alle 18-vuotiaita seksuaalirikosten asianomistajia ei lähtökohtaisesti kuulla enää käräjäoikeuden pääkäsittelyssä, kuulustelut nauhoitetaan (ETL 9:4 §) ja nauhoitteet litteroidaan myöhempää käyttöä varten.

Ennakoilmoitus syyttäjälle

Asioissa, joissa rikoksen asianomistajana on lapsi, tutkinnanjohtajan on poliisihallituksen ohjeen mukaisesti tehtävä esitutkintalain (ETL 5:1 §) mukainen ilmoitus syyttäjälle mahdollisimman pian rikosilmoituksen tekemisen jälkeen (Poliisihallitus 2013a, s. 3, ks. myös Poliisihallitus 2013b). Syyttäjän on tällöin osallistuttava tarvittavassa määrin esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään riittävästi, syyteharkinta ja asi-

anosasten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa (ETL 5:3.2). Tässä tarkoituksessa syyttäjä voi esimerkiksi määrätä esitutkinnan aikana lisätutkimuksia. Syyttäjällä on esitutkinnassa tärkeä rooli myös rikosprosessiin kuulumattomien juttujen tunnistamisessa (Poliisihallitus 2019a, s. 17–18)

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen, keskeyttäminen ja rajoittaminen

Aina esitutkintaa ei aloiteta tai sitä ei suoriteta loppuun saakka (erityisesti raiskausrikkosten osalta ks. Alaattinoğlu, Kainulainen & Niemi 2020; Hellström 2019). Esitutkintaa ei lainkaan aloiteta, jos syytä epäillä kynnys ei ylity. Tällöin tutkinnanjohtaja päättää jutun *ei syytä epäillä rikosta* perusteella (ETL 3:3.1 §). Lisäksi esitutkintalaissa on säädetty erilaisista tavoista lopettaa esitutkinta silloin kun syytä epäillä kynnys on ylittynyt ja esitutkinta mahdollisesti aloitettukin. Esitutkinta voidaan jättää toimittamatta tai aloitettu esitutkinta lopettaa enisnäkien ns. *vähäisyysperusteella* (rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja rikosta on myös kokonaisuutena arvostellen pidettävä omassa tekoluokassaan ilmeisen vähäisenä eikä asianomistajalla ole asiassa rikos- tai yksityisoikeudellisia vaatimuksia, ETL 3:9 §, ks. myös HE 222/2010 vp, s. 185). Tutkinnanjohtaja voi myös päättää esitutkinnan, jos tutkinnassa on selvinnyt, ettei rikosta ole tehty taikka asiassa ei voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta julkisoikeudellista vaatimusta (ETL 10:2.2 §). Lisäksi tutkinnanjohtaja voi rikoksen laadun huomioon ottaen keskeyttää aloitetun esitutkinnan silloin kun *rikoksesta ei epäillä ketään eikä asiaan ole saatavissa selvitystä* (ETL 3:13 §).

Esitutkinnan rajoittamisesta esitutkinnan aikana päättää syyttäjä tutkinnanjohtajan esityksestä (ETL 3:10 §). Rajoittaminen edellyttää, että syyttäjä tulisi ko. tapauksessa jättämään syytteen nostamatta määrättyillä laissa säädetyillä perusteilla (*teon vähäisyys, tekijän nuoruus, kohtuus, tarkoituksenmukaisuus tai konkurrenssi- eli rikosten yhtymisperusteella*, laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa [ROL] 1:7–8 §) eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etukaan vaadi syytteen nostamista. Määrätyn edellytyksin syyttäjä saa tutkinnanjohtajan esityksestä rajoittaa tutkintaa myös *tarpeettomien tai kohtuuttomien kustannusten välttämiseksi*. Tässä pääasiassa sakkorikoksiin soveltuvassa säännöksessä vertaillaan asian laatua ja tutkinnan vaatimia kustannuksia. Lisäksi edellytetään, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. Samoin kuin poliisin päätökset, syyttäjänkään rajoittamispäätös ei välttämättä ole lopullinen, vaan esitutkinta on aloitettava uudelleen, jos siihen on asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi perusteltua syytä (HE 222/2010 vp, s. 186–188).

Vuoden 2015 alusta syyttäjä on voinut päättää esitutkinnan rajoittamisesta tai syyttämättä jättämisestä myös *vastaajan tunnustuksen* perusteella. Tätä perustetta ei kuitenkaan sovelleta seksuaalirikoksiin (ETL 3:10 a §, ROL 8.2 §, ks. myös HE 58/2013 vp, s. 14).

Syyteharkinta

Jos esitutkinnan keskeyttämis- ja rajoitusedellytykset eivät täyty, esitutkinta päättyy siihen, että asia siirretään syyttäjälle syyteharkintaan. Syyteharkinnassa syyttäjä arvioi täytyvätkö syytteen nostamisen edellytykset ja päättää mahdollisesti tarvittavasta lisätutkinnasta ja muista esitutkintatoimenpiteistä (ETL 5:2.2). Syyttäjän on nostettava syyte epäilystä rikoksesta, jos hän katsoo, että se on laissa säädetty rangaistavaksi eikä syyteoikeus ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäilyn syyllisyyden tueksi (ROL 1:6 §). Vaikka syytteen nostamisen edellytykset täytyisivätkin, syyttäjä voi myös syyteharkinnan aikana jättää syytteen nostamatta samoin perustein kuin esitutkinnan aikana rajoittaa esitutkintaa (ROL 1:7–8 §).

Jos syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät eikä syyteharkinta pääty syyttämättä jättämiseen, syyttäjän on nostettava asiassa syyte. Se tapahtuu pääsääntöisesti toimittamalla kirjallinen haastehakemus käräjäoikeuden kansliaan (ROL 5:1 §).

Käräjäoikeuskäsittely

Käräjäoikeuskäsittely jakautuu valmisteluun ja pääkäsittelyyn. Mahdolliset viiveet käräjäoikeudessa voivat sijoittua lähinnä valmisteluvaiheeseen. Pääkäsittely voi kestää useammankin päivän, mutta sen jälkeen tuomio asiassa on annettava viimeistään kahden viikon kuluessa (ROL 11:7.2).

Valmistelun aikana käräjäoikeus tarkistaa ensin, ettei haastehakemuksessa ole puutteita ja että asia voidaan muutoinkin ottaa käräjäoikeudessa tutkittavaksi (ns. prosessinedellytysten täytyminen). Tarvittaessa esitutkintaa voidaan vielä tässäkin vaiheessa täydentää (ROL 5:7 §). Valmisteluun kuuluu myös mahdollinen asianomistajien yksityisoikeudellisten vaatimusten selvittäminen. Tämän jälkeen käräjäoikeuden on viipymättä annettava haaste, syyttäjän haastehakemus sekä mahdolliset asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset vastaajalle tiedoksi (ROL 5:8). Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa.

Valmistelun jälkeen asia on viipymättä siirrettävä pääkäsittelyyn (ROL 5:12 §). Vangittun, matkustuskiellossa olevan tai virantoimituksesta pidätetyn vastaajan jutussa pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos vastaaja

on alle 18-vuotias ja syytteessä rikoksesta, josta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta (ROL 5:13.1–2).

Rikosasioissa alle 15-vuotiasta asianomistajaa tai todistajaa ei lähtökohtaisesti kuulla käräjäoikeuden pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti. Vuoden 2016 alusta myös 15–17-vuotiailla seksuaalirikosten uhreilla on ollut oikeus olla saapumatta henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn (OK 17:24.3). Henkilökohtaisen kuulemisen sijaan käräjäoikeuskäsittelyssä käytössä ovat lapsen kuulemisen nauhoitteet ja niiden litteroinnit.

Menettely on poikkeuksellinen, sillä rikosasian pääkäsittely rakentuu vahvasti välittömän (oikeudenkäyntiaineiston esittäminen ilman välikäsiä sille tuomioistuinkokoonpanolle, joka ratkaisee asian) ja kontradiktorisen (asianosaisten tasa-arvoinen mahdollisuus antaa ja saada informaatiota, ”knowledge of – comment on”) menettelyn varaan. Kyse on tasapainoilusta lapsen suojelun ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (PL 21 §, Euroopan ihmisoikeussopimus [EIOS] 6 art.) vähimmäisvaatimusten toteuttamisen välillä. Kontradiktorisesta periaatteesta kuitenkin seuraa, että syytetyille on ennen pääkäsittelyä varattava mahdollisuus esittää asianomistajalle kysymyksiä (OK 17:11.2). Se tarkoittaa, että normaalisti vasta pääkäsittelyyn sijoittuva vastakuulustelu tapahtuu käytännössä jo esitutkintavaiheessa. Tämä asettaa erityisiä vaatimuksia sekä lapsen edunvalvojalle/oikeudenkäyntiavustajalle että vastaajan avustajalle/puolustajalle. Jos tarvittavia kysymyksiä ei tuolloin esitetä, siihen ei ehkä myöhemmässä prosessissa tule mahdollisuutta (ks. tarkemmin esim. Fredman 2013, s. 301–302, 368–377).

Pääkäsittelyn päätyttyä ratkaisukokoonpanon (tapauksesta riippuen 1 tai 3 tuomarin kokoonpano tai lautamieskokoonpano) tulee pitää päätösneuvottelu heti tai viimeistään seuraavana päivänä. Sen päätteeksi tuomio joko julistetaan tai annetaan kansliassa (laajat ja vaikeat asiat). Kansliatuomio on annettava 14 päivän kuluessa pääkäsittelyn päättymispäivästä. Erityisestä syystä tuomio voidaan antaa myös myöhemmin, kuitenkin aina niin pian kuin mahdollista (ROL 11:7 §). Tuomio rikosasiassa on joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava.

2.3 Lapsiuhrin erityinen asema rikosprosessissa

Lapset ovat yhteiskunnassa erityinen ryhmä, joilla on muun muassa erityisen haavoittuvuutensa, riippuvuutensa ja oikeustoimikelpoisuuden puutteiden vuoksi perustuslaissa (PL 6 §, HE 309/1993 vp, s. 44–45), kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa

(LOS 3 art. 2 kohta) sekä muussa sääntelyssä (esim. EU:n rikosuhridirektiivi 2012/29/EU, 1 art. 2 kohta ja 22 art. 4 kohta ja Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat 2010) tunnustettu oikeus erityiseen suojeluun. Vaikka kaikki ihmisoikeussopimukset suojaavat lapsia samoin kuin aikuisia, YK:n lapsen oikeuksien sopimus on laadittu nimenomaan lapsen näkökulmasta, ja siksi sillä on erityinen merkitys oikeuslähteenä lapsia koskevissa asioissa (Tobin 2019, s. 1–20). Tämän tutkimuksen aiheen kannalta merkitystä on myös Lanzaroten ja Istanbulin sopimuksella (Euroopan Neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty sopimus [SopS 53/2015]). Perheväkivaltaan kohdistuva Istanbulin sopimus huomioi monin paikoin myös lapsiuhrin asemaa.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan nojalla lapsella on oikeus olla joutumatta minkäänlaisen, myös seksuaalisen väkivallan, kohteeksi. Artiklassa 34 sopimusvaltiot sitoutuvat suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta. Tähän oikeuteen sisältyviin suojelutoimiin kuuluvat myös rikosprosessuaaliset toimenpiteet. Artiklaa 19 koskevan yleiskommentin (Yleiskommentti No 13, jäljempänä YK 13, 2011) mukaan jäsenvaltioilla on velvollisuus suojella lapsiuhreja, tutkia tapaukset ja taata heille pääsy tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin (kohdat 5 ja 41). Kun asiaa käsitellään oikeuslaitoksessa (poliisi – syyttäjä – tuomioistuimien) ensisijainen tavoite on turvata lapsen suojelu, kehitys ja etu. Rikosprosessin toimijoiden tulisi työskennellä koordinoidusti yhteistyössä muiden hallinnonalojen kanssa niin, että se tukee ja helpottaa muiden ammattilaisten työskentelyä lasten ja perheiden kanssa ja edistää lapsen pääsyä tarvitsemiinsa palveluihin (kohta 54). Väkivallan kohteeksi joutuneita lapsiuhreja on kohdeltava lapsiystävällisellä ja -lähtöisellä tavalla läpi koko prosessin ottaen huomioon lapsen henkilökohtainen tilanne, tarpeet, sukupuoli, mahdolliset vammat sekä ikä ja kehitysaste. Lapsen ruumiillista, henkistä ja moraalista koskemattomuutta tulee kunnioittaa (ks. myös Lanzaroten sopimus 30 art. ja Lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat 2010).

Kansallisessa sääntelyssä lapsen erityisen asema on tunnustettu lähinnä esitutkintaa koskevassa lainsäädännössä. Esitutkintalain (ETL 4:7 §) mukaan alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla ja tutkintatoimenpiteet on lähtökohtaisesti annettava siihen erikoistuneiden tutkijoiden tehtäväksi. Erityistä perehtyneisyyttä voidaan saada sekä erityisen koulutuksen että käytännössä hankitun kokemuksen kautta. Pykälässä tarkoitettujen erikoistuneiden esitutkintavirkamiesten lisäksi esitutkintaan voi osallistua myös muita erikoistuneita ammattihenkilöitä kuten sosiaalityöntekijöitä tai psykologeja (HE 222/2010 vp, s. 195). Poliisihallituksen oman ohjeistuksen mukaan lapsiin kohdistuvat rikokset ovat aina vaativaa esitutkintaa, joka tulisi mahdollisuuksien mukaan suorittaa tiimi- tai parityönä (Poliisihallitus 2013a, s. 3).

Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa tai oikeudenkäymiskaassa ei ole erityisiä säännöksiä alle 18-vuotiaan asianomistajan kohtelusta. Alaikäisen asianomistajan suojaamiseksi on kuitenkin tarkoitettu edellä käsitelty sääntely, jonka mukaan alaikäisen asianomistajan ei tarvitse osallistua henkilökohtaisesti käräjäoikeuden pääkäsittelyyn (OK17:24.3, ks. HE 46/2014, s. 84).

Rikosprosessin kesto

Oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa kohtuullisen ajan kuluessa on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisistä edellytyksistä (PL 21§, EIOS 6 art.). Kuten kaikki muutkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet, se koskee myös lapsia (ks. tarkemmin esim. Silvennoinen 2020, s. 161–165). Lasten oikeus kohtuullisiin käsittelyaikoihin on jossain määrin aikuisia vahvempi, sillä lähtökohtaisesti lapsia koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisinä. Erityisesti tätä on painotettu lapsen perheoikeudellisia suhteita koskevissa asioissa, joissa kiireellisestä käsittelystä säädetään useissa eri kansallisissa laeissa (esim. LSL 88 §, LHL 14 b §, ks. myös ulkomaalaislaki [301/2004] 6.3 §) sekä kansainvälisissä sopimuksissa ja asiakirjoissa, joita Suomi on sitoutunut noudattamaan (EN:n lapsen oikeuksien käyttöä koskeva sopimus [SopS 13/2011] 7 art.). Lapseen liittyvissä rikosasioissa nopeaa käsittelyä edellyttävät mm. Lanzaroten sopimus (30 art.), Istanbulin sopimus (49 ja 50 art.), lapsen oikeuksien sopimuksen 2. lisäpöytäkirja (9 art. g-kohta), lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat (s. 28 ja 83) ja lapsen oikeuksien sopimusta koskeva yleiskommentti No 13 (2011), kohta 54. Myös Euroopan unionin perusoikeusvirasto FRA on kehottanut jäsenvaltioita varmistamaan, että kaikissa lasta koskevissa proseissa minimoidaan viivytykset (FRA 2017, s. 14).

Esitutkintalain mukaan esitutkinta on aina toimitettava ilman aiheetonta viivytystä (ETL 3:11 §). Esitutinnan kiireellisestä käsittelystä on kuitenkin säädetty ainoastaan alaikäisten vastaajien osalta: esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos alle 18-vuotias on epäiltynä rikoksesta tai kun selvitetään alle 15-vuotiaan tekemää rikollista tekoa (ETL 3:11.2). Vastaavasti syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen, jos vastaaja on alle 18-vuotias (ROL 1:8a.2). Käräjäoikeudessa alle 18-vuotiaiden vastaajien pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta, jos vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta (ROL 5:13.2)

Lapseen kohdistuneen rikoksen esitutinnan, syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin aikarajoja ei erikseen säädellä. Kyseessä on aikanaan ollut lainsäätäjän tietoinen ratkaisu (HE 222/2010 vp, s. 43, ks. myös Nuorisorikostyöryhmän mietintö, s. 55–63). Poliisihallitus on kuitenkin itse ohjeistanut, että lapsen ollessa rikosasiassa asianomis-

tajana, esitutkintatoimenpiteet tulee käynnistää välittömästi ja pakkokeinojen käyttämisestä on tehtävä ratkaisut viipymättä rikosepäilyä tultua ilmi (Poliisihallitus 2013a, s. 3, ks. myös Rantaeskola 2014, s. 110). Eduskunnan oikeusasiamies otti syksyllä 2020 omasta aloitteestaan kantaa lainsäädännön uudistamistarpeeseen lapsiin kohdistuvissa rikoksissa. Kannanoton taustalla olivat EOA:n laillisuusvalvonnassa ja kanteluiden tutkinnassa tekemät havainnot vakavienkin lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnan kestosta (ks. esim. EOA1084/2019 ja EOA 3462/2019). EOA:n näkemyksen mukaan lainsäätäjän aiemmin esitutkintalain uudistamisen yhteydessä esittämät perustelut eivät enää ole kaikin osin ajantasaiset. EOA katsoi, että olisi perusteltua säätää velvoite toimittaa esitutkinta kiireellisesti alle 18-vuotiaiden asianomistajien asioissa. Sääntelyn tulisi koskea ainakin henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuneita rikoksia. Myös syyteharkintaa ja asian tuomioistuinkäsittelyä koskevia säännöksiä tulisi vastaavalla tavalla tarkistaa (EOAK/5625/2020).

Rikosprosessin joutuisuus on tärkeää paitsi kaikkien asianosaisten, mutta myös laajemmin koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden ja uskottavuuden kannalta. Aivan erityisiä vaikutuksia prosessilla ja sen kestolla on kuitenkin lapsiin. Aiemmin esillä on ollut erityisesti alaikäisen tekijän oikeudet ja asema prosessissa (ks. esim. Yleiskommentti No 24). Tiedetään kuitenkin, että kaikkien lasten hyvinvointiin ja kehitykseen vaikuttavat paitsi lapsen sisäsyntyiset, myös lapsen elämässään kohtaamat erilaiset ulkoiset tekijät (Wingrove & Beal 2014, s. 13). Sekä lapsen kohdistunut rikos, mutta myös se, millaisessa menettelyssä tuo rikos käsitellään, ovat lapsen hyvinvointiin ja sitä myötä lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia ulkoisia tekijöitä (Keenan & Evans 2009, s. 6–7; Wingrove & Beal 2014, s. 14–15 ja 18–19. Ks. myös S. N. v. Ruotsi 2002, kohta 47 ja Wergens 2014, s. 254–256). Koska lapsen aikakäsitys on erilainen kuin aikuisen, ajan kulumisella on heille erityinen merkitys. Norjalaisessa selvityksessä (Prop. 12 S [2016–2017]) on todettu, että lasten kaltoinkohtelun vakavia seurauksia voidaan vähentää muun muassa prosessia nopeuttamalla. Myös lapsen oikeuksien sopimuksen turvaama lapsen etu edellyttää, että lapsen kohdistuneeksi epäillyt rikokset selvitetään esitutkinnassa ja käsitellään tuomioistuimessa siten, ettei rikoksen selvittämisestä ja oikeudenkäynnistä aiheudu lapselle vahinkoa (Yleiskommentti No 14, kohdat 14 ja 25).

Lapsen puhevalta, edunvalvonta ja avustaminen

Alle 18-vuotiaat ovat Suomen lainsäädännön mukaan lähtökohtaisesti vajaavaltaisia eivätkä siten voi itsenäisesti tehdä päteviä oikeustoimia tai käyttää puhevaltaa omissa asioissaan viranomaisissa tai tuomioistuimissa. Puhevallan käyttö tarkoittaa oikeutta saada asia vireille, esittää siinä vaatimuksia ja valittaa tehdystä päätöksestä. Sitä ei tule sekoittaa lapsen kuulemiseen. Minkäikäistä lasta hyvänsä voidaan – ikää ja kehitystasoa vastaavasti – kuulla tapahtuneesta, vaikka hänellä ei olisikaan puhevaltaa asiassa.

Puhevallan käytön 18 vuoden ikäraja ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan siihen on useita poikkeuksia. Rikosprosessissa alle 15-vuotiaista asianomistajaa edustaa ja hänen puhevaltaansa käyttää ensisijaisesti lapsen huoltaja (OK 12:1 §). Sen sijaan 15 vuotta täyttäneillä, alle 18-vuotiailla asianomistajilla on henkilöä koskevissa asioissa (esim. seksuaalirikokset) huoltajansa kanssa itsenäinen, rinnakkainen puhevalta (OK 12:2 §). Puhevallan itsenäisyys tarkoittaa, että lapsi voi huoltajan ratkaisusta riippumatta ottaa kantaa rangaistusvaatimukseen tai päättää esimerkiksi siitä, valittaako hän päätöksestä. Puhevallan rinnakkaisuudesta seuraa, ettei lapsen puhevalta syrjäytä huoltajan puhevaltaa asiassa.

Jos huoltajan ja lapsen välillä on asiassa eturistiriita (perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa eikä edunvalvojan määrääminen ole selvästi tarpeetonta), alaikäiselle on määrättävä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijaan tämän puhevaltaa esitutkinnassa (ETL 4:8 §). Eturistiriita syntyy esimerkiksi tilanteissa, joissa huoltajaa (tai huoltajan puolisoa/kumppania) epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta. Edunvalvojan määrää tuomioistuin ja lähtökohtaisesti sitä hakee tutkinnanjohtaja. Hakuoikeus on myös holhous- (Digi- ja väestötietovirasto) ja sosiaaliviranomaisilla sekä syyttäjällä (ks. esim. AOA 135/21/06). Edunvalvojaa tulisi hakea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa eli heti rikosepäilyn tultua poliisin tietoon (EOA 1299/2018, ks. myös Tuominen 2014, s. 18). Määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn ajan, jonka esitutkintaa varten se on annettu. Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset ja kulut maksaa valtio.

ETL:n 4:8 §:n ohella lapsen edunvalvontaan esitutkinnassa sovelletaan holhoustoimilain (442/1999) säännöksiä. Holhoustoimilaissa säädetään mm. edunvalvojan kelpoisuudesta (5 §) ja väliaikaisesta edunvalvojamääräyksestä (79 §). Edunvalvojan kelpoisuudelle ei ole laissa asetettu erityisiä vaatimuksia, vaan tehtävään voidaan määrätä siihen sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Esitutkinta- ja pakkokeinon uudistamista koskevan hallituksen esityksen mukaan edunvalvoja voisi rikosasioissa olla esimerkiksi lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija tai lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. Henkilön sopivuutta edunvalvojaksi arvioitaessa olisi otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn henkilön taito ja kokemus sekä rikosasian laatu ja laajuus (HE 222/2010 vp, s. 197). Edunvalvojamääräys voidaan tarvittaessa antaa väliaikaisena ja kiiretilanteissa myös kuulematta alaikäistä ja/tai tämän huoltajia. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiassa päätöksen, jollei määräystä sitä ennen peruuteta tai muuteta (väliaikaismääräyksestä ks. Välimäki, 2014, 211–212; Tuominen 2014, s. 31 ja Silvennoinen 2020, s. 187–188).

Lapselle voidaan määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijaan puhevaltaa myös muita prosesseja varten (ks. esim. SHAL 10.3 §, OK 12:4 a §, HLL 28 § ja LSL 22 §, ks. myös LHL 5 c §). Edunvalvojan tarkoitus on vahvistaa lapsen asemaa ja lapsen äänen kuuluvuutta prosessissa. Sääntelyn taustalla ovat havainnot siitä, ettei lapsia

oteta riittävästi huomioon heitä koskevissa menettelyissä ja että lapsi jää prosessissa helposti aikuisten, jopa omien vanhempiensa, jalkoihin. (Toivonen 2017, s. 134–136).

Lasten edunvalvontaa on arvosteltu mm. toiminnan koordinoimattomuudesta ja siitä, ettei lasten edunvalvoja kouluta tai valvo systemaattisesti mikään taho (de Godzinsky 2014, s. 46; Toivonen 2017, s. 152–154; Lundqvist ym. 2018, s. 38, kansainvälisesti ks. esim. Pitchal, Freundlich & Kendrick 2009, s. 152–154). Myös rikosprosessissa on havaittu, että käytännöt edunvalvonnan järjestämisessä vaihtelevat paikkakunnittain ja että toiminta on koordinoimatonta (ks. esim. Leviäkangas 2011; Tuominen 2014, Sinkkonen & Mäkelä 2017).

Lapsella voi rikosprosessissa olla mukana myös oikeudellinen avustaja. Oikeudenkäyntiavustajan tehtävänä on asianomistajan juridisista intresseistä huolehtiminen. Toisin kuin edunvalvoja, avustaja ei käytä huoltajan sijaan lapsen puhevaltaa asiassa, vaan lapsi on avustajan päämies, jonka tahtoon avustaja on sidottu. Asianomistaja voi itse huolehtia oikeusavun hankkimisesta ja sen kustannuksista (HE 222/2010 vp, s. 48). Seksuaalirikoksissa tutkinnanjohtajan tai syyttäjän on kuitenkin tehtävä käräjäoikeudelle esitys oikeudenkäyntiavustajan määräämiseksi asianomistajalle esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä (jos asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa) varten (ROL 2: 1a §, ETL 10:3 §).

Lähtökohtaisesti oikeudenkäyntiavustajaksi määrätään julkinen oikeusavustaja tai asianajaja. Jos sopivaa julkista oikeusavustajaa ei ole tiedossa tai muu, erityinen syy niin vaatii, oikeudenkäyntiavustajaksi voidaan määrätä myös ns. lupalakimies (laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista, 715/2011). Oikeudenkäyntiavustajaksi on määrättävä asianomistajan ehdottama henkilö, mikäli tämä täyttää vaatimukset eivätkä erityiset syyt muuta vaadi (ROL 2:2 §). Oikeudenkäyntiavustaja voidaan määrätä myös oikeusapulain (257/2002) nojalla. Tuomioistuimen määräämän asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan palkkiot ja korvaukset maksetaan valtion varoista.

Lapsen edunvalvojana ja oikeusavustajana voi toimia yksi ja sama henkilö. Yleisenä käytäntönä onkin ollut, että rikosprosessissa edunvalvojaksi määrätään lakimies, joka toimii samalla lapselle prosessiin määrättyinä avustajana (ks. Tuominen 2014, s. 32–33; Ihatsu 2018). Mahdollista on kuitenkin, että edunvalvojana ja oikeudenkäyntiavustajana toimivat eri henkilöt. Lapsen näkökulmasta tämä voi olla raskasta, kun jo valmiiksi haasteellisessa tilanteessa lapsen tulisi tutustua ja luoda luottamuksellinen suhde kahteen uuteen häntä edustavaan aikuiseen (Ihatsu 2018, s. 30; AOA 1299/2018). Tähän kuitenkin perustuu osassa maata käytössä oleva tandem-malli, jossa lapselle määrätään sekä edunvalvoja että avustaja. Mallissa lastensuojelun edunvalvoja hoitaa lapsen edunvalvojan tehtävät sekä käyttää lapsen puhevaltaa huoltajan sijaan. Lapselle erikseen määrätty oikeudenkäyntiavustaja vastaa rikosasian oikeudelliseen hoitamiseen liittyvistä tehtävistä.

Lapsen avustajalla on oikeus olla läsnä lapsen kuulusteluissa (ETL 7:12). Myös huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla on lähtökohtaisesti läsnäolo-oikeus (ETL 7:14 §, OK 12:1–2 §), mutta tutkija voi kieltää laillisen edustajan –yleensä huoltajan– läsnäolon, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon muuten voidaan epäillä vaikeuttavan rikoksen selvittämistä. Lapsen kuulemista yksin, ilman kenenkään aikuisen tukea tulisi kuitenkin välttää (Suuntaviivat 2010, kohta 30).

Jos seksuaalirikoksen asianomistajaa kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja hänen katsotaan tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, tutkinnanjohtajan tai syyttäjän on tehtävä tukihenkilöä koskeva esitys toimivaltaiselle käräjäoikeudelle (ROL 2:3 §). Tukihenkilöllä tulee olla tehtävään riittävä pätevyys. Hän toimii esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä asianomistajan henkilökohtaisena tukena ja auttaa häntä asian käsittelemiseen liittyvissä kysymyksissä.

Vastaajan avustaja/puolustaja

Rikoksesta epäillyllä on lähtökohtaisesti oikeus itse huolehtia puolustuksestaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä; hän voi päättää olla turvautumatta avustajaan tai hankkia sellaisen omalla kustannuksellaan. Pidätettynä tai vangittuna olevalle epäillylle on kuitenkin tämän *pyynnöstä määrättävä puolustaja*, samoin, jos häntä epäillään rikoksesta, jossa rangaistusminimi on neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta. Seksuaalirikoksissa neljän kuukauden rangaistusminimi on raiskauksessa, törkeässä raiskauksessa, lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä ja sen törkeässä tekemuodossa sekä vuoden 2019 huhtikuusta lähtien törkeässä lapsen raiskauksessa. Tietyissä tilanteissa epäillylle on *määrättävä puolustaja viran puolesta*. Näin on silloin kun 1) epäilty ei kykene puolustamaan itseään, 2) hän on alle 18-vuotias, eikä ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa, 3) epäillyn itse valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä tai jos 4) viran puolesta määräämiseen on muu erityinen syy (ROL 2:1 §).

Epäillyn puolustajaksi on määrättävä julkinen oikeusavustaja tai asianajaja. Jos sopivaa julkista oikeusavustajaa tai asianajajaa ei ole tiedossa tai siihen on muu erityinen syy, puolustajaksi voidaan määrätä myös ns. lupalakimies (laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista, 715/2011). Puolustajaksi on lähtökohtaisesti määrättävä epäillyn tai asianomistajan ehdottama henkilö, mikäli tämä täyttää vaatimukset eivätkä erityiset syyt muuta vaadi (ROL 2:2 §). Jos epäillylle on jo määrätty oikeusapulain (257/2002) mukainen avustaja, avustaja on määrättävä puolustajaksi. Tuomioistuimen epäillylle määräämän puolustajan palkkiot ja korvaukset maksetaan valtion varoista.

Poliisien, syyttäjien ja tuomareiden koulutus ja erikoistuminen

Lukuisat kansainväliset sopimukset ja sitoumukset edellyttävät lasten asioita käsitteleviltä oikeusalan ammattilaisilta erikoistumista ja erityistä koulutusta. (Ks. esim. Lanzaroten sopimus 5 artiklan 1–2 kohta ja 34 artiklan 1 kohta, YK No 13 (2011), kohdat 51, 54 ja 56, Suuntaviivat 2010, s. 23, FRA 2017, s. 16 ja 35). Poliisissa, syyttäjällä ja tuomioistuimissa tulisi siten olla lapsiasioihin perehtyneitä ammattilaisia, ja kaikkien mukana olevien ammattilaisten tulisi saada monitieteistä koulutusta eri-ikäisten lasten oikeuksista ja tarpeista sekä lapsille sopeutetuista menettelyistä.

Poliisin oman ohjeistuksen mukaan alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet ovat vaativaa esitutkintaa, joka on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille ja suoritettava tiimi- tai parityönä (Poliisihallitus 2013a, s. 3. Ks. myös Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola 2012, s. 265–270). Poliisin pakollisissa perusopinnoissa ei ole erillistä kurssia lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista, mutta lapsiin kohdistuvia rikoksia käsitellään omana teemanaan mm. hälytys- ja valvontatehtävien kokonaisuudessa sekä esitutkintaa ja tarkemmin kuulusteluja koskevassa koulutuksessa. Vuonna 2013 julkaistussa ja 2016 uudistetussa oppikirjassa lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinnassa on tunnistettu vaikeus saavuttaa tavoite, että lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkisivat vain siihen erityiskoulutuksen saaneet poliisit (Ellonen & Rantaeskola 2016). Oppikirja onkin suunnattu poliisin perustutkinto-opiskelijoille, jotta jokaisella perustutkinnon suorittaneella olisi paremmat edellytykset tarvittaessa tarttua myös erityispiirteitä sisältävään lapsiin kohdistuvien rikosten tutkintaan. Kyberrikosten osalta poliisin pakolliseen perustutkintokoulutukseen ei ole toistaiseksi sisällynyt lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia aihepiiriin².

Täydennyskoulutuksena jo ammatissa toimiville poliiseille on vuodesta 2009 järjestetty lasten kuulemiseen liittyvää koulutusta (ns. haastattelukoulutus). Esimerkiksi vuonna 2014 koulutusta järjestettiin verkkokoulutuksen ja kolmipäiväisen lähiopetuksen yhdistelmänä siten, että lähiopetuksen osallistujamäärän perusteella koulutettuja tutkijoita ja tutkinnanjohtajia oli tuolloin yhteensä noin 600. Koulutus muutettiin 2018 lapsiin kohdistuvien rikosten erityiskoulutukseksi. Erityiskoulutus on vuoden mittainen, ja järjestetään nykymuodossaan yhdessä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Vuoden 2020 alusta koulutusvastuu siirrettiin Poliisihallitukselta Poliisiammattikorkeakoululle, joka on alusta lähtien ollut mukana koulutuksen toteutuksessa. Poliisihallituksen ja Poliisiammattikorkeakoulun toimittamien tietojen perusteella vuoden

² Poliisin perustutkinto- ja täydennyskoulutuksen kuvaukset perustuvat Poliisiammattikorkeakoululta saatuihin tietoihin. Poliisien täydennyskoulutuksesta on lisäksi pääosin puhelimitse toimittanut tietoja poliisitarkastaja Pekka Heikkinen Poliisihallituksesta.

2019 erityiskoulutus suunniteltiin 36 osallistujalle, joista 24 oli poliiseja, ja 35 osallistujasta vuonna 2020 poliiseja oli 29. CSEA-materiaaliin (Child Sexual Exploitation and Abuse) liittyvien rikosten tutkinnasta on järjestetty yksittäisiä täydennyskoulutustilaisuuksia erityisesti Keskusrikospoliisin kyberrikostorjuntakeskuksen vetämänä vuosina 2017 ja 2018.

Valtaosassa Manner-Suomen 11 poliisilaitoksesta lapsiin liittyvien rikosten tutkintaa tehdään toistaiseksi ryhmissä, joissa tutkitaan myös muita rikoksia. Itä-Uudenmaan poliisilaitoksella ja Lounais-Suomen poliisilaitoksella toimivat keskitetyt lapsirikostutkinnan ryhmät, lisäksi Oulun poliisilaitoksen pääpoliisiaseman alueella noin puolet väkivaltarikostutkinnan resurssista (7 tutkijaa ja 1 tutkinnanjohtaja) keskittyy lapsirikostutkintaan. Helsingin poliisilaitoksella on kolme erikoistunutta ryhmää, joista yhdessä tutkitaan lähisuhdeväkivaltarikokset, toisessa seksuaalirikokset ja kolmannessa kaikki nuorten tekemät rikokset. Suurimmassa osassa poliisilaitoksista pelkästään lapsirikostutkintaan käytettävissä olevaa henkilöresurssia ei toistaiseksi ole ollut mahdollista eritellä muusta pitkäkestoisen rikostutkinnan henkilöstöstä.

Valtion vuoden 2019 ensimmäisessä lisätalousarviossa poliisille myönnettiin rahoitusta seksuaalirikostorjuntaan ja ennalta estävän työn vahvistamiseen yhteensä 1,6 miljoonaa euroa ja vuodesta 2020 alkaen 1,9 miljoonaa euroa (HE 323/2018 vp; HE 29/2019 vp). Erityisesti ennalta estävän työn tehostamiseksi lisärahoitusta ohjattiin lisätalousarviossa myös nettipoliisitoimintaan, joten lisärahoituksen 26 henkilötyövuotta (2 henkilötyövuotta kullekin poliisilaitokselle ja 4 Keskusrikospoliisille) (Poliisihallitus 2019c; Poliisihallitus 2019d) ei suoraan osoitettu lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkintaan. Barnahus-hankkeessa on aloitettu vuonna 2020 kartoittamaan lapsirikostutkinnan toteutuneita henkilöresursseja ja erityiskoulutuksen käyneiden tutkijoiden määrää poliisilaitoskohtaisesti. Alustavien tietojen perusteella *yksinomaan* lapsirikostutkintaan käytettävissä olevat resurssit vaihtelevat 0–20 poliisimiehen välillä sisältäen tutkijat, ryhmänjohtajat ja tutkinnanjohtajat, joista yleisesti lähinnä tutkijat ovat suorittaneet lapsiin kohdistuvien rikosten erityiskoulutuksen.

Syyttäjillä on jo pitkään ollut oma koulutus- ja erikoistumisohjelma, jossa syyttäjät voivat erikoistua erikoissyttäjiksi. Yksi erikoistumisalue on henkilöön kohdistuvat rikokset, joihin myös lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset kuuluvat. Valtakunnansyyttäjän-toimistosta saatujen tietojen mukaan henkilöön kohdistuviin rikoksiin erikoistuneita erikoissyttäjiä on 9 ja he kaikki käsittelevät lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Erikoissyttäjien osaaminen on tarkoitettu kaikkein vaativimpiin juttuihin. Henkilöön kohdistuvissa rikoksissa niitä ovat usein juuri lapsiin kohdistuvat rikokset, ja siksi ne muodostavat merkittävän osan näiden erikoissyttäjien jutuista. Kaikkia lapsiin kohdistuvia seksuaalirikosasioita erikoissyttäjät eivät kuitenkaan pysty käsittelemään ja siksi niitä jaetaan myös aluesyttäjille. Myös aluesyttäjissä on 13 henkilöihin kohdistuviin rikoksiin erikoistunutta syyttäjää. Kaikilla syyttäjälueilla on lisäksi aiheeseen perehtyneitä

muita aluesyyttäjiä, joiden jutuissa on painotettu lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Henkilöön kohdistuvien rikosten erikoissyyttäjien ja erikoistuneiden aluesyyttäjien määrät vaihtelevat jonkun verran vuosittain.

Syyttäjälaitos on Valtakunnansyyttäjänviraston (nyk. Valtakunnansyyttäjän toimisto) perustamisesta lähtien (1997) järjestänyt syyttäjille systemaattista ammatillista koulutusta. Seksuaalirikoksissa syyttäjillä on kolme kurssia, jotka toteutetaan vuorovuosittain: aikuisiin kohdistuvat seksuaali- ja lähisuhdeväkivaltarikokset sekä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten perus- ja jatkokurssi. Kursseille mahtuu noin 30 henkilöä. Myös tuomareille ja poliiseille on varattu kursseille muutama paikka vuosittain.

Tuomareilla yhtä systemaattista erikoistumis- ja koulutusjärjestelmää ei ole, mutta tuomareitakin koulutetaan säännöllisesti. 1.1.2020 aloittanut Tuomioistuinvirasto määrittelee koulutusten teemakohtaiset painopistealueet yhteistyössä Tuomarinkoulutuslautakunnan kanssa. Lautakunta linjaa ja vahvistaa kunkin vuoden koulutusteemat budjetin ja koulutustarvekartoitusten perusteella. Koulutustarveselvitykset tekee ja koulutuksen toteuttaa Tuomioistuinviraston osaamisen kehittämisen tiimi.

Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan vuonna 2011 Tuomarinkoulutuslautakunta järjesti seksuaalirikoskoulutuskierroksen usealle paikkakunnalle. Mukana olivat tuolloin myös mm. Senja-hanke sekä Rikosuhripäivystys. Sen jälkeen seksuaalirikoksia koskevat koulutusteemat ovat olleet integroituna oikeuspsykologian koulutukseen, rikoksen uhrien kohtaamista koskeviin koulutuspäiviin sekä rikosasioiden ajankohtaispäiviin. Oikeuspsykologian kolmipäiväisiä koulutuksia on ollut noin 10 viimeisen kymmenen vuoden aikana ja niihin on osallistunut noin 300 tuomaria. Viimeisin oikeuspsykologian koulutus oli elokuussa 2020. Rikoksen uhrien kohtaamista koskevia koulutuksia järjestetään muutaman vuoden välein. Edeltävä uhrien kohtaamista koskeva koulutuskierron järjestettiin 2018 ja siihen osallistui noin 120 tuomaria. Rikosasioiden ajankohtaispäiviä järjestetään noin joka toinen vuosi ja osallistujia on ollut noin 50–120 koulutusta kohden. Vuonna 2019 seksuaalirikoksia koskevassa päivässä teemana oli rangaistuskäytäntö ja kunniaväkivalta. Seuraava seksuaalirikoksia koskeva koulutus järjestetään vuonna 2021.

3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimus on toteutettu osana valtioneuvoston kanslian selvitys- ja tutkimustoimintaa painopistealueen 4. Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka, teemasta 4.2 Rikosprosessien kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti valittiin hakumenetelyssä hankkeen toteuttajaksi. Tässä luvussa kuvataan tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä tutkimuksessa käytetyt aineistot.

3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen päätavoitteena on kuvata rikosprosessin kestoja lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa ja erityisesti etsiä vastauksia siihen, mitkä seikat ovat yhteydessä rikosprosessien kestoon näissä rikoksissa. Koska kyseessä on rajattu tietotarve valtioneuvoston kanslian osoittamissa tutkimusteemoissa, tutkimuskysymykset vastaavat hakuilmoitusta teemakuvauksessa 4.2.:

1. Kuinka kauan rikosprosessi eri vaiheineen (esitutkinta, syyteharkinta, tuomioistuinkäsittely) keskimäärin kestää lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa?
2. Miten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyajat vertautuvat täysi-ikäisiin kohdistuneiden seksuaalirikosten käsittelyaikoihin?
3. Minkälaisia alueellisia eroja käsittelyn kestoissa on?
4. Miksi lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten käsittely ja etenkin esitutkinta kestää keskimäärin kauemmin kuin muiden vastaavien rikosten?
5. Mikä selittää alueelliset erot käsittelyn kestoissa?
6. Mitä konkreettisia ratkaisuehdotuksia ongelmiin on löydettävissä?

Käytetyt aineistot kuvataan tarkemmin alaluvussa 3.2. Kohtiin 1–3 vastataan oikeusministeriöstä saatavien tilastojen avulla. Lisäksi tarkastelun tukena käytetään poliisilta (PolStat) ja syyttäjältä saatuja tilastotietoja niiden toiminnasta.

Kysymyksiin 4–5 haetaan vastauksia kahden erityyppisen aineiston avulla. Ensimmäinen aineisto sisältää lainvoiman saaneet lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tuomiot vuosilta 2017–2018. Tuomioaineiston tietoihin tekojen piirteistä ja osapuolista yhdistetään tapausten käsittelyaikoja koskevat tiedot. Näin voimme kahden vuoden

ajanjakson kattavalla aineistolla tutkia, millaisten tuomioon asti päätyneiden tekojen rikosprosessi on ollut erityisen pitkäkestoinen ja millaisten tekojen käsittely puolestaan käy nopeammin. Tarkasteluun tulevat esimerkiksi uhrien ja tekijöiden ikä ja heidän välisensä suhteen laatu, teko-olosuhteet, tekojen vakavuus ja niiden aiheuttamat seuraukset uhrille.

Toinen primääriaineisto koostuu haastatteluista. Haastatteluilla on mahdollista kerätä tietoa sellaisista organisaatiotason tekijöistä, jotka mahdollisesti vaikuttavat prosessien keston, mutta joita ei voi saada selville tuomioaineistosta. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset yhteistyömuodot viranomaisten kesken, työskentelytavat, resurssit ja niiden organisointi sekä tiedonkulku viranomaisten välillä.

Kohtaan 6 vastaamme tutkimuksen yhteenvedossa, jossa pohdimme tulosten käytännöllistä merkitystä ja esitämme tutkimustulosten perusteella ratkaisuehdotuksia. Tutkimushankkeen lopuksi 17.12.2020 järjestetyssä päätösseminaarissa on kuultu myös käytännön toimijoiden ja eri alojen asiantuntijoiden arvioita tutkimuksen tuloksista ja niiden sovellettavuudesta rikosprosessin kehittämisessä. Päätöstilaisuuden puheenvuorot on otettu huomioon raportin yhteenveto-osiossa.

3.2 Aineistot ja menetelmät

3.2.1 Tilastoaineistot

Tutkimuksen taustoitusta varten tarkasteltiin rikosprosessin eri vaiheissa tuotettuja viranomaistilastoja. Pääasiallisesti käyttämämme tilastoaineisto sisältää käräjäoikeuksien tuomiot lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista ja niiden alueittaisista ja vaiheittaisista käsittelyajoista viime vuosilta (tilastoaineistoa koskevat tulokset ks. luku 4.1). Tuomioiden lisäksi poliisin valtakunnallisesta tulostietojärjestelmästä (PolStat) saatiin tiedot tehdyistä rikosilmoituksista ja syyttäjältä syyttämättäjättämispäätösten määristä tutkimuksen kannalta keskeisissä rikosnimikkeissä sekä vertailun vuoksi muutamissa muissa vakavissa rikosnimikkeissä. Näitä tietoja hyödynnetään taustatietona rikosprosessissa etenevistä ja eri vaiheissa päättyvistä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosepäilyistä.

Tilastot tuomittujen rikoskokonaisuuksien lukumääristä ja rikosprosessien kestosta saatiin oikeusministeriöstä. Tilastot haettiin pääosin lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista, mutta laajemman yleiskuvan ja vertailun vuoksi myös yleisemmin raiskausrikoksista sekä muutamista vakavista henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista. Näiden tuomioiden määrät vuosina 2014–2019 on esitetty taulukossa 1. Siinä missä rikosilmoitusten määrä lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista on viime vuosina ollut

vaihdellen kasvussa (ks. taulukko 2), tuomioiden määrässä ei ole havaittavissa samansuuntaista kehitystä, vaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä annettujen tuomioiden määrä on jopa vähentynyt (taulukko 1). Toisaalta syyskuun alusta 2014 törkeään raiskauksen tunnusmerkistö laajeni siten, että alle 18-vuotiaaseen uhuriin kohdistuvia tekoja voidaan pitää törkeinä raiskauksina, jos teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Samalla pakottamista sukupuoliyhteyteen koskeva lainkohta kumottiin, ja vähemmän vakavat teot rangaistaan nykyään raiskauksena, mutta raiskauksen perustunusmerkistöä lievemmän asteikon mukaisesti (RL 20:1 § 3). Lakimuutokset saattavat heijastua raiskauksista ja törkeistä raiskauksista annettujen tuomioiden kasvaneessa määrässä.

Käräjäoikeuksittain lapsiin kohdistuvien seksuaalirikostuomioiden määriä vuosilta 2014–2019 on eritelty liitetaulukossa 1. Rikosnimikkeestä riippuen joistakin käräjäoikeuspiireistä on viime vuosilta vain yksittäisiä tuomioita, joten keskimääräiset käsittelyajat on mielekäästä laskea useamman vuoden tietoihin perustuen. Näiden tuomioiden käsittelyaikoihin perustuu tulosluvun 4.1 analyysi alueellisista eroista rikosprosessien kestossa. On huomattava, että eri vaiheita koskevien tilastojen kytkeminen kunkin viranomaisen asianmukaiseen yksikköön, esimerkiksi poliisilaitokseen, ei ole yksiselitteistä, koska viranomaisten hallinnolliset aluejaot poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi esitutkinnan kestoja koskevat tiedot saadaan jo annetuista tuomioista käräjäoikeuden mukaan, mutta esitutkinnan suorittaa poliisi, ja poliisilaitosten aluejako eroaa tuomioistuimista. Poliisilaitoksia on Manner-Suomessa 11, syyttäjälaitoksia 4 ja käräjäoikeuksia 19.

Taulukko 1. Tuomioiden määrä päärikoksittain koko maassa vuosina 2014–2019, lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia ja eräitä muita rikosnimikkeitä.

	Rikosnimike	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Vakavimmat lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	234	215	172	178	157	140
	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	150	139	124	128	133	126
Muita seksuaalirikoksia	Seksuaalinen hyväksikäyttö	16	10	12	9	6	13
	Seksuaalinen ahdistelu	1	6	33	50	40	54
	Pakottaminen seksuaaliseen tekoon	37	36	33	31	24	27
	Raiskaus	217	182	228	244	211	240
	Törkeä raiskaus	12	26	57	41	47	59
Väkivaltarikoksia	Pahoinpitely	6573	5802	5516	5020	5312	5107
	Törkeä pahoinpitely	617	627	613	522	511	493

Seksuaalista hyväksikäyttöä ja seksuaalista ahdistelua lukuun ottamatta kaikkien tuomioiden määrään sisältyy myös yrityksiä päärikoksena.

Poliisin valtakunnallisesta tulostietojärjestelmästä (PolStat) pyydettiin lukumäärätiedot kaikista rikosilmoituksista, joissa päärikoksen nimike oli seksuaalirikos ja asianomistaja alle 18-vuotias. Ilmoitusmäärien lisäksi pyydettiin tiedot siitä, kuinka monessa tapauksessa esitutkinta on jätetty toimittamatta (ETL 3:3.1, 3:9 §), päätetty poliisissa (ETL 10:2.2) tai rajoitettu syyttäjän päätöksellä (ETL 3:10 §). Poliisin tulostietojärjestelmästä ei ole saatavissa tietoja esitutkinnan keskeyttämisestä (ETL 3:13 §) (ks. tarkemmin prosessikuvaus luku 2.2). Taulukossa 2 on pyritty tavoittamaan niiden lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosepäilyjen määrä, jotka eivät etene esitutkinnasta syyteharkintaan. Taulukosta 2 havaitaan, että muiden kuin selvitettyjen eli syyteharkintaan päätyneiden rikosten osuus kaikista ilmoitetuista on vuosina 2015–2019 koko maan tarkastelussa kasvanut. Luvut poliisilaitoksittain (pl. Ahvenanmaa rikosilmoitusten pienen lukumäärän vuoksi) on esitetty kuviossa 1 (liitetaulukko 2).

Taulukko 2. Alaikäisiin kohdistuneet seksuaalirikokset; ilmoitetut yhteensä, selvitetty, päätetyt ja päätettyjen prosenttiosuus ilmoitetuista, koko maa 2015–2019.

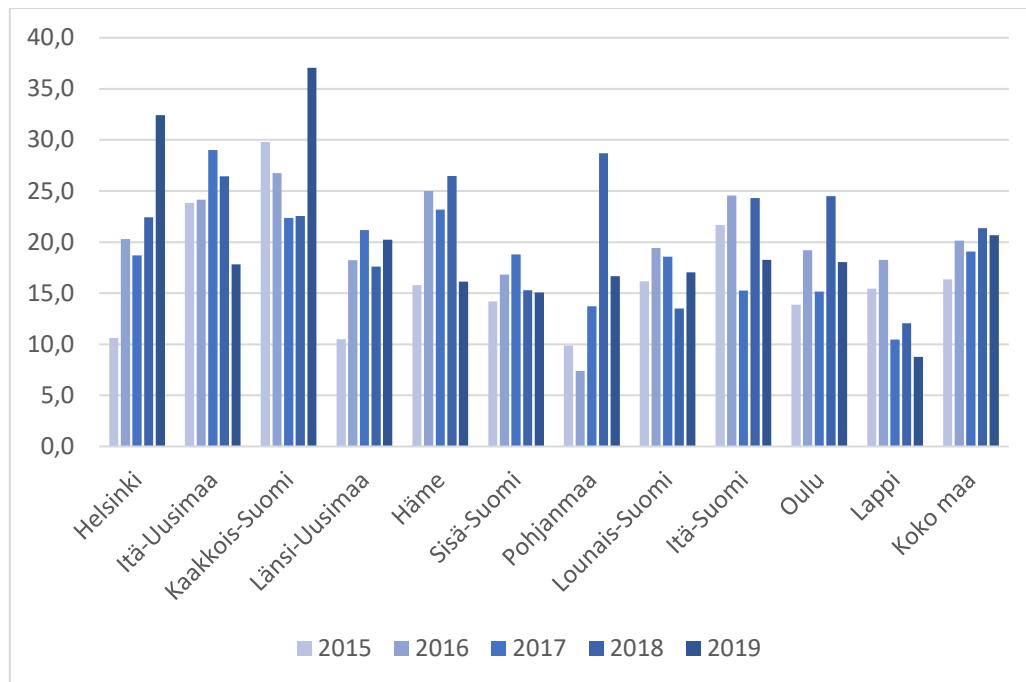
	2015	2016	2017	2018	2019
Ilmoitetut yhteensä	2566	2590	2657	2598	3232
Selvitetty ^a	2146	2068	2150	2043	2564
Päätetty ^b	420	522	507	555	668
Päätettyjen osuus (% ilmoitetuista)	16,4	20,2	19,1	21,4	20,7

Lähde: PoliStat (2020). Seksuaalirikokset, joissa asianomistaja alaikäinen. Poliisille ilmoitetut rikokset, selvitetty ja ETL päätökset.

^a Selvitetyksi merkitään tapaukset, joissa esitutkinta on suoritettu ja asia siirretty syyttäjälle syyteharkintaan.

^b Esitutkinta jätetty toimittamatta, lopetettu, päätetty toimittamatta asiaa syyttäjälle tai rajoitettu syyttäjän päätöksellä.

Kuvio 1. Esitutkinta jätetty toimittamatta, lopetettu, päätetty toimittamatta asiaa syyttäjälle tai rajoitettu syyttäjän päätöksellä, osuus ilmoitetuista lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista poliisilaitoksittain 2015–2019, %.

Rikosilmoitusten lisäksi poliisi kirjaa niin sanottuja sekalaisilmoituksia, joihin ei liity rikosnimikkeitä. Sekä tutkimuksen ohjausryhmän asiantuntijat että haastatellut viranomaiset arvioivat, että erityisesti lapsia koskevien rikosten ilmoitusvelvollisuuksien laajenuksista 1.5.2015 lähtien (HE 164/2014 vp, s. 144–145) poliisille on ilmoitettu entistä enemmän lastensuojelullisiksi arvioituja asioita. Poliisi kirjaa ne rikosilmoitusten sijaan sekalaisilmoituksina, eikä niistä käynnistetä esitutkintaa. Koska sekalaisilmoituksiin ei kytkeydy rikosnimikkeitä, niihin liittyvä työ poliisissa jää kiinnittymättä ja siten myös tilastoitumatta esimerkiksi lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin. On mahdollista, että sekalaisilmoitukset sisältävät lähinnä huolta esimerkiksi lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttävistä teoista, eikä siten juurikaan lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä ilmoituksia, mutta tästä ei ilman syvällistä sekalaisilmoitusten analyysiä voida olla varmoja. Poliisihallituksen voimassa oleva ohje Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (Poliisihallitus 2019b) kuvaa, että rikosilmoituksen kirjaamista ja esitutkintaa edeltävää esitutkintalain mukaista esiselvitystä ei mahdollisen lapsiuhrin tapauksessa voida tehdä esimerkiksi niin, että lasta puhuteltaisiin tilannekuvan selkiyttämiseksi ja sen varmistamiseksi, ettei ketään aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan (mt., s. 16). Ohje on tullut voimaan 1.1.2020 eli tässä tutkimuksessa analysoitujen tilasto- ja tuomioaineistojen muodostumisen jälkeen. Tekeмиemme asiantuntijahaastattelujen perusteella se on kuitenkin saattanut vaikuttaa joidenkin lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen aiempaa yleisempään kirjaamiseen rikosilmoituksena sekalaisilmoitusten sijaan.

Syyttäjälaitoksen tilastoissa (taulukko 3) yksikkönä on syyttäjän asia, joka voi sisältää useita rikosnimikkeitä. Tilastossa on huomioitu ne syyttäjän asiat, joissa päätöksinä on syyttämättäjättäminen ja rikosnimikkeenä jokin tutkimuksen rikosnimikkeistä. Tilastosta jäävät pois ne syyttämättäjättämispäätöksen sisältävät asiat, joiden päätöksinä on syyte. Luvuilla on pyritty kuvaamaan niiden asioiden määrää, jotka eivät ole prosessissa kyseisenä vuonna edenneet syyttäjältä tuomioistuinkäsittelyyn. Tarkeммan tilaston muodostaminen edellyttäisi syyttäjän asiakirjojen lukemista.

Taulukko 3. Syyttämättäjättämispäätökset syyttäjän ratkaisuissa vuosina 2014–2019.

Rikosnimike	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	126	131	99	121	105	75
Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	26	40	37	33	34	26
Raiskauksen yritys	16	10	12	12	9	17
Raiskaus	143	168	201	214	201	214
Törkeä raiskaus	2	11	8	20	22	18
Pakottaminen seksuaaliseen tekoon	27	22	26	23	17	19
Pahoinpitely	2760	2509	2279	2217	2253	2093
Törkeä pahoinpitely	72	66	72	54	65	75

Rikosprosessin eri vaiheen viranomaisilta saadut luvut eivät ole toimijoiden erilaisten tietomallien vuoksi vertailukelpoisia keskenään. Tilastotietojen perusteella ei ole myöskään mahdollista seurata esimerkiksi tiettyä tapausta läpi prosessin. Täysin vertailukelpoisen tilaston tuottaminen vaatisi jokaisen rikosprosessin vaiheen kirjauksista vastaavan viranomaisen asiakirjojen manuaalista läpikäymistä, mihin ei tämän tutkimushankkeen puitteissa ollut mahdollisuutta. Tästä syystä tarkempi analyysi rikosprosessin kestoon yhteydessä olevista seikoista keskittyy tässä raportissa vuosien 2017–2018 lainvoimaisiin tuomioihin lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista, eli tapauksiin, jotka ovat kulkeneet koko rikosprosessin läpi.

3.2.2 Tuomioaineisto

Tuomioaineiston lähtökohtana on Rangaistuskäytäntö lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa -hankkeen aineisto, eli vuosina 2017–2018 lainvoimaisiksi tulleet käräjä- ja hovioikeuksien ratkaisut (Malin 2020). Poiminta suoritettiin hakemalla oikeushallinnon Ritu-tietojärjestelmän tietoihin perustuvasta Rikosten ja seuraamusten tutkimusrekisteristä (RST) ne rikosasioiden ratkaisut, joissa vakavin syyksi luettu syytekohta on raiskaus (RL 20:1), törkeä raiskaus (RL 20:2), pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4), lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6), törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7) tai lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8b). Mukaan poimittiin myös teot, joissa vakavimpana syytekohtana oli edellä mainittujen tekojen yritys. Näillä hakuohjeilla saatiin 710 hakutulosta. Ratkaisuihin linkitettiin niihin kuuluvat tuomioasiakirjat.

67 tuomioasiakirjan hakeminen epäonnistui aineistojen yhdistämisessä ilmenneen teknisen vian takia, ja ne jäivät pois analyysistä. Kaikki 67 tuomiota eivät todennäköisesti koske lapsiasianomistajia, sillä mukana oli jonkin verran esimerkiksi raiskauksia ja pakottamisia seksuaaliseen tekoon, jotka harvemmin ovat törkeimpiä lapsiin kohdistuneista rikoksista. Näiden tuomioiden tuomiolauselmat tarkastettiin, eivätkä pois jääneet tapaukset keskittyneet tietylle alueelle, vaan niiden jakautuminen vaikutti esimerkiksi tuomiopiirien mukaan satunnaiselta.

Onnistuneesti haetuista 643:sta tuomioasiakirjasta poimittiin manuaalisesti tapaukset, joissa oli mukana vähintään yksi alaikäinen seksuaalirikoksen uhri. Näitä tuomioita oli yhteensä 447. Tuomioista yhdistettiin vielä kymmenen tapausta, joista oli poikkeuksellisesti annettu yhteinen tuomio, vaikka asiat olivat eri haastehakemuksilla. Aineiston kooksi muodostui tässä vaiheessa 438 tuomiota, mikä vastaa rangaistuskäytäntöä tarkastelevan hankkeen aineistoa (Malin 2020).

Muodostaaksemme tutkimusaineiston, jonka avulla voidaan tarkastella rikosprosessin kestoa näissä rikoksissa, on edellä kuvattuun aineistoon yhdistettävä vielä muita tietoja. Tuomioistuimen ratkaisun tietosisällön pohjalta ei voida päätellä rikosprosessin kestoa, sillä tuomioasiakirjassa tai suoraan Ritu-tietojärjestelmästä saatavissa tiedoissa ei mainita kaikkia prosessin kestoon liittyviä päivämääriä, kuten syyttäjän asian vireilletulopäivämäärää tai haastehakemuksen lähettämisen päivämäärää. Tämän vuoksi syyttäjältä pyydettiin tietoja aineiston ratkaisuihin liittyvistä syyttäjän asioista.

Syyttäjän asioiden liittämässä tuomioistuimen tietoihin on huomattava, että yhdessä tuomiossa voidaan yhdistellä useampia haastehakemuksia, ja samoin yhdessä haastehakemuksessa voidaan yhdistää useampia syyttäjän asioita ja syyttäjän asiassa useampaa poliisin rikosilmoitusta. Tarkasteltavan yksikön ollessa tuomioistuimen ratkaisu, jouduttiin syyttäjän tietoja aggregoimaan ratkaisun tasolle, jolloin osa syyttäjän tiedosta jää hyödyntämättä. Rikosilmoituksen, asian vireille tulon syyttäjällä ja haastehakemuksen lähettämisen päivämääristä haettiin sekä ensimmäiset että viimeiset yksittäiseen ratkaisuun liittyvät päivämäärät, ja prosessin kestoajat laskettiin näistä suhteessa käräjäoikeuden tuomion antopäivämäärään. Lisäksi haettiin myös aika tuomioistuimen ratkaisusta ilmenevästä vakavimman rikoksen tekoajasta käräjäoikeuden tuomioon. Syyttäjän tiedon kytkeminen jokaiseen käräjäoikeuden ratkaisuun ei onnistunut, ja lopullisen aineiston kooksi muodostui 379 tuomioistuimen ratkaisua.

Aineiston havaintoyksikkö on vastaajalle annettu tuomio, eli yksi tuomio voi olla aineistossa niin monta kertaa kuin siinä on vastaajia, jotka on tuomittu lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta. Koska aineiston lähtökohtana on ollut rangaistuskäytäntöä tutkiva hanke, tuomiosta kirjattiin ylös SPSS-ohjelmistoa käyttäen laajan koodaus-

matriisin mukaisesti erilaisia rangaistukseen potentiaalisesti vaikuttaneita tekijöitä. Mikäli tuomiossa oli useita alaikäiseen uhriin kohdistuneita seksuaalirikoksia, kirjaus tehtiin joissakin muuttujissa vain vakavimman rikoksen osalta.

Mikäli vastaaja on tuomittu vain yhdestä rikoksesta, tämä on tuomion päärikos. Tapauksissa, joissa vastaaja on samalla tuomiolla tuomittu useista rikoksista, tuomion päärikos määräytyy hieman Tilastokeskuksen päärikosmääritelmästä poiketen prioriteettikoodiltaan vakavimman syyksi luetun syytekohdan mukaan. Valtaosassa tapauksista tämä on kuitenkin sama kuin ankarimpaan seuraamukseen johtanut rikos. (Suomen virallinen tilasto 2018.) Raportissa tulokset esitellään päärikoksittain, ja tarkastelu sisältää myös samassa tuomiossa kuvattuja teonpiirteitä muista rikoksista yhdistetynä, kuten esimerkiksi sarjarikoksissa uhrien lukumäärä.

Poiminnan haasteet

Keskeisimmäksi ongelmakohdaksi poiminnassa osoittautui jo edellisessä alaluvussa mainittu seikka, ettei osaa tuomioasiakirjoista saatu linkitettyä tietojärjestelmästä saatua rakenteiseen tietoon. Tämä johtui ongelmista eri järjestelmien välisten tietojen yhdistämisessä. Niin ikään eri järjestelmien yhdistäminen osoittautui joltain osin haastavaksi myös tuomioistuimen ratkaisutiedon ja ratkaisuun liittyvän syyttäjän tiedon yhdistämisessä. Aineistojen eriävät yksiköt johtivat siihen, että syyttäjän tietoja jouduttiin aggregoimaan tuomioistuimen ratkaisun tasolle.

Haasteena mainittakoon myös jälkikäteen tehty havainto aineiston kirjaamisesta. Aineiston manuaalisessa poiminnassa tuomioasiakirjojen perusteella olisi mahdollisesti kannattanut rajata pois tuomiot, joissa päärikoksena oleva seksuaalirikos kohdistui täysi-ikäiseen asianomistajaan. Lopulliseen aineistoon päätyi päärikoksen perusteella kaksi raikausta ja kaksi raikauksen yritystä, jotka ovat kohdistuneet täysi-ikäiseen uhriin, mutta sama tekijä on tuomittu myös lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta. Tuomioita, joiden päärikoksen nimike kuvaa niin sanotusti väärää rikosnimikettä on kuitenkin näin vähän, ja niihin sisältyy myös lapsen kohdistunut seksuaalirikos, eikä näillä yksittäisillä tuomioilla siten arvioitu olevan vaikutusta rikosprosessin kestoon liittyvien seikkojen tarkastelussa.

Menetelmät

Rikosprosessin kestoon kytkeytyvien seikkojen tutkiminen vaatii tuomioasiakirjoista saatavien tietojen mahdollisimman kattavaa hyödyntämistä. Luotettavimpaan kokonaiskuvaan tarvitaan sekä määrällistä että laadullista aineiston kuvaamista. Aineiston keskeiset muuttujat kuvataan tämän luvun seuraavassa osiossa. Luvussa 4.2. kuvataan teonpiirteisiin, tekijöihin ja uhreihin liittyviä seikkoja suhteessa rikosprosessin

kestoon ristiintaulukointien avulla. Aineiston suhteellisen pienen koon vuoksi tarkastelu keskittyy kuvailevaan analyysiin.

Koska aineiston lähtökohtana on kokonaisaineisto eikä esimerkiksi satunnaisotos, on havaittujen yhteyksien tilastollisen merkitsevyyden testaaminen sinänsä toissijaista. Khiin neliö (χ^2)-testausta on käytetty ristiintaulukoinneissa kuvaamaan sitä, ovatko esimerkiksi erot rikosprosessin kestoissa eri teonpiirteiden mukaan tarkasteltuna niin suuria, että erojen syntyminen sattumalta olisi hyvin epätodennäköistä (ks. esim. Heikkilä 2014). Tilastollinen merkitsevyys on ilmoitettu taulukoissa, joissa tilastollisesti erittäin merkitsevä $p \leq 0.001$ ***, tilastollisesti merkitsevä, kun $0.001 < p \leq 0.01$ ** ja tilastollisesti melkein merkitsevä, kun $0.01 < p \leq 0.05$ *.

Kaikkien havaintoyksiköiden eli tuomioiden jokaiselle muuttujalle ei saatu määriteltyä arvoa, esimerkiksi siinä tapauksessa, ettei tuomiossa ole mainintaa tekijän ja uhrin välisestä suhteesta. Tällöin osassa taulukoista ja analyyseista mukana oleva havaintoyksiköiden kokonaismäärä on pienempi kuin koko tuomioaineisto (N = 379).

Tuomioaineiston teonpiirteiden ja osapuolten kuvaus

Aineiston rikosnimikkeet ja niiden lukumäärät vakavimman rikosnimikkeen mukaan on esitetty taulukossa 4: lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaaliseen tekoon pakottamisen yritys, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys, raiskaus, raiskauksen yritys ja törkeä raiskaus. Suurin osa, 199 tuomioiden päärikoksista on lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä, ja toiseksi yleisin (119 tapausta) päärikos on törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Törkeitä raiskauksia sisältyy aineistoon 23 ja raiskauksia 13. Kaikkia muita rikosnimikkeitä on aineistossa päärikoksina alle 10 tuomiossa.

Taulukko 4. Tuomioaineiston rikosnimikkeet päärikoksen mukaan.

Päärikoksen nimike	n	%
Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin	5	1,3
Pakottaminen seksuaaliseen tekoon	<5	1
Seksuaaliseen tekoon pakottamisen yritys	<5	<1
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	199	52,5
Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys	7	1,8
Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	119	31,4
Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys	<5	<1
Raiskauksen yritys	6	1,6
Raiskaus	13	3,4
Törkeä raiskaus	23	6,1
Yhteensä	379	100

Tuomioaineistosta otettiin tarkasteluun kaikki aineiston muuttajat, jotka koskivat tuomittua, uhria ja teon piirteitä. Joissakin muuttujissa on paljon puuttuvaa tietoa, koska kyseinen seikka ei käynyt ilmi tuomioasiakirjoista. Muuttujia, joissa havaintojen lukumäärä vähintään yhdessä muuttujan luokassa alittaa 20, ei käytetä varsinaisessa analyysissä. Vaikka nämä muutamakin havainnot kuvaavat todellisia oikeustapauksia, tarvittaisiin tietyn muuttujan vaikutuksesta kohtuullisen luotettavan käsityksen saamiseksi huomattavasti suurempi määrä havaintoja, esimerkiksi 10 vuoden ajalta.

Taulukko 5. Tekojen vakavuutta kuvaavia muuttujia (N = 379).

	n	%
Lapsen ikä^a		
1–6v	22	5,8
7–12v	91	24
13–15v	236	62,3
16–17v	27	7,1
Puuttuvia	3	0,8
Vastaaja tekohetkellä alaikäinen		
Ei	335	88,4
Kyllä	44	11,6
Osapuolten ikäero		
Enintään 4v	44	11,6
5–9v	111	29,3
10v tai enemmän	221	58,3
Puuttuvia	3	0,8
Osapuolten välinen suhde		
Perheensisäinen	82	21,6
Muu	264	69,7
Puuttuvia	33	8,7
Teon kesto		
Yksittäinen teko/päivä	170	44,9
Toistuneet ja pitkäkestoiset	208	54,9
Puuttuvia	1	0,3
Sukupuolilyhteys		
Ei	197	52
Kyllä	180	47,5
Puuttuvia	2	0,5
Eryistä vahinkoa luottamuksen vuoksi^b		
Ei	332	87,6
Kyllä	45	11,9
Puuttuvia	2	0,5
Eryistä vahinkoa iän tai kehitystason vuoksi		
Ei	259	68,3
Kyllä	118	31,1
Puuttuvia	2	0,5
Eryisen julma tai nöyryyttävä tekotapa		
Ei	365	96,3
Kyllä	12	3,2
Puuttuvia	2	0,5

^a Vakavimman rikoksen kohteeksi joutuneen asianomistajan ikä teon alkaessa

^b Eryistä vahinkoa luottamuksen tai riippuvaisen aseman vuoksi

Muuttajat, jotka kuvaavat pääosin tekojen vakavuutta, on kuvattu taulukossa 5. Kaikki asianomistajat olivat teko aikaan alaikäisiä iän vaihdellessa yhden ja 17 ikävuoden välillä. Suurin ryhmä (62,3 %) ovat 13–15-vuotiaat. Vastaajien ikä teon alkaessa vaihteli 15 ja 80 vuoden välillä ja alaikäisiä vastaajia oli 44 (11,6 %). Osapuolten ikäero on suurimmassa osassa tuomioista (58,3 %) 10 vuotta tai enemmän, vajaassa kolmanneksessa viidestä yhdeksään vuotta ja 11,6 prosentissa enintään neljä vuotta. Asianomistajista tyttöjä on 345, poikia 31, ja kolmesta tuomiosta asianomistajan sukupuoli ei käynyt ilmi. Vastaajista 373 on miehiä ja 6 naisia (ei taulukoitu).

Osapuolten välinen suhde on aineistossa kuvattu tuomitun tekijän kautta, jolloin vaihtoehtoja ovat lapsen vanhempi, isä- tai äitipuoli, muu lähisukulainen, muu sukulainen, muu läheinen tai lapsesta vastaava henkilö, seurustelukumppani, kaveri/ystävä, tuttava, nettituttu ja vieras henkilö. Aineistossa on 33 tuomiota, joista tuomitun ja asianomistajan välinen suhde ei käy ilmi. Yleisimmin (19,8 %) vastaajan ja asianomistajan välinen suhde perustuu tutustumiseen netissä. Seuraavaksi yleisimpiä kuvauksia osapuolten välisestä suhteesta ovat muut tuttavat (18,2 %) ja entuudestaan vieraat henkilöt (12,7 %). Jatkoanalyysiä varten osapuolten väliset suhteet luokiteltiin uudelleen perheensisäisiksi (vanhemmat, isä- tai äitipuoli, muu lähisukulainen ja muu sukulainen) ja ei-perheensisäisiksi (muu läheinen tai lapsesta vastaava henkilö, seurustelukumppani, kaveri/ystävä, tuttava, nettituttu ja vieras). Tässä luokittelussa niin sanotut perheensisäiset hyväksikäyttötapaukset sisältävät siten myös tapauksia, joissa ei ole kyse rikoslain tarkoittamasta sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kesken tai muutenkaan inestisistä suhteista. Näin luokiteltuna perheensisäisiä tapauksia on tuomioissa 22,6 prosenttia ja muita 69,7 prosenttia.

Aineistossa ovat lievässä enemmistössä ne tuomiot, joissa päärikos eli vakavin rikosnimike liittyy toistuneisiin ja pitkäkestoisiin tekoihin (54,9 %) verrattuna yksittäisiin tekoihin ja tekopäiviin (44,9 %). Lähes puolet tuomioista sisältää maininnan sukupuoliyhteydestä (47,5 %). Yksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkeistä täyttyy, jos rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä riippuvaisen asemansa vuoksi. Tämän kvalifiointiperusteen katsotaan täyttyneen 11,9 prosentissa tuomioista. Erityistä vahinkoa lapsen iän tai kehitystason vuoksi katsotaan aiheutuneen lähes kolmanneksessa (31,1 %) tuomioista. Erityisen julma tai nöyryyttävä teko-tapa mainitaan 3,2 prosentissa. (Taulukko 5.)

Muuttujat, jotka kuvaavat yleisellä tasolla tekoja tai asianosaisia on kuvattu taulukossa 6. Merkittävässä enemmistössä eli 361 tuomiossa vastaajia on yksi. Yhdessä tuomiossa on voitu lukea syyksi useita rikoksia, jotka ovat kohdistuneet useisiin eri asianomistajiin. Kuitenkin valtaosassa eli 315 tuomiossa (83,1 %) lapsiasianomistajia on yksi, ja enimmillään asianomistajia on 19. Vastaajan äidinkieli on useimmiten suomi (74,4 %), samoin kansalaisuus (80,7 %).

Taulukko 6. Muita teon ja osapuolten piirteitä kuvaavia muuttujia (N = 379).

	n	%
Vastaajien lukumäärä		
Yksi vastaaja	361	95,3
Kaksi tai useampia	18	4,7
Lapsiasianomistajien lukumäärä		
Yksi ao	315	83,1
Kaksi tai useampia	62	16,4
Puuttuvia	2	0,5
Vastaajan äidinkieli		
suomi	282	74,4
muu	97	25,6
Vastaajan kansalaisuus		
Suomi	306	80,7
muu	73	19,3
Puheita, ehdottelua^a		
Ei	288	76
Kyllä	89	23,5
Puuttuvia	2	0,5
Tirkistely^b		
Ei	317	83,6
Kyllä	60	15,8
Puuttuvia	2	0,5
Esittely^c		
Ei	297	78,4
Kyllä	80	21,1
Puuttuvia	2	0,5
Vastaaja kosketellut ao:ta		
Ei	155	40,9
Kyllä	222	58,6
Puuttuvia	2	0,5

	n	%
Vastaaja saanut ao:n koskettelemaan		
Ei	318	83,9
Kyllä	59	15,6
Puuttuvia	2	0,5
Vastaajan ja ao:n välillä fyysinen kontakti^d		
Ei	55	14,5
Kyllä	322	85
Puuttuvia	2	0,5

^a Puheet tai keskustelu, ehdottelu, seksuaalissävyytteiset kysymykset, tapaamisen ehdottaminen, hävyttömyydet

^b Tirkistely, kuvaaminen seksuaalisessa tarkoituksessa, saanut ao:n paljastamaan sukupuolielimensä

^c Saanut asianomistajan katselemaan (vastaajan sukupuolielimiä, vastaajan seksuaalista tekoa, pornografista materiaalia tms)

^d Asianomistajan ja vastaajan välillä on ollut fyysinen kontakti (rikos ei ole tapahtunut esimerkiksi pelkästään internetin välityksellä).

Tekoon sisältyy puheita tai ehdottelua, seksuaalissävyytteisiä kysymyksiä tai esimerkiksi tapaamisten ehdottamista 23,5 prosentissa tuomioista. Vastaaja on 15,8 prosentissa tirkistellyt, kuvannut seksuaalisessa tarkoituksessa tai saanut asianomistajan paljastamaan sukupuolielimensä ja 21,1 prosentissa saanut asianomistajan katselemaan esimerkiksi vastaajan sukupuolielimiä, seksuaalista tekoa tai pornografista materiaalia. Vastaaja on kosketellut asianomistajaa 58,6 prosentissa ja saanut asianomistajan koskettelemaan itseään 15,6 prosentissa tuomioista. Tuomioista kaikkiaan 85 prosentissa teko sisältää fyysisen kontaktin vastaajan ja asianomistajan välillä. (Taulukko 6.)

Taulukko 7. Näyttöön liittyviä ja selvittämiseen vaikuttavia seikkoja (N = 379).

	n	%
Ilmoitusviive^a		
alle 2 viikkoa	127	33,5
2 viikkoa – 3kk	76	20,1
4–12kk	78	20,6
yli 12kk	95	25,1
Puuttuvia	3	0,8
Viestejä, tallenteita, kuvia^b		
Ei	265	69,9
Kyllä	112	29,6
Puuttuvia	2	0,5
Fyysinen haitta vaatinut hoitoa^c		
Ei tarvinnut tai ei mainintaa	352	92,9
Tarvinnut vähintään yhden hoitokerran	26	6,9
Puuttuvia	1	0,3
Psyykinen haitta vaatinut hoitoa^d		
Ei tarvinnut tai ei mainintaa	212	55,9
Tarvinnut vähintään yhden hoitokerran	164	43,3
Puuttuvia	3	0,8
Asianomistaja päihtynyt^e		
Ei tai ei mainintaa	318	83,9
Kyllä	61	16,1
Asianomistaja laitoksessa^f		
Ei tai ei mainintaa	341	90
Kyllä	38	10

^a Viive tekoajasta rikosilmoituksen kirjaamiseen kuukausina

^b Seksuaalissävyytteiset viestit, kirjeet ja kuvat

^c Teosta aiheutunut fyysinen haitta on vaatinut hoitotoimenpiteitä

^d Teosta aiheutunut psyykinen haitta on vaatinut hoitotoimenpiteitä

^e Asianomistaja on tekoajalla ollut päihtynyt tai vastaaja on saattanut tämän päihtyneeksi.

^f Tuomiosta käy ilmi, että asianomistaja on tekoajaksi asunut laitoksessa (lastenkoti, koulukoti tms) tai ollut huostaanotettuna tai sijoitettuna (elämäntilanteen vuoksi erityisen haavoittuva asema)

Näytön vahvuuteen liittyviä ja mahdollisesti selvittämistä vaikeuttavia seikkoja on kuvattu taulukossa 7. Ilmoitusviive kuvaa, paljonko aikaa on kulunut rikollisesta teosta rikosilmoituksen kirjaamiseen kuukausina. Aineistossa on 22 tuomiota, joissa ilmoitusviive saa negatiivisen arvon, mikä voi johtua esimerkiksi siitä, että ilmoitus jostakin

muusta saman vastaajan teosta on tehty ennen tuomion päärikoksen tapahtuma-ajan kohtaa. Nämä negatiivisen viiveen tapaukset on luokiteltu aineistossa tapauksiin, joissa viivettä on alle kaksi viikkoa (33,5 %). Viidesosassa tuomioista ilmoitus tehtiin kahdesta viikosta kolmeen kuukauteen tapahtumien jälkeen, ja niin ikään viidennes neljän ja 12 kuukauden välillä tapahtumista. Neljänneksessä (25,1 %) ilmoitusviivettä on yli vuosi, ja tämän luokan sisällä hajonta on myös erittäin suurta, enimmillään lähes 20 vuotta.

Seksuaalissävyytteisiä viestejä ja kuvia tai muita tallenteita liittyy melkein kolmannekseen (29,6 %) tuomioista. Teosta aiheutuneen fyysisen haitan mainitaan vaatineen hoitotoimenpiteitä 6,9 prosentissa ja psyykinen haitta 43,3 prosentissa tuomioista. Tapauksia, joissa asianomistaja oli tekoahetkellä päihtynyt tai vastaaja oli saattanut tämän päihtyneeksi, on 16,1 prosenttia. Kymmenessä prosentissa tuomioista käy ilmi, että asianomistaja asui teko aikaan laitoksessa, kuten lastenkodissa tai koulukodissa ja oli siten elämäntilanteen vuoksi erityisen haavoittuvassa asemassa.

Rikosprosessin kesto tuomioaineistossa

Rikosprosessin kesto voidaan tarkastella tuomioaineistosta erikseen poliisin käsittelyn (aika rikosilmoituksen kirjaamisesta esitutkinnan päättämiseen), syyteharkinnan ja käräjäoikeuskäsittelyn keston osalta. Lisäksi aineistossa on tieto lainvoimaisen tuomion päivämäärästä. Kaikki aineiston tapaukset ovat käyneet rikosprosessin vähintään käräjäoikeuden ratkaisuun asti, joten rikosprosessin kokonaiskestonä tarkastellaan aikaa rikosilmoituksen kirjaamisesta käräjäoikeuden tuomioon. Rikosprosessin kokonaiskesto on aineiston jatkoanalyseissä selitettävä muuttuja.

Tuomioaineisto kattaa kahden vuoden ajanjakson, joten sen koko itsessään sekä tiettyjen rikosnimikkeiden pieni määrä viranomaisyksiköiden mukaan tarkasteltuna rajoittavat rikosprosessin keston analysoimista alueittain. Tästä syystä tuomioaineiston analyysi keskittyy teonpiirteistä ja asianosaisista saatavien tietojen tarkasteluun suhteessa rikosprosessin keston. Karkeaa alueellista jaottelua varten koko aineisto, eli myös käräjäoikeudessa annetut lainvoimaiset tuomiot on luokiteltu uudelleen sen mukaan, minkä hovioikeuspiirin alueella lainvoimainen tuomio on annettu. Tuomioaineiston jakautuminen hovioikeuspiireittäin on esitetty taulukossa 8. Tuomioista kaksi neljänneestä on Itä-Suomen hovioikeuden ja Turun hovioikeuden alueilta ja vähän yli viidennes Vaasan hovioikeuspiiristä. Vähän alle viidennes tuomioista on Helsingin hovioikeuspiiristä ja noin kahdeksan prosenttia Rovaniemen hovioikeuspiiristä.

Taulukko 8. Tuomioaineiston jakauma hovioikeuspiireittäin.

Hovioikeuspiiri	n	%
Helsingin hovioikeus	72	19
Itä-Suomen hovioikeus	97	25,6
Rovaniemen hovioikeus	31	8,2
Turun hovioikeus	96	25,3
Vaasan hovioikeus	83	21,9
Yhteensä	379	100

Taulukko 9. Rikosprosessin eri vaiheiden kestojen keskiarvot ja mediaanit tuomioaineistossa kuukausina päärikoksen mukaan.

	Esitutkinta	Syyteharkinta	Käräjäoikeus	Yhteensä
Keskiarvo	10,2	5,4	5,2	20,8
Mediaani	7,3	4,2	4,5	19,7

Tuomioaineistossa prosessin keston keskiarvot vaiheittain sekä kokonaisuudessaan rikosilmoituksen kirjaamisesta käräjäoikeuden tuomioon on kuvattu taulukossa 9. Esitutinnan kesto kuvaa aikaa rikosilmoituksesta syyttäjän asian vireilletulopäivään eli tapauksen siirtymiseen syyttäjän käsittelyyn, syyteharkinta aikaa syyttäjän asian vireilletulopäivästä haastehakemukseen ja käräjäoikeuden käsittelyaika haastehakemuksesta käräjäoikeuden ratkaisuun. Esitutinnan keston keskiarvo tuomioaineistossa on 10,2 kuukautta, syyteharkinnan 5,4 kuukautta ja käräjäoikeuden käsittelyn 5,2 kuukautta. Erityisesti esitutinnan keston mediaanin ollessa selvästi keskiarvoa alhaisempi voidaan päätellä, että yksittäiset hyvin pitkään jatkuneet tutkinnat nostavat esitutkinta-aikojen keskiarvoa. Koko rikosprosessi rikosilmoituksesta käräjäoikeuden tuomioon on aineistossa kestänyt keskimäärin 20,8 kuukautta.

Kestoikamuuttujista tarkastellaan varsinaisissa analyyseissä kokonaiskestoja, koska erot pelkästään syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kestoissa ovat liian pieniä yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Esitutinnan kestoissa havaitut suuremmat alueelliset erot riittäisivät sinänsä tarkasteluihin, mutta rajaisivat analyysin yksinomaan poliisin toimintaan, vaikka aineiston havaintojen määrä ei riitä poliisilaitoskohtaiseen tarkasteluun.

Taulukko 10. Rikosprosessin koko kesto tuomioaineistossa luokiteltuna.

Kesto	n	%
alle 12kk	92	24,3
12–20kk	104	27,4
yli 20kk	179	47,2
Puuttuvia	4	1,1
Yhteensä	379	100

Koko rikosprosessin kesto tuomioaineistossa on luokiteltu taulukossa 10 alle 12 kuukautta kestäneisiin (24,3 %), 12–20 kuukautta kestäneisiin (27,4 %) ja yli 20 kuukautta kestäneisiin, joista viimeksi mainitut muodostavat lähes puolet aineistosta (47,2 %). Jatkotarkastelussa tuomioaineiston muiden muuttujien yhteyttä rikosprosessin keston tutkitaan pääasiassa kaksiluokkaisen kestoajamuuttujan avulla, jossa korkeintaan 20 kuukautta kestäneiden osuus on 52 prosenttia ja yli 20 kuukautta kestäneiden 47,2 prosenttia.

3.2.3 Asiantuntijahaastattelut

Aineiston kuvaus

Edellä kuvattujen tilasto- ja tuomioaineiston perusteella ei ollut mahdollista vastata kaikkiin tutkimuskysymyksiin. Tällaisia olivat erityisesti tarkemmat laadulliset analyysit siitä, mitkä tekijät mahdollisesti pitkittävät lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten käsittelyä ja mitkä tekijät voivat selittää alueellisia eroja käsittelyn kestoissa. Näihin kysymyksiin haettiin vastauksia asiantuntijahaastatteluilla.

Hankkeessa haastateltiin lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia käsitteleviä poliiseja (9), syyttäjiä (7) ja käräjätuomareita (6). Haastateltavissa poliiseissa oli sekä tutkijoita että tutkinnanjohtajia. Lisäksi asiantuntijoina haastateltiin oikeuspsykologi Julia Korkmanian ja oikeuspsykologi Taina Laajasalaa. Molemmat ovat perehtyneet lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin ja niiden tutkintaan oman ammattialansa näkökulmasta. He ovat myös mukana hankkeessa, jossa kehitetään Suomeen valtakunnallisesti Barnahus-standardien mukaisia toimintakäytäntöjä lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvittämiseen sekä väkivaltaa kohdanneiden lasten hoitoon ja tukemiseen. Yhteensä viranomaisen tai asiantuntijan roolissa haastateltiin kevään 2020 aikana 24 henkilöä.

Koronatilanteen vuoksi vain neljä haastattelua tehtiin kasvotusten ja muut etäyhteyksien varassa. Haastattelut kestivät 45 minuutista noin tuntiin. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja purettiin analyysiä varten kirjalliseen muotoon. Hankkeen tutkijoiden tekemät haastattelut litteroi ja teemoitteli alustavasti hankkeen tutkimusavustaja.

Haastateltavat valittiin niin, että mukaan tuli haastateltavia yksiköistä, joissa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittely on tilastojen perusteella ollut joko erityisen nopeaa tai keskimääräistä hitaampaa. Lähtökohtaisesti samalta alueelta haastateltiin aina poliisi, syyttäjä ja tuomari. Poliisihallituksen poliisitoimintayksikkö oli yhteydessä poliisilaitosten rikostorjuntasektoreiden johtajiin, ja tätä kautta lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkijat ja tutkinnanjohtajat olivat yhteydessä hankkeen tutkijaan haastattelun sopimiseksi. Syyttäjälaitoksen osalta otimme suoraan yhteyttä lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia käsitteleviin erikoissyyttäjiin (henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten erikoissyyttäjät) ja sovimme haastatteluista. Käräjäoikeuksissa yhteistyötaho oli käräjäoikeuden laamanni, joka välitti haastattelukutsun lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia käsitteleville käräjätuomareille.

Kaikilta haastateltavilta pyydettiin erikseen kirjallinen suostumus haastatteluun osallistumiseen, ja samalla kerrottiin mahdollisuudesta peruuttaa suostumus myös jälkikäteen. Haastateltavien keski-ikä oli 49,5 vuotta ja pääsääntöisesti kaikilla haastateltavilla oli pitkä tai pitkäkö kokemus lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelystä.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna, jossa kaikki teemat kietoutuivat tavalla tai toisella prosessin keston. Lisäksi jokaiselta haastateltavalta kysyttiin taustatietoina ammatti, ikä, sukupuoli sekä tutkimusteemaan liittyvän työkokemuksen määrä vuosina ja osuutena kaikista työtehtävistä (intensiteetti). Haastattelu-teemat toimitettiin haastateltaville etukäteen. Itse haastattelutilanteessa haastateltavien annettiin puhua hyvin vapaasti, kuitenkin varmistaen, että kaikki teemat tulivat haastatteluissa läpikäytyksi. Haastatteluissa lähdettiin liikkeelle siitä, mikä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaika (kokonaiskäsittelyaika rikosilmoituksesta käräjäoikeuden tuomioon ja erikseen kestot poliisissa, syyttäjällä ja tuomioistuimessa) haastateltavan alueella on. Tämän jälkeen keskustelua ohjasivat seuraavat kolme kysymystä tarkentavine kysymyksineen:

1. Miten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessi (poliisi–tuomioistuin) on haastateltavan käsityksen mukaan omalla alueella järjestetty. Mikä näissä järjestelyissä on toimivaa ja mikä ei.
2. Erilaiset prosessiin, viranomaisyhteistyöhön ja rikostyyppiin liittyvät tekijät, jotka haastateltavan näkemyksen mukaan vaikuttavat prosessin keston sitä pidentäen tai lyhentäen.
3. Kootusti ne keskeiset tekijät, joilla prosessin keston voidaan haastateltavan käsityksen mukaan vaikuttaa niin, ettei asianosaisten oikeusturva heikkene.

Haastatteluaineiston analyysi

Asiantuntijahaastatteluille tyypilliseen tapaan aineiston analyysi alkoi jo ennen haastattelujen tekoa. Haastatteluja edelsi huolellinen perehtyminen tutkittavaan teemaan, mikä auttoi muun muassa tarkentavien kysymysten esittämisessä haastateltaville. Tarkentavat kysymykset koskivat mm. lainsäädäntöä, organisointia, koulutusta ja erikoistumista, viranomaisyhteistyötä, resursseja sekä rikoslajiin/asianosaisiin liittyviä tekijöitä. Teknisesti aineiston tarkempi analyysi tapahtui siten, että litteroidusta aineistosta poimittiin ja luokiteltiin edellä mainittujen alateemojen alle niitä tekijöitä, jotka haastateltavien näkemyksen mukaan voivat vaikuttaa prosessin kestoon negatiivisesti tai positiivisesti. Näitä tekijöitä käydään tarkemmin läpi seuraavassa luvussa. Kuten tarkastelusta käy ilmi, useat tekijät limittyvät monin tavoin toisiinsa, vaikka ne on selvyden vuoksi raportoitu aina jonkin määrätyn alateeman alla. Eri tekijöiden yhteen kietoutuminen on kuitenkin pyritty tuomaan analyysissä esiin.

Aineistoa tarkasteltiin sekä ammattialoittain että alueellisesti. Ammattialoittaisessa tarkastelussa poliisi ja syyttäjä näyttävät muodostavan oman toiminnallisen kokonaisuuden, josta käräjäoikeusvaihe erottuu luonteensa mukaisesti selvemmin omana, erillisenä osionaan; tuomarit ovat roolinsa (itsenäinen ja riippuvainen tuomioistuinlaitos) mukaisesti irrallaan esitutkinta- ja syytevaiheesta. Alueellisessa tarkastelussa vertailtiin toimintatapoja ja -malleja hitaamman ja nopeamman käsittelyn alueilla.

Aineiston analyysia ohjasi faktanäkökulma eli kiinnostus kohdistui ennen kaikkea tosiasiallisiin viranomaiskäytäntöihin. Tällöin erityistä merkitystä on sillä, että haastateltavat tuovat rehellisesti esille haastatteluteemoihin liittyviä seikkoja, myös siltä osin, kuin ne haastateltavan omasta näkökulmasta ovat negatiivisia. Haastattelujen kautta saadun kuvan luotettavuutta pyrittiin varmistamaan sillä, että haastateltavia oli paitsi eri ammattiryhmistä, myös prosessin ulkopuolelta, jolloin haastateltavat arvioivat menettelyä hieman eri näkökulmista ja osin myös ristiin toistensa toimintaa. Kaikki haastateltavat suhtautuivat haastatteluihin myönteisesti ja kertoivat avoimen oloisesti kokemuksistaan ja näkemyksistään. He kuvasivat tarkasti omia työtapojaan ja ottivat esille myös ongelmallisia kohtia.

Asiantuntijahaastattelu on käyttökelpoinen tapa hankkia erityistietoa, jota asiantuntijoilla arvioidaan olevan tutkittavasta aiheesta. Vaikka lähestymistavassa painotettiin haastatteluaineistoa faktanäkökulmasta, on hyvä tiedostaa, että samalla kohteena ovat myös asiantuntijan tulkinnat, ja että ”haastattelujen tieto tutkimuksen kohteesta on aina tilanteista, paikantunutta, vuorovaikutuksessa tuotettua ja valtasuhteiden läpäisemää” (Alastalo, Åkerman & Vaitinen 2017, s. 214).

Haastatteluissa kiinnostuksemme kohdistui ammatilliseen ja asiantuntemukseen pohjautuvaan tietoon, jota haastateltaviksi valikoituneilla henkilöillä voitiin arvioida olevan

heidän rikosprosessin viranomaistyöhön liittyvän roolinsa takia. Haastatteluilla tavoiteltiin laadullista tutkimusaineistoa, jolla voitaisiin selvittää muita kuin tuomioaineiston analyysissä esiin nousseita rikosprosessin keston vaikuttavia seikkoja ja selittää määrällisissä aineistoissa havaittuja eroja kestossa. Näin ollen haastatteluilla ei pyritty yleistettävän tiedon hankkimiseen.

Analyyysin havainnollistamiseksi tutkimuksessa on käytetty lainauksia haastatteluista. Lainauksia on joissakin tapauksissa hieman muokattu luettavuuden parantamiseksi. Puhekielenomaisuutta ei ole kuitenkaan häivytetty. Valitut lainaukset ovat esimerkkejä keskustelluista teemoista, jotka havainnollistavat kuvaavalla tavalla kulloinkin käsiteltävää teemaa. Jokainen tehdyistä haastatteluista on ollut tässä raportissa tuotetun tiedon pohjana, vaikka joistakin haastatteluista saatetaan esittää enemmän lainauksia kuin toisista. Ennen tulosten julkaisua haastatellut saivat tilaisuuden tutustua käsikirjoitukseen ja kommentoida sitä. Lainausten yhteydessä haastateltaviin viitataan ammattinimikkeellä P (poliisi), S (syyttäjä), T (tuomari), sekä järjestysnumerolla (esim. P1).

3.3 Tutkimusetiikka ja tietosuoja

Hankkeen tutkimusaineistojen käytöstä tehtiin yleisen tietosuoja-asetuksen mukaiset vaikutusten arvioinnit. Sekä rekisteri- että asiantuntijahaastatteluaineistojen tietosuojaselosteet ovat olleet yleisesti saatavilla Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin verkkosivuilla. Tätä hanketta varten tehtiin erillinen tietosuojailmoitus Rangaistuskäytäntö lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa -hankkeen (Malin 2020) aineiston hyödyntämisestä. Molemmat hankkeet sisältyvät Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimusohjelmaan, joka mahdollistaa lakisääteisten tutkimusrekisterien käytön tutkimuksessa ilman hankekohtaista tutkimuslupamenettelyä (laki Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista, 1139/2007).

Tuomioista, joissa oli vähintään yksi alaikäinen asianomistaja, 40 prosenttia oli määrätty täysin salaiseksi ja 60 prosenttia osittain salaiseksi. Ainoastaan yksi tuomio oli täysin julkinen. Tämä yhdessä tuomioiden arkaluontoisuuden kanssa lisää entisestään tuomioiden käsittelyssä vaadittavaa huolellisuutta. Tuomioiden säilytys ja käsittely tapahtuivat kulkuoikeuksin valvotussa tilassa, jonne vain vaadituilla henkilöillä on pääsy. Tulokset ja niiden sisältämät viittaukset käsiteltäviin tuomioihin kuvattiin siten, ettei niistä ole pääteltävissä tapauksiin liittyvien uhrien tai tekijöiden henkilöllisyyksiä. Tästä syystä esimerkiksi ratkaisujen antopäiviä ja ratkaisunumeroita ei ole raportoitu.

Haastattelujen nauhoitteet ja litteroinnit säilytettiin tutkimuksen tekemisen ajan ilman tunnistetietoja tutkijoiden käyttäjätunnuksin ja salasanoin turvatuilla tietokoneilla. Nauhoitteet ja litteroinnit tuhoetaan viimeistään kaksi vuotta tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Raportissa haastateltujen anonymiteetti turvattiin raportoimalla haastattelut ilman tunnistetietoja ja siten, ettei haastateltavan maantieteellinen toiminta-alue käy ilmi lainauksista.

4 Tulokset

Tutkimuksen tulokset on tässä luvussa eritelty käytettyjen aineistojen mukaisesti. Rikosprosessin kesto ja alueellisia eroja tarkastellaan ensin tilastoaineistojen avulla. Tuomioaineiston ja osin myös haastatteluaineiston avulla tarkastellaan asianosaisten ja rikosten piirteiden yhteyttä käsittelyaikoihin. Haastatteluaineiston analyysissä keskiössä ovat rikosprosessiin keston vaikuttavat muut tekijät.

4.1 Rikosprosessin kesto ja alueelliset erot

Vuodesta 2014 vuoteen 2019 koko maan keskiarvo lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosprosessin kokonaiskestossa pidentyi 19 kuukaudesta yli 23,1 kuukauteen. Toisin kuin näiden lapsierityisten rikosnimikkeiden tapauksissa, käsittelyaikoja koskevasta tilastosta ei ole mahdollista erottaa *vain* aikuisiin kohdistuneita seksuaalirikoksia, joten tilastossa on esimerkiksi sekä aikuisiin että lapsiin kohdistuvia raiskausrikoksia. Rikostilastojen pohjalta tiedetään kuitenkin, että noin 70 prosenttia poliisin tietoon tulleista raiskausrikoksista kohdistuu aikuisiin asianomistajiin (Tilastokeskus 2020). Rikosprosessi perusmuotoisissa raiskauksissa kesti vuonna 2014 keskimäärin 17,7 kuukautta ja pidentyi kahdella kuukaudella 19,7 kuukauteen vuoteen 2019 mennessä. Törkeissä raiskauksissa, pakottamisessa seksuaaliseen tekoon ja muissa seksuaalirikoksissa rikosprosessin keston keskiarvo sitä vastoin laski tarkasteluajanjaksolla, eli prosessit nopeutuivat: törkeiden raiskausten kokonaiskäsittelyaika laski 2014 vuoden 20 kuukaudesta 2019 vuoden 15,5 kuukauteen. (Taulukko 11.)

Taulukko 11. Rikosprosessin keston keskiarvot kuukausina päärikoksen mukaan vuosilta 2014–2019, lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia ja eräitä muita rikosnimikkeitä.

Rikosnimike	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	19	20	22,4	22,3	20,8	23,1
Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys	21,9	16,8	17,2	16,3	12,3	16,7
Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	18,9	20,3	22,6	22,4	21	23,1
Pakottaminen seksuaaliseen tekoon	21,3	16,5	21,5	21,5	15,2	18,8
Raiskauksen yritys	14,4	20,6	18,8	22	22,8	21,7
Raiskaus	17,7	17	19,1	18,7	20,5	19,7
Törkeä raiskaus	20	11,3	12,1	17,9	13,9	15,5
Törkeän raiskauksen yritys	3,7	5,1	11,5	16,6	8	11,5
Muu seksuaalirikos	21,9	20,8	19,1	18,5	17,5	17,3
Pahoinpitely	13,5	14,2	14,6	15,1	15,7	16
Törkeä pahoinpitely	15,9	14,7	15	14,1	16,8	17,1

Alueittain tarkasteltuna tuomioita on joistakin käräjäoikeuksista vuosittain vain muutamia ja tietyissä rikosnimikkeissä ei välttämättä yhtään. Esimerkiksi Etelä-Karjalan käräjäoikeudessa kestoajan keskiarvoja ei ole tästä syystä saatavilla vuosilta 2014–2019 raiskauksen yrityksistä ja pakottamisista seksuaaliseen tekoon (Taulukko 12). Näin ollen alueittaisessa vertailussa on yhdistetty tiedot rikosprosessien kestoista kuuden vuoden ajalta 2014–2019. Käräjäoikeusalueen mukaan tarkasteltuna rikosprosessi lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä kesti keskimäärin pisimpään Pohjanmaan ja Oulun käräjäoikeuksien alueilla, 29,5 ja 26,7 kuukautta. Pohjanmaan käräjäoikeusalue erottuu monien tässä tarkasteltujen rikosnimikkeiden osalta tilastoissa siten, että koko rikosprosessi on valtakunnallisesti vertailtuna hidas. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien tuomioiden lukumäärässä Pohjanmaa on 36 tuomiolla valtakunnallista keskitasoa (liitetaulukko 1).

Taulukko 12. Koko rikosprosessin keston keskiarvot päärikoksen mukaan kuukausina ja käräjäoikeuksittain vuosina 2014–2019.

Käräjäoikeus	LSH	Törkeä LSH	Raiskauksen yritys	Raiskaus	Törkeä raiskaus	Pakott. seksuaaliseen tekoon	Muu seksuaalirikos
Pohjanmaan ko	29,5	24	22,2	23,8	22,6	30,7	24,4
Oulun ko	26,7	29,5	20,1	23,8	12	25,7	27,8
Etelä-Savon ko	24,6	26,7	21,2	21,5	12,8	19,7	17,7
Etelä-Pohjanmaan ko	24,1	25,1	12,1	16,1	21,9	22,5	16
Lapin ko	23,9	21,3	16,2	20	16,1	25,1	20,4
Länsi-Uudenmaan ko	22,9	23,3	24,8	24,5	15,6	20,3	16,2
Kainuun ko	22,2	19,3	19,7	12,3	8,7	16,3	7,4
Etelä-Karjalan ko	22,2	15,9	-	13,4	19,8	-	12,3
Itä-Uudenmaan ko	21,6	19,7	15,6	20,2	18,8	14,6	19,2
Helsingin ko	21,4	21,1	23,3	23,2	18,9	22	24,5
Pohjois-Savon ko	20,8	19,3	14,4	12,3	9,4	11,2	13,9
Keski-Suomen ko	20,3	22,9	26,5	18,2	9,8	13,3	17,4
Kanta-Hämeen ko	19,5	24,6	12,7	16	10,8	11,1	19,7
Pirkanmaan ko	19,1	18,6	16,2	14,4	13,8	21,8	15,2
Kymenlaakson ko	18,2	9,9	12,3	12,1	12,3	14,2	16,9
Varsinais-Suomen ko	17,4	18,4	28,5	18,7	11,5	12,8	14,8
Pohjois-Karjalan ko	17,2	15,4	5,8	12	13,2	9,9	12,2
Satakunnan ko	16,1	17,9	13,9	13,7	10	12,7	14,1
Päijät-Hämeen ko	13,3	19,2	22,7	12,5	9,2	-	6,4

Järjestys suurimmasta pienimpään sen mukaan, minkä käräjäoikeuden alueella rikosprosessin keston keskiarvo on suurin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (LSH) nimikkeellä.

Päijät-Hämeen käräjäoikeuden alueella lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosprosessi oli vertailuajanjaksolla keskimäärin kaikkein nopein, 13,3 kuukautta. Se perustuu kuitenkin verrattain pieneen määrään tapauksia: tuomioita perusmuotoisista lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä annettiin tuona aikana 20. Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosprosessi kesti Päijät-Hämeessä keskimäärin 19,2 kuukautta, mikä asettuu puolestaan keskivaiheille alueellisessa vertailussa. Eniten tuomioita lapsen seksuaalisen hyväksikäytön nimikkeellä annettiin kuuden vuoden aikana Pirkanmaan käräjäoikeudessa, 136 tuomiota. Pirkanmaalla koko rikosprosessin kesto oli silti hieman alle valtakunnallisen keskiarvon eli noin 19 kuukautta. (Taulukko 12.)

Koska eri rikosnimikkeissä prosessin kesto voi samalla alueella vaihdella paljonkin, on syytä rajata tarkempi tarkastelu rikosprosessin eri vaiheiden kestoista tiettyihin rikosnimikkeisiin, tässä tapauksessa tuomioaineistossamme yleisimpiin nimikkeisiin lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen törkeä tekemuoto. Taulukosta 13 nähdään, että pisimpään kestää lähes poikkeuksetta näiden rikosten esitutkintavaihe. Esitutkintavaiheessa myös alueelliset erot käsittelyajoissa käräjäoikeuksittain tarkasteltuna ovat suurimmillaan. Pisimmät lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön keskimääräiset esitutkinta-ajat vuosina 2014–2019 olivat Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuden ja Oulun käräjäoikeuden alueilla, molemmissa yli 14 kuukautta. Koska tieto tuomioon johtaneen tapauksen käsittelyajoista saadaan tuomion antaneen käräjäoikeuden mukaan, mutta esitutkinta-aika koskee poliisin toimintaa, on syytä muistaa, etteivät poliisilaitokset ja käräjäoikeudet noudata samaa aluejakoa. Oulun poliisilaitoksen alueella esitutkinnassa olleet rikosepäilyt voidaan tuomita joko Oulun tai Kainuun käräjäoikeudessa. Kainuun käräjäoikeuden tuomioissa esitutkintavaiheen kesto oli valtakunnallista keskitasoa. On mahdollista, että myös Kainuun käräjäoikeudessa tuomittujen rikosasioiden esitutkinta on suoritettu Oulun poliisilaitoksella, mahdollisesti pienempien paikkakuntien poliisiasemilla.

Pohjanmaan käräjäoikeuden alue oli prosessin kokonaiskestossa keskiarvoisesti hitain, mutta esitutkinnan kesto asettui siellä tilaston keskivaiheille. Nopeimmin esitutkinta sujui Helsingin ja Kymenlaakson käräjäoikeuksien alueilla, vaikka tuomioon asti päätyneitä seksuaalirikoksia, erityisesti törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä ja raiskauksia, oli Helsingissä valtakunnallisesti vertailtuna paljon (liitetaulukko 1). Kymenlaakson käräjäoikeudessa annetuissa tuomioissa rikoksen esitutkinta on suoritettu Kaakkois-Suomen poliisilaitoksella, mutta siellä tutkittuja rikosasioita käsitellään myös Etelä-Karjalan käräjäoikeudessa, jonka alueella esitutkinta kesti keskimäärin lähes 12 kuukautta.

Alueilla, joissa esitutkinta kesti pitkään, myös syyteharkinta ja käräjäoikeuskäsittely olivat pääsääntöisesti pitkäkestoisia. Keskimäärin pisin syyteharkinta oli Pohjanmaan käräjäoikeuden ja Etelä-Savon käräjäoikeuksien alueilla, molemmissa lähes yhdeksän kuukautta. Nopein syyteharkinta oli Kymenlaaksossa, alle kaksi kuukautta (1,8), Päijät-Hämeen käräjäoikeudessa (2,2 kuukautta) ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeudessa (3,1 kuukautta). Käräjäoikeusvaihe kesti pisimpään Länsi-Uudellamaalla (8,4 kuukautta) ja toiseksi pisimpään Pohjanmaan käräjäoikeudessa (7,5 kuukautta). Keskimäärin nopeimpia käräjäoikeuskäsittelyt olivat Pohjois-Karjalan käräjäoikeudessa, alle kolme kuukautta. Nopeimpien käräjäoikeuskäsittelyjen alueista poikkeus suhteessa esitutkinta-aikoihin oli Etelä-Pohjanmaa (3,4 kuukautta), jonka alueella esitutkinnat olivat kaikkein pitkäkestoisimpia (14,6 kuukautta). (Taulukko 13.)

Taulukko 13. Rikosprosessin eri vaiheiden kestojen keskiarvot kuukausina lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä käräjäoikeuksittain vuosina 2014–2019.

Käräjäoikeus	Poliisi-syyttäjä ^a	Syyttäjä-käräjäoikeus ^b	Käräjäoikeus ^c	Yhteensä ^d
Oulun ko	14,15	7,3	6,55	28,1
Pohjanmaan ko	10,6	8,65	7,5	26,75
Etelä-Savon ko	9,6	8,65	7,4	25,65
Etelä-Pohjanmaan ko	14,55	6,65	3,4	24,6
Länsi-Uudenmaan ko	8,7	6,05	8,35	23,1
Lapin ko	11,75	4,4	6,45	22,6
Kanta-Hämeen ko	12,85	4,7	4,45	22,05
Keski-Suomen ko	10,1	5,4	6,15	21,6
Helsingin ko	7,6	6,95	6,7	21,25
Kainuun ko	10,55	5,5	4,7	20,75
Itä-Uudenmaan ko	11,75	3,1	5,9	20,65
Pohjois-Savon ko	8,7	5,25	6,1	20,05
Etelä-Karjalan ko	11,9	4,05	3,05	19,05
Pirkanmaan ko	9,15	4,95	4,7	18,85
Varsinais-Suomen ko	8,6	3,7	5,6	17,9
Satakunnan ko	9,2	4,5	3,3	17
Pohjois-Karjalan ko	9,7	3,85	2,8	16,3
Päijät-Hämeen ko	10,8	2,15	3,35	16,25
Kymenlaakson ko	7,95	1,8	4,25	14,05

Järjestys suurimmasta pienimpään keskiarvoon sen perusteella, kauanko keskimäärin koko rikosprosessi on kestänyt.

^a Aika rikosilmoituksesta syyttäjälle

^b Aika syyttäjältä vireilletuloon käräjäoikeudessa

^c Käräjäoikeuden käsittelyaika

^d Aika rikosilmoituksesta käräjäoikeuden ratkaisuun

Käräjäoikeuskäsittelyn kestoja lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa voidaan tarkastella myös vertaamalla sitä muihin samassa käräjäoikeudessa käsiteltyihin rikosasioihin (liitetaulukko 3). Päähavainto on, että käräjäoikeuksien käsittelyajat olivat jokseenkin samankaltaisia lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa ja muissa samassa käräjäoikeudessa käsitellyissä rikosasioissa. Vaikka poliisilaitosten aluejako ei pääsääntöisesti noudata käräjäoikeuksien aluejakoa, voidaan esitutkintavaiheen vastavia rikoslajikohtaisia eroja tarkastella suuntaa-antavasti niillä alueilla, joilla viranomais-ten hallintorajat ovat yhdenmukaiset. Vertailussa havaitaan, että esimerkiksi Lapissa, missä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön esitutkinta-ajat olivat keskimääräistä pidempiä, myös pahoinpitelyrikoksissa esitutkinta kesti keskimääräistä pitempään. Esitutkintavaiheessa korostuvat kuitenkin selkeämmin rikoslajikohtaiset erot, sillä Lapin käräjäoikeuden alueella lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän tekemuodon esitutkinta kesti vuosina 2014–2019 keskimäärin 11,6 kuukautta (taulukko 13), kun pahoinpitelyissä ja törkeissä pahoinpitelyissä esitutkinta-aikojen keskiarvo oli 7,2 kuukautta (ei taulukoitu).

4.2 Tuomioaineiston teonpiirteiden yhteydet prosessin keston

Tuomioaineistosta tarkasteltavat rikosprosessin kestoja mahdollisesti selittävät muuttujat on jaoteltu tulosten kuvauksessa sisällöllisesti siten, että ensin tarkastellaan rikosprosessin kestoja hovioikeuspiireittäin ja rikosnimikkeen mukaan, sitten pääasiassa teon vakavuuteen liittyvien piirteiden kautta, muiden tekoon ja asianosaisiin liittyvien piirteiden kautta ja lopuksi yhteydessä näyttöön liittyviin ja mahdollisesti selvittämistä vaikeuttaviin seikkoihin. Koko tuomioaineistossa rikosprosessin keston keskiarvo oli 20,8 kuukautta ja mediaani 19,7 kuukautta. Rikosprosessin keston mahdollisesti yhteydessä olevia seikkoja tarkastellaan kaksiluokkaisen selitettävän muuttujan avulla sen mukaan, onko koko prosessi kestänyt korkeintaan 20 kuukautta vai enemmän kuin 20 kuukautta.

Taulukko 14. Rikosprosessin kesto tuomioaineistossa hovioikeuspiirin ja rikosnimikkeen mukaan, %.

	Rikosprosessin kesto	
	Enintään 20kk	Yli 20kk
Hovioikeuspiiri** n = 376		
Helsingin hovioikeus	41,7	58,3
Itä-Suomen hovioikeus	68,9	36,1
Rovaniemen hovioikeus	51,6	48,4
Turun hovioikeus	58,5	41,5
Vaasan hovioikeus	41,5	58,5
Rikosnimike** n = 376		
Houkuttelemisen, pakottaminen, pakottamisen yritys	54,5	45,5
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen yritykset	54,9	45,1
Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen yritykset	40,3	59,7
Raiskaus, törkeä raiskaus ja yritykset	73,8	26,2

$p \leq 0,001$ ***, $0,001 < p \leq 0,01$ **, $0,01 < p \leq 0,05$ *

Tuomioaineiston alueellinen tarkastelu rajoittuu tuomioiden suhteellisen pienen alueittaisen määrän vuoksi vertailuun hovioikeuspiireittäin, mutta on huomattava, että rikosprosessin kesto on tässä vertailtavuuden vuoksi rajattu käräjäoikeuden ratkaisuun asti kuten tilastoaineistossakin. Yleisemmin alle 20 kuukauden rikosprosessin kokonaiskeston päästiin tuomioaineistossa vuosina 2017–2018 Itä-Suomen hovioikeuspiirin alueella (68,9 %). Yli 20 kuukautta kestäneet prosessit aineistossa sijoittuivat yleisimmin Vaasan hovioikeuspiiriin (58,5 %) ja Helsingin hovioikeuspiiriin (58,3 %).

Eriyisen pitkiä käsittelyaikoja oli tuomioaineistossa yleisimmin törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä, joista lähes 60 prosentissa prosessi kesti yli 20 kuukautta rikosilmoituksesta käräjäoikeuden tuomioon. Raiskausten, törkeiden raiskausten ja raiskausten yritysten kohdalla vain 26,2 prosentissa tuomioaineiston tapauksista käsittely venyi yli 20 kuukauden. (Taulukko 14.)

Taulukko 15. Rikosprosessin kesto tuomioaineistossa teon vakavuutta kuvaavien piirteiden mukaan tarkasteltuna, %.

Teonpiirteet	Rikosprosessin kesto	
	Enintään 20kk	Yli 20kk
Lapsen ikä n = 373		
1–6v	63,6	36,4
7–12v	54,4	45,6
13–15v	49,6	50,4
16–17v	59,3	40,7
Vastaaja tekohetkellä alaikäinen n = 376		
Ei	52,4	47,6
Kyllä	52,3	47,7
Osapuolten ikäero n = 373		
Enintään 4v	54,5	45,5
5–9v	56,4	43,6
10v tai enemmän	49,8	50,2
Osapuolten välinen suhde n = 343		
Perheensisäinen	50,2	49,8
Muu	57,3	42,7
Teon kesto* n = 375		
Yksittäinen teko/päivä	58,8	41,2
Toistuneet ja pitkäkestoiset	46,8	53,2
Sukupuolilyhteys n = 374		
Ei	55,1	44,9
Kyllä	49,4	50,6
Eriyistä vahinkoa luottamuksen vuoksi n = 374		
Ei	53,6	46,4
Kyllä	43,2	56,8
Eriyistä vahinkoa iän tai kehitystason vuoksi** n = 374		
Ei	57,6	42,4
Kyllä	41	59

p ≤ 0.001 ***, 0.001 < p ≤ 0.01 **, 0.01 < p ≤ 0,05*

Lapsiuhrin ikä oli aineistossa yhteydessä prosessin kestoon siten, että nuorimpien lasten kohdalla prosessi näyttää kulkeneen rikosilmoituksesta käräjäoikeuden tuomioon kaikkein yleisimmin keskimääräistä nopeammin. Tapahtuma-aikaan 1–6-vuotiaiden lasten rikosprosesseista valtaosa (63,6 %) kesti korkeintaan 20 kuukautta. Sitä vastoin 13–15-vuotiaiden uhrien tapaukset, joita aineistossa on kaikkein eniten (62,3 % tuomioista), jakaantuivat tasaisesti korkeintaan 20 ja yli 20 kuukautta kestäneisiin. Rikosprosessin kestossa ei havaittu eroa sen mukaan, oliko vastaaja itse alaikäinen vai täysi-ikäinen henkilö. Tapaukset, joissa osapuolten välinen ikäero oli yli 10 vuotta, olivat hieman pienempiä ikäeroja useammin pitkään kestäneiden tapausten joukossa. (Taulukko 15.)

Perheensisäisiksi luokitellut tapaukset jakautuvat aineistossa tasaisesti keskimääräistä nopeammin ja hitaammin käsiteltyihin. Muut kuin perheensisäiset lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset etenivät keskimäärin hieman nopeammin, sillä niistä 57,3 prosenttia päätyi käräjäoikeuden tuomioon korkeintaan 20 kuukaudessa. On huomattava, että perheensisäisiksi luokiteltuja tapauksia on tässä aineistossa vain noin viidennes, ja erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Aineistossa yksittäisiin tekoihin tai tekopäiviin liittyvät tuomiot kävivät rikosprosessin läpi suurimmassa osassa (58,8 %) nopeammin kuin toistuviin ja pitkäkestoisin teko-sarjoihin liittyvät (46,8 %). Sukupuoliyhteyden sisältäneet teot jakautuivat lähes puoleksi keskimääräistä nopeampiin ja pitkäkestoisempiin, ja ne joissa tekoon ei tuomioasiakirjan perusteella sisällynyt sukupuoliyhteyttä, käsiteltiin hieman yleisemmin korkeintaan 20 kuukaudessa. Kun teon on katsottu aiheuttaneen erityistä vahinkoa asianomistajalle tämän tekijää kohtaan kokeman luottamuksen tai riippuvaisen aseman vuoksi, kesti rikosprosessi hieman yleisemmin (56,8 %) yli 20 kuukautta. Prosessi pitkittyi niin ikään yleisemmin (59 %) teoissa, jotka ovat aiheuttaneet uhrille erityistä vahinkoa tämän iän tai kehitystason vuoksi. Ero tuomioihin, joista tämä maininta puuttuu, on tilastollisesti merkitsevä. (Taulukko 15.) Aineistosta tarkasteltu erityisen julma tai nöyryyttävä tekotapa mainitaan vain 12 tuomiossa, joten havainnot eivät riitä ristiintaulukointiin rikosprosessin keston mukaan.

Tuomioaineistosta tarkasteltiin saman tekijän useisiin eri asianomistajiin kohdistuneiden eli niin sanottujen sarjarikosten merkitystä rikosprosessin kestolle. Aineistoon sisältyy 62 tällaista useampaan kuin yhteen lapsiuhuriin kohdistunutta tuomiota. Aineistossa asianomistajien lukumäärä ei näytä olevan yhteydessä käsittelyaikoihin. Useamman kuin yhden vastaajan sisältäneitä tuomioita on aineistossa vain 18, mikä ei riitä tarkasteluun rikosprosessin kestosta. (Taulukko 16.)

Vastaajan äidinkieli ja kansalaisuus otettiin tarkasteluun, jotta voitaisiin arvioida rikosprosessissa mahdollisesti tarvittavan tulkkauksen ja kielenkäännösten merkitystä prosessin kestolle. Tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä rikosprosessin pitkittymiseen ei

näistä löytynyt. Prosentuaalisesti Suomen kansalaisten ja suomenkielisten vastaajien prosessit kestivät keskimäärin jopa hieman pidempään kuin muiden vastaajien.

Taulukko 16. Rikosprosessin kesto tuomioaineistossa eräiden asianosaisia ja teonpiirteitä kuvaavien muuttujien mukaan tarkasteltuna, %.

Rikosprosessin kesto		
Teonpiirteet	Enintään 20kk	Yli 20kk
Lapsiasianomistajien lukumäärä n = 374		
Yksi ao	52,7	47,3
Kaksi tai useampia	50,8	49,2
Vastaajan äidinkieli n = 376		
suomi	51,4	48,8
muu	55,2	44,8
Vastaajan kansalaisuus n = 376		
Suomi	51,5	48,5
muu	56,2	43,8
Puheita, ehdottelua^a n = 374		
Ei	53,1	46,9
Kyllä	50	50
Tirkistely^b n = 374		
Ei	54,5	45,5
Kyllä	41,7	58,3
Esittely^c n = 374		
Ei	53,7	46,3
Kyllä	47,4	52,6
Vastaaja kosketellut ao:ta n = 374		
Ei	51,3	48,7
Kyllä	53,2	46,8

Rikosprosessin kesto

Teonpiirteet	Enintään 20kk	Yli 20kk
Vastaaja saanut ao:n koskettelemaan n= 374		
Ei	54,3	45,7
Kyllä	42,1	57,9
Vastaajan ja ao:n välillä fyysinen kontakti^d n = 374		
Ei	46,3	53,7
Kyllä	53,4	46,6

$p \leq 0.001$ ***, $0.001 < p \leq 0.01$ **, $0.01 < p \leq 0,05$ *

^a Puheet tai keskustelu, ehdottelu, seksuaalissävytteiset kysymykset, tapaamisen ehdottaminen, hävyttömyydet

^b Tirkistely, kuvaaminen seksuaalisessa tarkoituksessa, saanut ao:n paljastamaan sukupuolielimensä

^c Saanut asianomistajan katselemaan (vastaajan sukupuolielimiä, vastaajan seksuaalista tekoa, pornografista materiaalia tms.)

^d Asianomistajan ja vastaajan välillä on ollut fyysinen kontakti (rikos ei ole tapahtunut esimerkiksi pelkästään internetin välityksellä).

Teonpiirteillä, jotka ovat sisältäneet seksuaalissävytteisiä puheita tai asianomistajan koskettelua, ei havaittu yhteyttä rikosprosessin kestoan. Sen sijaan tirkistely, esimerkiksi kuvaaminen seksuaalisessa tarkoituksessa ja se, että vastaaja on saanut asianomistajan paljastamaan sukupuolielimensä, oli pienessä enemmistössä tuomioista (58 %) yhteydessä keskimääräistä pidempiin käsittelyaikoihin. Samoin kun vastaaja on saanut asianomistajan katsomaan esimerkiksi vastaajan sukupuolielimiä, seksuaalista tekoa tai pornografista materiaalia (52,6 %), tai saanut asianomistajan koskettelemaan itseään (57,9 %), kesti tällaisia piirteitä sisältäneiden tekojen käsittely hieman yleisemmin yli 20 kuukautta kuin niiden, joihin näitä teonpiirteitä ei ole sisältynyt. Tapauksissa, joissa vastaajan ja asianomistajan välillä on ollut jokin fyysinen kontakti eli rikos ei tapahtunut yksinomaan internetin välityksellä, rikosprosessi eteni yleisemmin (53,4 %) käräjäoikeuden tuomioon alle 20 kuukaudessa verrattuna pelkästään internet-välitteisiin rikoksiin (46,3 %). Lähes kaikki taulukossa 16 kuvatut erot teonpiirteiden mukaan tarkasteltuna ovat suhteellisen pieniä, eivätkä ne ole tilastollisesti merkitseviä.

Taulukko 17. Rikosprosessin kesto tuomioaineistossa näyttöön liittyvien ja selvittämistä vaikeuttavien seikkojen mukaan tarkasteltuna, %.

Rikosprosessin kesto		
Teonpiirteet	Enintään 20kk	Yli 20kk
Ilmoitusviive^a n = 376		
alle 2 viikkoa	60,6	39,4
2 viikkoa – 3kk	50	50
4–12kk	47,4	52,6
yli 12kk	47,4	52,6
Viestejä, tallenteita, kuvia^b n = 374		
Ei	53,8	46,2
Kyllä	49,1	50,9
Fyysinen haitta vaatinut hoitoa^c n = 375		
Ei tarvinnut tai ei mainintaa	53	47
Tarvinnut vähintään yhden hoitokerran	46,2	53,8
Psyykinen haitta vaatinut hoitoa^d n = 373		
Ei tarvinnut tai ei mainintaa	50	50
Tarvinnut vähintään yhden hoitokerran	55,8	44,2
Asianomistaja päihtynyt^e n = 376		
Ei tai ei mainintaa	54	46
Kyllä	44,3	55,7
Asianomistaja laitoksessa^f n = 376		
Ei tai ei mainintaa	54,1	45,9
Kyllä	36,8	63,2

$p \leq 0.001$ ***, $0.001 < p \leq 0.01$ **, $0.01 < p \leq 0,05$ *

^a Viive tekoajasta rikosilmoituksen kirjaamiseen kuukausina

^b Seksuaalissävyytteiset viestit, kirjeet ja kuvat

^c Teosta aiheutunut fyysinen haitta on vaatinut hoitotoimenpiteitä

^d Teosta aiheutunut psyykinen haitta on vaatinut hoitotoimenpiteitä

^e Asianomistaja on tekoajalla ollut päihtynyt tai vastaaja on saattanut tämän päihtyneeksi.

^f Tuomiosta käy ilmi, että asianomistaja on tekoajalla asunut laitoksessa (lastenkoti, koulukoti tms) tai ollut huostaanotettuna tai sijoitettuna (elämäntilanteen vuoksi erityisen haavoittuva asema)

Rikosprosessin kesto näytön hankkimiseen liittyvien ja mahdollisesti selvittämistä vaikeuttavien seikkojen mukaan tarkasteltuna on esitetty taulukossa 17. Aineiston perusteella ilmoitusviive, eli aika lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen tapahtuma-ajankohdan ja rikosilmoituksen välillä, muodostaa melko selkeän riskin rikosprosessin pitkittymiselle. Hieman yli 60 prosenttia teoista, joista rikosilmoitus on kirjattu alle kahden viikon sisällä tapahtumista, päätyi käräjäoikeuden tuomioon alle 20 kuukaudessa. Kahden viikon ja kolmen kuukauden välillä ilmoitetut tapaukset jakaantuvat aineistossa tasaisesti nopeampiin ja hitaampiin rikosprosesseihin. Yli neljän kuukauden ja samoin yli vuoden ilmoitusviive oli hieman yleisemmin (52,6 %) yhteydessä yli 20 kuukauden mittaiseen prosessiin.

Tekoon sisältyneet seksuaalissävytteiset viestit ja kuvat eivät näytä yksiselitteisesti pidentävän tai lyhentävän rikosprosessin kestoja. Sen sijaan ne tuomiot, joissa viestejä, kuvia tai muita tallenteita ei ole mainittu, annettiin hieman useammin (53,8%) korkeintaan 20 kuukauden kokonaiskäsitelyajan jälkeen. Tulos saattaa liittyä esimerkiksi siihen, että jos digitaalisessa muodossa olevia todisteita on runsaasti ja analysointi esitutkinnassa kestää pitkään, materiaalin laajuus saattaa osittain syödä hyödyn, joka digitaalisesta näytöstä on suhteessa siihen, että keskeisin näyttö olisi lapsen kertomus.

Myös teoista aiheutuneiden fyysisten ja psyykkisten haittojen vaatimat hoitotoimenpiteet saattavat lisätä näytön vahvuutta, jolloin niiden voi teoriassa ajatella nopeuttavan rikosprosessia. Toisaalta näihin liittyvien lausuntojen hankkiminen osaksi esitutkinta-aineistoa voi viivästyttää prosessia. Fyysisen haitan osalta oletus nopeutumisesta ei saa vahvistusta tuomioaineistosta. Tapauksissa, joissa on vaadittu vähintään yksi hoitokerta, prosessi kesti hieman yleisemmin (53,8 %) yli 20 kuukautta rikosilmoituksesta käräjäoikeuden tuomioon. Teosta aiheutuneen fyysisen haitan on kuitenkin mainittu vaatineen hoitoa koko aineistossa vain 26 tapauksessa, joten tuloksesta ei voi tehdä kovin vahvoja päätelmiä. Sen sijaan psyykkisestä haitasta aiheutuneet hoitotoimenpiteet mainitaan aineistossa huomattavasti useammin, 164 tuomiossa, ja psyykkiset haitat liittyivät hieman yleisemmin (55,8 %) keskimääräistä nopeampiin rikosprosesseihin.

Koska lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinnassa lapsen kertomus on usein keskeinen osa näyttöä, voidaan olettaa, että asianomistajan päihtymys jossain määrin hankaloittaa asian selvittämistä. Tuomioista 61 eli noin 16 prosenttia sisältää tällaisen maininnan, ja yhteys rikosprosessin kestoan on edellä oletetun mukainen: 55,7 prosentissa asianomistajan päihtymyksen mainitsevista tapauksista rikosprosessi kesti yli 20 kuukautta, kun tuomioista, joissa asianomistaja ei ole ollut päihtynyt tai asiaa ei mainita, hieman alle puolessa eli 46 prosentissa kesti yli 20 kuukautta.

Aiempien selvitysten ja tutkimusten perusteella tiedetään, että kodin ulkopuolelle sijoitetut ja sijoituspaikastaan luvatta poistuvat lapset ovat erityisessä vaarassa joutua rikosten, myös seksuaalirikosten, uhreiksi (esim. Lastensuojelun Keskusliitto 2013; Iso-niemi 2019). Lisäksi näiden niin sanotusti hatkassa olevien alaikäisten tavoittaminen asianomistajina kuultavaksi esitutkintaan voi olla erityisen hankalaa ja viedä aikaa, joka väistämättä näkyisi rikosprosessin keston pidentymisenä. Käsillä olevassa tuomioaineistossa 10 prosenttia asianomistajista on seksuaalirikoksen tapahtuma-aikaan ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Aineiston perusteella asianomistajan kodin ulkopuolinen sijoitus on selkeästi ja tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä rikosprosessin pitkittymiseen, sillä valtaosa (63,2 %) näiden lasten prosesseista kesti yli 20 kuukautta.

4.3 Prosessin keston vaikuttavat seikat asiantuntijahaastattelujen valossa

4.3.1 Rikoslajiliitännäiset seikat

Rikosprosessin keston liittyvissä kysymyksissä on luonnollista lähteä liikkeelle siitä, onko itse rikoslajissa ja sen ominaispiirteissä (esim. tekotapa, asianosaiset) prosessin keston vaikuttavia seikkoja. Tuomioaineiston perusteella tällaisia näyttivät olevan muun muassa teon ja rikosilmoituksen välinen viive, samaan asianomistajaan kohdistuneet toistuvat ja pitkäkestoiset teot sekä asianomistajan ja uhrin välinen huomattava ikäero, jotka kaikki pidensivät prosessin kestoja. Osa tuomioaineistossa esiin tulleista seikoista, kuten toistuvat ja pitkäkestoiset teot sekä viiveet teon ja ilmoituksen välillä, nousivat keskusteluun myös haastatteluissa. Suuresta viiveestä teon ja rikosilmoituksen välillä voi seurata, ettei poliisi välttämättä enää priorisoi jutun selvittämistä verrattuna tuoreempiin ilmoituksiin:

”Jonkun verran varmasti vaikuttaa se, että kuinka nopeasti tapahtuneesta teosta tutkintapyyntö tulee poliisille, eli jos siitä tapahtuneesta teosta on kulunut jo vaikka kuukausia, niin poliisi ei välttämättä enää lähde priorisoimaan sitä juttua niin nopeaksi kuin sitten semmoisessa tapauksessa, jossa se (epäilty teko) on tapahtunut esimerkiksi viikon sisällä tai muutamien päivien sisällä.” P2

Haastatteluissa tuli kuitenkin esille myös sellaisia prosessia viivästyttäviä tekijöitä, joihin ei päästy käsiksi tuomioaineiston avulla. Erityisesti niitä näyttäisi olevan esitutkinnassa. Syyteharkinta- ja käräjäoikeusvaiheessa rikoslajiin ja sen ominaispiirteisiin liittyviä viivästyttäviä seikkoja ei tullut esille samalla tavoin kuin esitutkinnassa. Erityisesti tuomareiden näkökulmasta lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset etenevät –tai

ainakin niillä on mahdollisuus edetä– käräjäoikeudessa vastaavasti tai jopa nopeammin kuin muut saman vakavuusluokan teot:

”Usein meillä syyttäjä on jo esitutkinnassa selvittänyt, onko (yksityisoikeudellisia) vaatimuksia, se nopeuttaa sitä valmistelua. Ja kun lasta kuullaan nauhalta, niin puuttuu sitten kutsuttava asianomistajakin. Mä katsoisin, että tällaisessa perusjutussa nää (lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset) on melkein nopeimpia saada istuntoon.” T4

Verkkorikollisuus

Haastatteluissa nousi esiin se, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa erilaiset tietoverkot kytkeytyvät usein tavalla tai toisella mukaan ja että tämä vaikuttaa näiden rikosten tutkintaan. Verkkorikollisuus on ensinnäkin yhteydessä laajoihin, poliisipiirien ja valtioiden rajat ylittäviin juttukokonaisuuksiin. Vihjetietoa lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista tulee poliisille valtavasti, ja sen läpikäynti on työllistävää ja aikaa vievää. Lisäksi koettiin, ettei siihen ole tällä hetkellä kovin tehokkaita työkaluja ja toivottiin kansallisella tasolla organisoitua tietokantaa tai vastaavaa, jonka avulla yksittäiset vihjetiedot saataisiin kytkettyä toisiinsa ja päästäisiin laajemmin verkossa toimivien tekijöiden jäljille.

”(Verkkorikollisuudesta)... seuraa, että vihjeitä voi tulla mistä hyvänsä ja siksi paikalliset piirijaot ei toimi. Tarve niiden vihjeiden kasaamiselle, analyysille ja tiedonhankinnalle yhteen paikkaan on aivan valtava. Tuntuu kummalliselta, että miksi meillä ei oo keskitetty tätä. Me otettais ne isommat kokonaisuudet pois ja pystyttäis sillä vaikuttamaan koko Suomen resurssitilanteeseen.” P1

Toiseksi, verkkorikollisuudesta seuraa myös se, että ICT-tutkinta on pakollinen ja tärkeä osa esitutkintaa. Tutkinta itsessään voi olla aikaa vievää tutkittavan materiaalin laajuuden vuoksi:

”Mut tää digitaalisen todistusaineiston lisääntyminen on ollut huimaa viime vuosien aikana. Epäiltyjen kohdalla puhutaan useammin teratavuista kuin gigatavuista. Et sen läpikäyminen vie aikaa.” P9

Lisäksi joissakin paikoissa ICT-tutkinta on ruuhkautunut, mikä voi edelleen viivästyttää tutkintaa. ICT-tutkintaa tarvitaan myös monissa muissa rikoksissa ja lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset kilpailevat muiden juttujen ohella ICT-tutkinnan niukoista resursseista:

”Vaikka meillä olis hyvä tilanne omassa ryhmässä, niin sama ei oo esimerkiksi ICT-tutkinnassa. [...] He tutkii kaikki laitteet rikoslajista riippumatta. [...] Se taas voi viivästyttää meidän tutkintaa, kun me odotetaan, mitä sieltä laitteista saa.” P9

ICT-tutkinnan kestoissa oli alueellista vaihtelua eivätkä nämä ruuhkat yksin selitä käsittelyn kestoja. Myös nopean käsittelyn alueilla sijaitsevilla yksiköillä ICT-tutkinta voi olla ruuhkautunut ja vastaavasti hitaamman käsittelyn alueilla sujua ripeästi.

Kolmanneksi verkossa tapahtuva tai siihen liittyvä rikollisuus ei noudata poliisipiirien tai valtioiden välisiä rajoja. Esitutkinta voi siksi edellyttää niin *maan sisäisiä virka-apupyynnöksiä kuin kansainvälisiä oikeusapupyynnöksiäkin, ja ne viivästyttävät esitutkintaa lähtökohtaisesti aina.*

”Suuri osa näistä jutuista on piirien välisiä, et sitä lähetellään virka-apupyynnöksiä piiristä toiseen ja yritetään selvittää sille toisen piirin tutkijalle, joka ei tiedä jutusta yhtään mitään, että kuulustelepas nyt lapsi. Joka täytyy vielä hoitaa viimeisen päälle, kun se on osa oikeudenkäyntiä. Ja sit lähetellään videoita ja mietitään kuka litteroi.” P1

”Jos oikeusapupyynnöksiä lähtee Yhdysvaltoihin, niin sitä ei sitten nopeuta ei millään.” S5

Kansainvälisissä tietopyynnöissä on otettu askel valtakunnallisen keskittämisen suuntaan; tietopyynnöt käsittelee lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosepäilyjen osalta keskitetysti yksi henkilö KRP:ssa.

Lapsi prosessissa

Se, että rikoksen uhrina on lapsi sen paremmin kuin lapsen ikäkään (alle kouluikäinen vs. täysi-ikäisyyttä lähellä oleva uhri) ei haastateltujen mukaan *vaikuta merkittävästi prosessin kestoon missään prosessin vaiheessa.* Sekä tuomioaineistossa että haastatteluissa nousi esille, että huostaanotettujen ja sijaishuoltoon sijoitettujen lasten prosessit voivat kestää keskimääräistä pidempään. He ovat haavoittuvan asemansa vuoksi erityisen uhrialttiita lapsia, mutta asianomistajina he voivat toisinaan olla vaikeasti tavoitettavia, mikä hidastaa tutkintaa. Samoin voi vaikuttaa tarve turvautua virka-apuun:

”Nuorien sijoituspaikkoja on ympäri Suomea ja sit on nää hatkaamiset ja muut. Aina odotellaan, milloin hän palaa ja yritetään sopia uutta aikaa. [...] Siellä saattaa sitten olla se yksi tutkija, joka hoitaa näitä lasten kuulusteluja, niin se viive saattaa olla aika kova, kun meiltä tulee se kuulustelupyynnöksiä.” P9

Lasten kuuleminen vaikutti paitsi poliisin oman, myös syyttäjien näkemyksen mukaan sujuvalta kaikissa yksiköissä siitä huolimatta, että kuuleminen pitää valmistella huolella, erityisesti pieniä lapsia voidaan joutua kuulemaan useamman kerran ja kuulemiseen osallistuu usein eri henkilöitä, joiden aikatauluja täytyy yhteensovittaa. Alle kouluikäiset lapset kuullaan useimmiten oikeuspsykiatrisissa osaamiskeskuksissa ja tätä vanhemmat poliisissa. Osaamiskeskuksissa kuullaan myös lapset, joilla on esimerkiksi kehitysviivettä tai muuta haastetta tai jos on aihetta epäillä, että lapsen näkemyksiin on pyritty vaikuttamaan. Kuuleminen hoituu pääsääntöisesti ripeästi esitutinnan alussa, mutta sen jälkeen tutkinta saattaa joskus jäädä polkemaan paikoilleen:

”Suht nopeestihan ne lapset kuullaan, kun on seksuaalirikoksesta kyse. Mutta sen jälkeen joskus tuntuu, että kaikki menee ohi. Voi olla pitkä aika ennen kuin ryhdytään kuulemaan epäiltyä, todistajia ja sitä muuta näyttöä. [...] Sit se vähän vesittyy, aina vaan hankalampaa näytön hankkiminen, kun pitää palata kolmen vuoden takaisiin asioihin.” S6

”Me saadaan lapsi kuultua nopeastikin siihen asiaan, mutta sitten se juttu saattaa joutua odottamaan useita kuukausia, kun tulee niin paljon kaikkea muuta, missä on akuutteja toimenpiteitä”. P4

Erityisesti isoissa juttukokonaisuuksissa haasteellisena on näyttäytynyt myös vastajan vastakuulustelu oikeuden käyttö yhtäältä lapsen suojaamisen (mahdollisimman vähän kuulusteluja) ja toisaalta näytön luotettavuuden näkökulmasta:

”Isoissa kokonaisuuksissa puolustus on kieltäytynyt esittämästä vastakysymyksiä ennen kuin on saanut kaiken siihen kokonaisuuteen liittyvän materiaalin käyttöönsä. Ja jos on juttu, jossa on kymmeniä juttuja, niin ne kaikki jutut ei tietysti etene samaa tahtia. Lapsen kannalta se ois tietysti tärkeätä, et se vastakuulustelu tai vastakysymykset esitettäis mahdollisimman pian sen alkuperäisen kuulustelun jälkeen, jotta ne muistikuvat ei ehdi siinä hälventyä tai muuttua.” P9

Sen sijaan lasten haastattelujen litterointi vaikuttaisi olevan paikoin pahoin ruuhkautunut. Tässäkin oli ICT-tutinnan ruuhkien tavoin eroja eri alueiden välillä, eivätkä ruuhkat litteroinnissa yksin selitä käsittelyn kestoja. Myös nopean käsittelyn alueilla litterointi voi olla ruuhkautunut. Sillä, miten litterointi oli organisoitu (talon sisäinen toiminto/ulkopuolelta hankittu) ei tehtyjen haastattelujen valossa ollut vaikutusta keston.

”Meillä litteroinnit suorittaa tutkintasihteerit ja meillä on tällä hetkellä viiden kuukauden jono. Eli vaikka me tehtäis ja haastateltais hullun lailla, niin jonot vaan kasvaa.” P5

”Suomessa on käytännössä yksi firma, joka tekee tätä litterointia poliisille ja se voi kestää kuukausia.” P2.

Haastattelujen nauhoittaminen ja litterointi vaikuttavat prosessin kestoon jossain määrin myös esitutkintavaiheen jälkeen. Nauhoitteisiin tutustuminen vie syyttäjän työaika. Syyteharkintavaihetta voidaan kuitenkin nopeuttaa työn organisoinnilla; jos syyttäjä saa nauhoitteet ja litteroinnit jo esitutkinnan aikana, syyteharkinta nopeutuu, kun se kulkee esitutkinnan kanssa osin rinnakkain:

”Nytkin mulla on aktiivisessa tutkinnassa yksi juttu, ja mä oon saanut kaikki tallenteet jo nyt, vaikka se on vasta tullut tutkintaan ja litteroinnitkin sain saman tien. Kaikki tallenteet ja litteroinnit oon jo katsonut läpi ja tehnyt omat muistiinpanot. Se litterointiin perehtyminen vie eniten aikaa esitutkinnassa.” S6

Jonkin verran nauhoitteiden käyttö voi haastateltujen kärjätuomareiden mukaan hidastaa myös pääkäsittelyä verrattuna siihen, että asianomistajaa kuultaisiin istunnossa. Asian kokonaiskäsittelyajan kannalta vaikutus on kuitenkin lähinnä marginaalinen. Pienten lasten kertoman näytön arviointi voi myös joskus olla haasteellista, mutta sekään ei vaikuta kestoon; tuomio on joka tapauksessa annettava kahden viikon kuluessa istunnon päättymisestä (ROL 11:7.2 §).

Sisällöllisesti lapsen kuulemisen laatuun ja haastattelijoiden ammattitaitoon oltiin kärjaoikeuksissa useimmiten tyytyväisiä eikä kuulemisia ilmeisesti juurikaan riitauteta pääkäsittelyssä. Laadukkuuden kärjätuomarit yhdistivät poliisien lisääntyneeseen koulutukseen ja erikoistumiseen. Myös haastatellut poliisit kokivat itse, että valmius kuulla lapsiuhria on poliisissa hyvä silloin kun sitä tekevät erikoistuneet ja koulutuksen saaneet tutkijat. Jos alueella oli tässä suhteessa ongelmia, se näkyi myös haastattelujen laadussa:

”Just se näyttö, se olis niin kriittistä, että millä tavalla niitä kysymyksiä on siellä esitetty ja mitä selvitetty ja jätetty selvittämättä. Rupea sitten parin kolmen vuoden päästä oikeudessa kysymyksillä täydennyttämään...” T4

4.3.2 Työn ja yksikköjen organisointiin liittyvät asiat

Erilaiset työn ja yksikköjen organisointiin liittyvät asiat nousivat haastatteluissa esiin yhtenä keskeisimpänä prosessin kestoon vaikuttavana seikkana.

Keskitetty esitutkinta

Sekä poliisit että syyttäjät pitivät lapseen kohdistuvien seksuaalirikosten *tutinnan keskittämistä merkittävänä esitutkintaa nopeuttavana tekijänä*. Kyse on yksinkertaisesti siitä, että esitutkintaa johtavat ja suorittavat vähintään näihin rikoksiin erikoistuneet poliisimiehet, mieluiten erikoisyksiköt.

”Meillä on ehkä se, että meidän ryhmään on keskitetty kaikki lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Jokaisella ryhmän jäsenellä on se osaaminen, lähes kaikki on käyty lasten haastattelukoulutus. Me tiedetään ne vaiheet, mitä milloinkin kuuluu tehdä.” P2

Esitutkintalain (4:7 §) ja siihen pohjaavan poliisin oman ohjeistuksen mukaan (Poliisihallitus 2013a) lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet väkivalta- ja seksuaalirikoksissa on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneiden tutkijoiden suoritettavaksi. Haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että erityisesti poliisissa on tässä suhteessa suuria eroja – laitoksista, jossa kaikki tutkivat ja tekevät kaikkea, laitoksiin, joissa lapseen kohdistuvia väkivalta- ja seksuaalirikoksia käsittelee kokonaan oma yksikkönsä. Haastateltavien poliisien ja syyttäjien yksimielisen kokemuksen mukaan keskittäminen vaikuttaa suoraan tutkintaan. Ei-keskitetyissä yksiköissä lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset kilpailevat työaikaan käytettävistä resursseista kaiken muun tutkinnan kanssa. Tällöin tutkinta jää helposti sirpaleiseksi eikä tekijöille myöskään synny tarvittavaa kokemusta ja sitä kautta osaamista:

”Meillä ei oo tutkintarauhaa mihinkään, sitä ei ole.” P7

”Ennen oli erikoistunutta porukkaa, joka hoiti näitä juttuja. Sitten päätettiin, että lyödään ryhmät yhteen, eikä oo enää erikoistuneita. Nyt ollaan vähän palaamassa vanhaan. Mutta se välivaihe, kun tuli porukkaa, joka ei ollut näitä koskaan tutkinut. Se ei vaan toiminut.” S6

Pahimmassa tapauksessa tästä seuraa, ettei juttu päädy lainkaan tutkintaan:

”Se on niin selvästi havaittu, että seksuaalirikostutkinta on erikoisosaamista vaativaa, puhumattakaan lapsiin kohdistuvista tai niihin liittyvästä kuvamateriaalista. Jos ne menee suoraan normaaleihin esikäsittely-yksiköihin, niin se prosentti, mikä menee keskeytykseen, on valtavasti suurempi, kuin jos se menisi henkilölle, joka osaa tehdä niille asioille jotain.” P1

Jos taas mukana ovat alusta asti kokeneet ja osaavat tutkijat, tutkinnanjohtajat ja syyttäjät, tutkinta lähtee todennäköisimmin oikeille raiteille eikä esimerkiksi lisätutkintaa jouduta myöhemmässä vaiheessa tekemään. Keskittämisen mukanaan tuoma osaaminen ja kokemus auttavat myös mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tunnistamaan yhtäältä loppuun saakka tutkittavat jutut ja toisaalta jutut, jotka kuuluvat enemmän toisen viranomaisen, tyypillisesti lastensuojelun, vastuulle. Viimeksi mainittu edellyttää myös tiivistä viranomaisyhteistyötä etenkin lastensuojelun kanssa (ks. tarkemmin luku 2.2). Toisaalta esimerkiksi juttujen priorisointia ei vältetä yksin tutkinnan keskittämisellä. Myös keskitetyissä yksiköissä ilmoituksia on paljon ja priorisointia pitää joka tapauksessa tehdä:

”Suurin asia, mikä pitkittää sitä prosessia, on ne pöydällä olevat monet kymmenet jutut. Kun meillä kaikki liittyy lapsiin, niin ne on kaikki kiireellisiä. Sit meidän pitää ne kiireellisetkin asettaa silti johonkin järjestykseen.” P4

Käsittelyn keskittämisen yhteydessä nostettiin joissakin haastatteluissa esiin myös työhyvinvointinäkökulma. Se voi joskus edellyttää esimerkiksi mahdollisuutta myös kevyempien juttujen käsittelyyn. Myös työhönjauksen tarve tuli esille:

”Mutta just ton työhyvinvoinnin kannalta, nää on aika raskaita asioita, että ehdottomasti pitää olla mahdollisuus hoitaa välillä muitakin juttuja, se on mun mielestä hyvä.” P3

”Nää on henkisesti tosi raskaita istua. Mua ihmetyttää, että meillä tuomareilla ei oo mitään järjestettyä systeemiä, jollain tavalla hoitaa niitä kokemuksia, joiden eteen joutuu. [...] Tää on tavallaan työhyvinvointijuttukin, että jaksaa taas seuraavalla viikolla tehdä töitä.” T5

Asian valmistelu käräjäoikeudessa

Käräjäoikeuskäsittelyssä mahdolliset viiveet sijoittuvat lähinnä jutun vireilletulon ja pääkäsittelyn väliseen aikaan eli valmisteluun. Pääkäsittely voi kestää useamman päivän, mutta tuomio on sen jälkeen annettava pääsääntöisesti kahden viikon kuluessa

(ROL 11:7.2). Tällöin korostuu se, *miten valmisteluun kuuluvat toimet kärjääioikeudessa suoritetaan: peräkkäin vai limittäin*. Iso merkitys vaikuttaisi olevan *istuntopäivän määräämisellä*. Kärjätuomareilla on vakituisten syyttäjiensä kanssa etukäteen sovitut istuntopäivät, joille myös lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset lähtökohtaisesti sijoitetaan. Siihen, kuinka pitkälle käsittelypäivä ylipäänsä menee, vaikuttaa ensinnäkin kärjätuomarin henkilökohtainen juttutilanne. Toiseksi mitä useamman henkilön (avustaja/puolustaja, tulkki, lautamiehet tai useampi tuomari) aikatauluja joudutaan sovittamaan yhteen, sitä vaativampaa istuntopäivän/päivien löytäminen usein on. Kolmanneksi käsittelypäivä jutulle voidaan määrätä joko heti haastehakemuksen saavuttua tai toisessa ääripäässä vasta, kun kaikki muut valmistelutoimet on suoritettu. Tästä aiheutuu väistämättä viivettä:

”Joihinkin kärjääioikeuksiin kun laitan (haastehakemuksen), niin meillä on jo heti joku käsitys, milloin se istutaan. Osassa ei oo mitään hajua, ja sitten menee vielä puoli vuotta ennen kuin ruvetaan edes järjestämään sitä päivää.” S6

”Mun mielestä se on kiinni siitä, että kun vireilletulon jälkeen pääkäsittely on mahdollisimman ripeästi suoritettu, niin me ollaan voitavamme tehty.[...] Toivoisin, että näitä (valmistelu)vaiheita suoritettaisiin limittäin eikä peräkkäin. Heti kun juttu tulee vireille, niin sille määrätään se käsittelypäivä.” T1

”Meille kun se juttu tulee taloon, niin jakaja katsoo, kenelle se menee ja sen päivän, mihin se sijoitetaan. [...] Tää struktuuri varmaan jonkin verran tukee myös sitä sitä nopeutta.” T6

Kärjääioikeuden valmisteluvaihetta nopeuttaa myös syyttäjältä saatu selkeä tieto siitä, että asianomistajan korvausvaatimukset on selvitetty eikä korvausvaatimuksia ole. Pienessä määrin tehoja voidaan saada myös siitä, että asianosaisille annettava vastausaika harkitaan tapauskohtaisesti eikä automaattisesti käytetä 30 vuorokautta. Viivästystä valmistelussa aiheuttaa myös se, jos asianosaisten avustajia ja/tai edunvalvoja ei ole vielä kärjääioikeusvaiheessa määrätty. Haastattelujen perusteella tämä ei kuitenkaan vaikuttanut olevan laajempi ongelma, vaan pääsääntöisesti avustajat/edunvalvojat on määrätty jo esitutkinnassa.

Rikosasioissa tavanomainen ongelma eli vastaajan tavoittaminen tai haastetun vastaajan poissaolo pääkäsittelystä ei myöskään haastattelujen perusteella ole erityinen haaste lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa muuta kuin poikkeustapauksissa, tällöin usein ulkomaalaisen vastaajan kohdalla.

”Tekijä, jos ei vangita heti, poistuu maasta, näitä tapauksia on ollut liikaa. Ja kaikki eivät päädy edes syyttäjän pöydälle, vaan jumittuu sinne esitutkintaan, kun vastaajaa ei lainkaan tavoiteta.” S7

Vastaajien tavanomaista paremman tavoitettavuuden kärjätuomarit arvelivat olevan seurausta siitä, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa vastaajat ovat useammin ”ihan tavallisia kansalaisia” eivätkä ns. taparikollisia:

”Mulla ei oo mitään tutkimustietoa siitä, mistä se johtuu, mutta veikkaan, että osittain siitä, että he on lähes poikkeuksetta ensikertalaisia, heillä ei ole rikosrekisteriä eli ne on tällaisia ns. normikansalaisia.” T2

Vieraskielisten vastaajien jutuissa myös *kääntäminen* ja *tulkkaminen* vievät oman aikansa kaikissa prosessin vaiheissa. Nämä haasteet eivät kuitenkaan liity yksin lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin, vaan ne koskevat kaikkia rikoslajeja. Myöskään tuomioasiakirja-aineiston perusteella vastaajan kieli tai kansalaisuus ei ollut yhteydessä rikosprosessin pidempään keston.

Se, miten valmisteluvaihe on kärjäoikeuksissa organisoitu, voi haastattelujen perusteella vaihdella paitsi kärjäoikeuksittain, myös tuomarikohtaisesti. Joissakin haastatteluissa tuomareiden yksilölliset toimintatavat tuotiinkin esiin merkittävänä selittävänä tekijänä kärjäoikeuksien vaihtelevien käsittelyaikojen taustalla:

”Mä en oikein itse näe, että tuomioistuimessa nää jutut kategorisesti vaatisi pidempiä käsittelyaikoja kuin saman tason väkivaltarikokset tai muut. Jotenkin mulla on sellainen kuva, että jos käsittelyajat eroaa radikaalisti, niin siinä on sitten muita syitä. Prosessin järjestäminen on niin paljon siitä tuomarista itsestään kiinni, kuka sitä juttua käsittelee, että siinä on mahdollista hyvin moninaiset työtavat ja näkemys siihen työskentelyyn. Jossain kärjäoikeudessa voi olla enemmän järkevää työohjeistusta ja työnjohtoa, mutta kyllä se mun kokemusten mukaan eniten on kiinni siitä tekijästä itsestään se, että tulee tehdyksi.” T2

4.3.3 Viranomaisyhteistyö

Töiden organisointiin liittyy läheisesti myös erilainen viranomaisyhteistyö. Vaikka rikosprosessi jakautuukin kolmeen erilliseen vaiheeseen (esitutkinta, syyteharkinta, tuomitseminen) nivoutuu erityisesti poliisin ja syyttäjän yhteistyö toisiinsa tavalla, jolla voi olla merkitystä myös käsittelyn keston kannalta. Myös asianosaisten avustajien, puolustajien ja edunvalvojen toiminnalla on oma vaikutuksensa. Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa merkitystä on lisäksi rikosprosessin ulkopuolisilla toimijoilla, ennen kaikkea sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisilla. Jo *yhteistyön* *tarve* sosiaali-

ja terveydenhuollon kanssa *on itsessään tekijä, joka vaikuttaa prosessin keston, vaikka yhteistyö olisikin sujuvaa. Prosessin joustavuutta ja sitä kautta nopeutta lisäävänä tekijänä korostui kaikessa yhteistyössä henkilökohtaisten suhteiden merkitys ja tätä haavoittavana tekijänä mm. henkilöstön vaihtuvuus.*

Esitutkintayhteistyö

Poliisin ja syyttäjän *esitutkintayhteistyön* ja sen *etupainotteisuuden hyödyt* nousivat haastatteluissa selvästi esille. Sekä syyttäjä että poliisi pitivät hyvänä sitä, että syyttäjä on vaativimmissa jutuissa mukana alusta asti. Syyttäjä tarkastelee juttua jo esitutkintavaiheessa tuomioistuinkäsittelyä silmällä pitäen eli kuten eräs haastateltava syyttäjä asian ilmaisi, niin, että se ”saadaan maaliin asti.” Syyttäjä on tarvittaessa apuna rikosnimekkeen harkinnassa sekä tutkittavien ja tutkimatta jätettävien juttujen arvioinnissa (ks. tarkemmin luku 2.2).

Poliisin ja syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö perustuu esitutkintalain 5 lukuun ja poliisihallituksen ohjeeseen Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet (2020/2013/1369). Ohjeen mukaan poliisi tekee lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa syyttäjälle aina ns. ennakoilmoituksen (ETL 5:1 §). Ilmoitus antaa mahdollisuuden limittää esitutkinta- ja syyteharkintavaihetta ja haastattelujen perusteella näin tapahtuu myös käytännössä. Yhteistyötä ei kuitenkaan tehdä yhteistyön vuoksi, vaan jutun niin vaatiessa, eli määrätty *joustavuus* käsittelytavoissa on myös prosessia nopeuttava tekijä.

Haastattelujen perusteella syntyi se kuva, että poliisin ja syyttäjien välinen yhteistyö oli vahvaa kaikissa haastatteluissa yksiköissä. Niillä alueilla, joissa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittely oli keskiarvoa hitaampaa, yhteistyö näyttää kuitenkin tiivistyneen vasta viime vuosina, jolloin sen mahdollinen vaikutus ei näy nyt käsiteltyssä ajanjaksossa:

”Ja kyllähän jo ne ensimmäiset palaverit nimenomaan auttoi vanhojen juttujen eteenpäin viemisessä, me saatiin suora palaute tutkinnanjohtajalta ja syyttäjältä, että pitääkö tehdä lisää toimenpiteitä vai rajoitetaanko vai mitä.” P7

”Esitutkintayhteistyö on kehittynyt huomattavasti. Koko ajan poliisit herkemmin haluaa ja ne on huomanneet, että syyttäjää pystyy konsultoimaan ja että heiltä saa apua.” S3

Näytti myös siltä, että pidemmän kesto alueilla *henkilöstön vaihtuvuus* erityisesti poliisissa, mutta myös syyttäjällä on haitannut yhteistyötä. Vaihtuvuus vaikuttaa usein suoraan paitsi ammattilaisten kokemukseen ja osaamiseen, mutta myös henkilökoh-

taisten suhteiden rakentumiseen poliisin ja syyttäjän välillä. Niillä molemmilla on merkitystä työn sujumuuden ja sitä kautta keston kannalta. Henkilökohtaisten suhteiden syntymiseen voidaan vaikuttaa yhteistyön organisoinnilla, mutta myös esimerkiksi tilaratkaisulla; sillä kuinka lähekkäin tutkijoiden työtilat tai poliisi ja syyttäjälaitos sijaitsevat. Vaihtuvuus on osaamisen ohella myös resurssiongelma, jos uusia työntekijöitä joudutaan kouluttamaan siksi, että erityiskoulutetut työntekijät siirtyvät suuressa määrin toisiin tehtäviin.

”Silloin kun meillä oli vielä avainsyyttäjä täällä, niin oli todella helppoa työskennellä hänen kanssaan. Nyt sitten [ei samalla tavalla] kun ei ole enää fyysisesti läsnä.” P6

”Täällä on se tuolileikki ollut menossa puolitoista vuotta [...] se on ollut ihan valtavaa tää väen siirtyminen ja vaihtuminen koko ajan. Ja se on ollut perustutkinnasta pois, sieltä on lähtenyt kokeneita muihin tehtäviin paremman palkan perässä” P7

”Aika lailla vaihtunut porukkaa tuolla tutkijapuolella. Tulee koko ajan uutta kokemantonta väkeä. Jutulla saattaa ensin olla yksi tutkija, sitten tulee toinen ja kolmaskin. Ja tutkinnanjohtajissa sama. Tää on kestänyt viisi ehkä jo kymmenenkin vuotta.” S7

”Koulutettuja henkilöitä on ollut, mutta ne on lähteneet aika nopeasti muihin tehtäviin. Koulutukseen pääsee poliiseja, mutta valtakunnallisesti se vaihtuvuus on suurta.” P2

Vaihtuvuuden taustalla voi olla useita tekijöitä, mutta haastatteluissa tuotiin esiin erityisesti lapsen kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinnan kuormittavuus, jota ei haastateltavien mukaan aina organisaatioissa ymmärretä tai oteta vakavasti. Nämä ovat tekijöitä, joihin voidaan vaikuttaa muun muassa työnohjauksen ja palkkauksen keinoin. Myös esimiestyön merkitys ja johdon tuki nousivat haastatteluissa esiin. Tutkinnan lisäksi myös johdossa on oltava osaamista ja ymmärrystä lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista ja niiden tutkinnasta, jotta esitutkinnalle voidaan luoda toimivat puitteet. Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ovat tutkinnallisesti vaativia ja henkisesti kuormittavia ja esimerkiksi erilainen sidosryhmätyö (terveyden- ja sosiaalihuolto, koulu, vanhemmat, päiväkotit) vie aikaa, mikä tämä ymmärretään johdossa vaihtelevasti:

”Meillä on täällä laitoksella tosi hyvä talon johto ja tuki tähän asiaan.” P8

”Kyse ei oo siitä, etteikö nää henkilöt olis motivoituneita tekemään näitä juttuja, vaan pikemminkin siitä, että tutkijoilla on hyvin iso eturistiriita siinä, että ne jutut vaatii panostusta, mutta sitä ei pysty tekemään. Ei halua olla mukana tekemässä huonosti tutkittuja juttuja. Ei ymmärretä, että se on todella kuormittavaa työtä ja siihen pitäisi antaa tutkintarauhaa.” P2

”Et esimies ei ehkä koskaan ymmärrä sitä, että mä teen sitä esitutkintapöytäkirjaa kaksi viikkoa, kun sitä ei voi tehdä etupainotteisesti. [...] Varsinkin lapsirikostutkin- nassa on ihan hirveesti näkymätöntä työtä ja mä mietin, miten mä saisin näkyväksi kehityskeskusteluissa, että mitä kaikkea mä teen, mikä ei näy sille ryhmäjohtajalle eikä tilastoissa”. P7

Terveys- ja huolto

Terveys- ja huollolla on lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten prosessissa tärkeä rooli paitsi lasten kuulemisessa (hyvin pienet lapset tai lapset, joiden kuulemiseen liittyy erityisiä haasteita), myös somaattisten lausuntojen antajana. Kuulemisesta huolehti- vissa osaamiskeskuksissa on haastattelujen perusteella satunnaista ruuhkaa, mutta vastaavasta ruuhkautumisesta kuin esimerkiksi ICT-tutkinnassa tai litteroinnissa ei kuitenkaan vaikuttanut olevan kysymys. Sen sijaan ns. *luotettavuuslausunnoissa kes- tot voivat olla huomattavat* (ks. myös Tuomisto 2018).

”Varsinkin nuorempien lasten osalta joudutaan pyytämään luotettavuuslausunto, niin se voi kestää. Puhutaan useammasta kuukaudesta, joissakin tapauksissa se voi kes- tää jopa vuoden.” P3

Luotettavuuslausuntoihin liittyvänä yksityiskohtana tuli esille myös se, että vastaajien avustajat ovat yksittäistapauksissa kyseenalaistaneet luotettavuuslausuntojen luotet- tavuutta, kun lausunnon antavat samat henkilöt, jotka ovat kuulleet lasta.

Terveys- ja huollon *somaattiset lausunnot tulivat lähtökohtaisesti ripeästi* kaikissa haastatelluissa yksiköissä. Vaikutti siltä, että näin ei ole kuitenkaan aina ollut ja että tältä osin tilanne on parantunut aikaisempaan nähden. Terveys- ja huollon lausuntojen (somaattinen ja oikeuspsykiatria) laatuun oltiin kaikissa ammattiryhmissä lähtökohtai- sesti tyytyväisiä.

Kestoon vaikuttavien epäkohtien sijaan haastatteluissa nousi kuitenkin esiin tärkeitä asianosaisten oikeusturvaan ja/tai näyttökysymysten arviointiin vaikuttavia seikkoja. Yksi tällainen oli se, että yli 16-vuotiaat asianomistajat tutkitaan Seri-keskuksissa epäillyn rikoksen tapahtumahetkestä 10 vuorokautteen asti, mutta tätä nuoremmilla ta- karaja on 4 vuorokautta. Sitä pidettiin liian alhaisena ja ongelmallisena eri-ikäisten las- ten yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Toinen seikka oli somaattisen tutkimuksen teki- jän ammattitaito, jota ei esimerkiksi päivystyksistä aina välttämättä löydy.

Lastensuojelu

Lastensuojelu on toinen tärkeä esitutkintaviranomaisten yhteistyötaho lapsiin kohdistuvissa rikosepäilyissä, joissa tehdään usein ilmoitus sekä poliisille että lastensuojeluun. Molemmat tahot selvittävät tällöin samaa tapahtumainkulkua, mutta omasta näkökulmastaan. Jos yhteistyötä ei ole, käy helposti niin, että viranomaiset tekevät päällekkäistä työtä. Yhteistyön merkitys on kasvanut 1.5.2015 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä, jolloin poliisille tehtävän ilmoituksen (LSL 25.3 §) ilmoitusvelvollisia tahoja lisättiin ja henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten ilmoituskynnystä madallettiin (HE 164/2014 vp, s. 144–145). Muutos on kasvattanut poliisille tehtyjen lasta koskevien ilmoitusten määrää.

”Lainsäätäjä on ihan tietoisesti asettanut sen ilmoitusvelvollisuuden hyvin matalalle, myös poliisille ilmoittamisessa. Me joudutaan sitten paljon kirjaamaan tällaisia S-ilmoituksia, jotka aika mittavassa määrin sitten päätetään. Ne eivät siis näy rikosilmoituksissa, mutta ne työllistää meitä paljon”. P3

”Saattaa olla, että sama perhe näkyy, tulee ilmoituksia kolmee, neljää, viittä. Samoja asioita nostetaan esiin ja halutaan, että poliisi jotenkin ratkaisisi ne ongelmat, mitkä liittyy vaan vanhempien huonoihin väleihin.” P7

”Ensin vähän tutustuu siihen asiaan, onko se sillä tavalla todellinen, koska niin paljon tulee myös sellaisia juttuja, mitkä heti vähän haisee siltä, että voi olla joku vanhempien huoltoriita tai joku muu siinä taustalla.” P4

Osa ilmoituksista ei haastateltujen poliisien ja syyttäjien mukaan kuulu rikosprosessiin, vaan lapsen etua turvaavat paremmin lastensuojelun toimenpiteet. Myös muun muassa lapsen oikeuksien komitea on painottanut, että perheensisäisissä lievän kaltoinkohtelun tilanteissa on usein parempi soveltaa sosiaalisia ja kasvatuksellisia toimia ja korjaavaa lähestymistapaa oikeuslaitoksen puhtaasti rankaisevien toimien asemesta (Yleiskommentti No 13, kohta 56). On resurssitehokasta saada nämä jutut oikeaan prosessiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (ks. myös edellä luku 2.2). Lastensuojeluun ohjautuvat ensisijaisesti lievemmät henkeen ja terveyteen kohdistuvat teot. Seksuaalirikoksissa edetään haastattelujen perusteella lähtökohtaisesti poliisitöimenpiteillä:

”Tutkijoilta tullut palaute on ollut hyvää (yhteistyöstä lastensuojelun kanssa), he pystyy keskittymään niihin vakavampiin juttuihin, niissä on paljon työtä, niin heillä on sitten työrauha tehdä niitä. Ja sitten ne lievemmät, käytännössä pahoinpitelyt, niin nekään ei jää roikkumaan, vaan lastensuojelu alkaa työstää niitä.” P2

Nyt tehtyjen haastattelujen perusteella vaikutti siltä, että erityisesti nopean käsittelyn alueilla yhteistyöhön lastensuojelun kanssa oli panostettu ja yhteistyössä lastensuojelun kanssa oli kehitetty yhteisiä toimintatapoja. Vastaavasti hitaamman käsittelyn alueilla yhteistyö ei ollut systemaattista ja organisoitua:

”Kyllä me ollaan tiivisti yhteydessä tutkinnassa aina sosiaalityön kanssa. [...] Usein sosiaalityöntekijä on mukana siinä lapsen kuulemisessa ja muutenkin he on meihin yhteydessä aina hyvin varhaisessa vaiheessa. [...] Ja meillä on täällä (samassa rakennuksessa) toi x-ryhmä, jossa on sosiaalityöntekijä mukana eli helposti saa yhteyden. [...] Se kyllä toimii hyvin.” P4

”Ei näyttäydä se sosiaaliviranomainen meidän silmissä tällä hetkellä niin vahvana kuin pitäisi. [...] Tietoa kyllä saadaan [...] mutta enemmän toivottais konsultaatiota, että tehtäis yhteistyötä poliisin kanssa. Siihen pyritään, on tässä ollut palavereita suunniteltuna ja sovittunakin”. P5

Avustajat ja edunvalvojat

Myös asianosaisten avustajat ja lapselle mahdollisesti määrättävä edunvalvoja (ETL 4:8 §) ovat tärkeitä henkilöitä prosessin sujuvuuden kannalta. Haastateltavien yksimielinen näkemys oli, että *avustajat ja mahdolliset edunvalvojat vaikuttavat prosessin keston lähtökohtaisesti positiivisesti.*

”Aina avustajat, aina niistä on pelkkää hyötyä, ja puolustaja vastaajalla ehdottomasti.” T1

Pääsääntöisesti avustajat/puolustajat ja edunvalvojat on määrätty/hankittu jo esitutkintavaiheessa. Erityisesti jos epäillyn avustaja tulee mukaan prosessiin vasta myöhemmin ja kyseenalaistaa suoritettua esitutkintaa, mahdollinen lisätutkinta viivästyttää käsittelyä:

”Jos ne avustajat tulee vasta myöhemmin kyseenalaistamaan niitä seikkoja, niin sitten niitä selvitetään täällä käräjäoikeuden valmisteluvaiheessa. Mutta meillä ei tosiaankaan ole tavanomaista, että jouduttais tässä vaiheessa palaamaan lisätutkintaan.” T4

Haastattelujen perusteella vaikutti kuitenkin siltä, että *edunvalvojamääräyksen kestoissa on merkittäviä eroja* eri puolilla maata. Joissakin paikoissa edunvalvojan määrääminen voi kestää kuukausia, kun taas toisaalla sen voi saada päivässä. On mahdollista, että kaikissa yksiköissä ei ole tietoa edunvalvojaa koskevasta väliaikaismääräyksestä, joka voidaan kiiretilanteessa antaa myös huoltajaa kuulematta (HolhL 79 §) tai sitten ko. määräyksiä ei jostain syystä kaikissa käräjäoikeuksissa anneta:

"Siinä menee aina kuukausia. Me ei käytännössä saada ikinä edunvalvojaa mukaan lapsen kuulemiseen, koska siinä menee niin kauan." P4

"Me saadaan se hyvinkin nopeasti, väliaikainen edunvalvojamääräys, jopa samana päivänä." P3

"Siinä on vaihtelua kärjäoikeuksissa. Joku kärjäoikeus ei määrää kiireellisinä, joku toinen taas määrää." S6

Pääsääntöisesti rikosprosessiin määrättävät edunvalvojat ovat olleet lakimiehiä, ja näin pitää haastateltujen mukaan ollakin. Edunvalvojan lakimieskoulutus on tärkeää, jotta edunvalvoja osaa esittää korvausvaatimukset oikea-aikaisesti ja oikein ja kysyä esimerkiksi olennaisia tekoon liittyviä tunnusmerkistötekijöitä, jos ne jäisivät poliisilta kysymättä. Ne ovat molemmat seikkoja, jotka liian myöhään selvitettyinä viivästyttävät asian käsittelyä.

"Sellaiset edunvalvojat, jotka ei oo juristeja, ne pitää karsia sataprosenttisesti pois näistä prosesseista." T1

Lakimieskoulutuksesta huolimatta yksittäisten edunvalvojien työn laatu ei ole aina ollut moitteetonta:

"Edunvalvojiin voi välillä olla vaikea saada yhteyttä, et se voi joskus tuoda viiveitä tutkintaan, jos joudutaan pitkään odottamaan, että edunvalvoja esittää vaatimukset" P9

"Se käytäntö kyllä vaihtelee, et minkä verran he (edunvalvojat) osallistuu tutkintaan. Tiedän, että on tapauksia, ettei osallistu paljon ollenkaan, ja sitten taas on tapauksia, että ovat siellä kuulusteluissa seuraamassa" S4

Osassa maata kokeilukäytössä olevaan tandem-malliin, jossa lapselle määrätään sekä edunvalvoja että avustaja, suhtauduttiin haastatteluisissa enimmäkseen varauksellisesti. Vain poikkeuksellissa tapauksissa se oli ollut toimiva.

"Itse oisin sillä kannalla, että ois se yks, mutta sitten pitäisi ehkä kouluttaa juristeja myös huolehtimaan siitä toisesta puolesta koska jostain syystä sitten vähän liian myöhään, ainakin mitä itellä on muutamia kokemuksia, niin ne sosiaalityön edunvalvojat sitten rupee hommaamaan sitä rikosprosessin avustajaa. Itse haluaisin, että kun epäillyllä on esitutkinnassa puolustaja, niin vois sillä lapsella sieltä esitutkinnasta asti se juristi olla mukana." S6

”Me ollaan sanottu, että ei lähdettäis siihen. Siinä on omat vaaran paikkansa. [...] Ei oo mitään sellaista sosiaalityöntekijäpoolia, mistä se (edunvalvoja) saatais nopeesti ja sitten saadaanko hänet esimerkiksi sinne kuulusteluun tarpeeksi nopeesti ja jos ei oo vielä sitten avustajaa hankittu, niin tuskin tää ei-juristi edunvalvoja osaa sit esittää niitä kysymyksiä, joita tarvitaan [...] Yksi aikuinen lisää (lapselle), niin se on kankeahko. Ja sitten voihan olla niin, että inhimillisistä syistä tää edunvalvoja ei tuu toimeen sen avustajan kanssa, niin hänellä on valta päättää se toimeksiantosuhde ja ottaa siihen joku muu.” S1

”Mulla oli yks juttu missä oli tandem-malli, ja siinä se osoittautui hyvinkin onnistuneeksi.” S2

4.3.4 Koulutus ja erikoistuminen

Työn ja yksikköjen organisoinnin ohella toisena merkittävänä prosessin keston vaikuttavana kokonaisuutena haastatteluissa nousi esiin koulutus ja erikoistuminen. Erityisesti poliisit ja syyttäjät olivat hyvin yksimielisiä siitä, että *erikoistuminen, koulutus ja niiden mukanaan tuoma osaaminen ehdottomasti nopeuttavat prosessia* ja vaikuttavat samalla laatuun:

”Me saadaan se lapsen haastattelu lähtökohtaisesti ns. purkkiin kerralla ja sillä tavalla, että se on tehty oikein. Ettei sitten tuomioistuinvaiheessa puututa siihen, että se on tehty väärin.” P3

Tutkijoiden lisäksi myös tutkinnanjohtajilla on oltava osaamista ja ymmärrystä lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista ja niiden erityispiirteistä. Kokemus ja osaaminen ovat tärkeitä käsittelyn sujumisen ja lopputuloksen kannalta, mutta myös psykologisesti; jos sitä ei ole, lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset jäävät tutkinnallisesti ja henkisesti haastavina tapauksina helposti käsittelijän juttupinon viimeiseksi. Samasta syystä haastateltavat pitivät myös tärkeänä, että lapseen kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyn olisi hyvä olla ammattilaisen oma valinta eikä niitä saisi joutua käsittelemään vastoin tahtoaan.

Syyttäjät ja pääosin myös poliisi olivat melko tyytyväisiä samaansa koulutukseen; ammatissa toimiville koulutusta järjestetään ja koulutukseen lähtökohtaisesti pääsee halutessaan. Esimerkiksi Valtakunnansyyttäjän toimiston järjestämät koulutukset ovat hyvin suosittuja ja siksi halukkaita jää aina myös ulkopuolelle. Epäkohtana tuotiin esiin myös se, ettei poliisin peruskoulutuksessa ole omaa kurssikokonaisuutta lapseen kohdistuvien seksuaalirikosten perusteista, vaikka niitä käsitelläänkin muun muassa hälytys- ja valvontatehtävien kokonaisuudessa ja tutkintaa koskevassa koulutuksessa. Monet poliisit ovat myös saaneet peruskoulutuksensa ennen nykymuotoista opetusta,

mikä korostaa täydennyskoulutuksen merkitystä. Poliisissa haasteena on lisäksi henkilökunnan vaihtuvuus; tutkijoiden vaihtuessa koulutuksen ja kokemuksen kerryttäminen alkaa aina alusta.

Ammatissa toimiville koulutus voisi olla sisällöllisesti nykyistä laaja-alaisempaa. Lapsen kuuleminen ja uhrin kohtaaminen on pitkään ollut keskeinen osa koulutusta, mutta rikoslajiin liittyvien ominaispiirteiden vuoksi yhtä tärkeää olisi lisätä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien osaamista esimerkiksi tietotekniikkaan liittyvissä asioissa:

“IT-osaaminen on todella tärkeää poliisin työn kannalta. Sellainen henkilö, jolla tekniset valmiudet on edes sillä tasolla, että ymmärtää internetin toiminnan ja ymmärtää kaikkien näiden palvelujen toiminnan ja kykenee keskustelemaan niistä. Ei kenenkään tarvi täysi nörtti olla, mutta pitää pystyä erikoistumaan sen verran tähän alueeseen, että ymmärtää mistä tässä on kysymys.” P1

Myös kansainvälistä kokemusta ja osaamista voisi koulutuksessa hyödyntää enemmän.

Koulutuksesta huolimatta kaikissa poliisiyksiköissä erikoistumiseen ei kuitenkaan koeta olevan mahdollisuutta. *Tutkintayksiköt on saatettu organisoida ja tehtävät jakaa siten, ettei tutkijoilla ole käytännön mahdollisuutta keskittyä ja erikoistua työssään lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin tai lapsiin kohdistuviin rikoksiin ylipäätään.*

Toisin kuin poliisi ja erityisesti syyttäjät, tuomarit eivät vastaavalla tavalla erikoistu rikoslajikohtaisesti. Se käsitteleekö tuomari lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia, riippuu pitkälti siitä kuuluvatko ne hänelle juttuja vireille laittavalle syyttäjälle/syyttäjille. Tuomareiden erikoistuminen on siten poliisiin ja syyttäjään verrattuna sattumanvaraisempaa:

“Eikä meillä oo tähän aihepiiriin perehtyneitä tuomareita, muuta kuin sitä kautta kenelle sattuu ne syyttäjät, jotka on erikoistuneita näihin asioihin. Yksi kaunis päivä syyttäjät vaihtuu, sit mulla ei oo lapseen kohdistuvia seksuaalirikoksia enää, ei oo mikään tietoinen päätös”. T4

Myös tuomareille on omaa koulutusta seksuaalirikoksista ja heille samoin kuin poliiseille on kiintiö Valtakunnansyyttäjän toimiston järjestämässä koulutuksissa, mutta tarve tuomareiden syvemmälle erikoistumiselle ja koulutukselle nousi kuitenkin haastatteluissa esiin:

”No eihän sitä (koulutusta) ihan hirvittävästi oo ollut. Toisaalta koulutuksiin liittyy myös se ongelma, että tieto niistä tulee usein myöhässä sovittujen istuntojen kannalta. Mutta ehdottomasti mun mielestä olisi tärkeitä, että koulutusta olisi.” T3

”Ihan yleisesti ottaen me saadaan ihan liian vähän koulutusta, verrattuna syyttäjään ja poliisiin. Harvakseltaan on jotakin ja ne on kyllä olleet ihan laadukkaita, mutta se ei ole järjestelmällistä.” T4

”Saatais käräjäoikeuden tuomarit mukaan ja ymmärtämään tämä aihepiiri. Mä olen liian monta semmosta tuomiota nähnyt missä määrätään poistamaan vaan nämä pahat kuvat täältä ja antamaan kaikki laitteet takaisin. Sitä ymmärrystä ei sillä lailla ole, sit taas tuomariasteella.” P1

4.3.5 Lainsäädäntö

Haastatteluissa nousivat esille myös lainsäädäntöliitännäiset, prosessin kestoa selittävät tai siihen vaikuttamaan pyrkivät muutokset. Edellä on jo käsitelty muutoksia viranomaisten ilmoitusvelvollisuudessa lapseen kohdistuneissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa ja niiden vaikutuksia esitutkintaan. Keskeisin lainsäädäntöliitännäinen kysymys liittyy kuitenkin laissa säädettyihin määräaikoihin. Useat haastateltavat eri ammattiryhmistä toivat esille sen, että määrääjat nopeuttavat prosessia: vangitun vastaajan (ROL 5:13.1 §) jutut etenevät säädettyine määräaikoineen nopeasti, samoin alle 18-vuotiaiden vastaajien (ROL 5:13.2 §). Tässä yhteydessä osa haastatelluista pohtikin sitä, miksi lapseen kohdistuvista seksuaalirikoksista epäillyt vastaavat usein vapaalta, myös törkeämissä tekemuodoissa:

”Käyttääkö poliisi riittävän tehokkaasti pakkokeinoja näissä vakavissakaan rikosepäilyissä, jotta ne tulis sitten hoidettua nopeasti ja ripeästi.” P2

”Se on mua vuosien varrella hämmästyttänyt, että voi olla varsin törkeitä hyväksikäyttöjuttuja syytteiden mukaan ja sinne tullaan vapaalta vastaamaan. Jos saman tason huumausainerikoksia ajattelee, niin ne on kaikki vangittuna. Sitä logiikkaa en oo koskaan ymmärtänyt.” T2

Osin asia selittynee sillä, etteivät seksuaalirikosten rangaistusasteikot törkeää raiskausta ja törkeää lapsenraiskausta lukuun ottamatta täytä vangitsemisen edellytyksiä (rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta) ilman lisävaatimuksia (esim. paon, sotkemisen tai jatkamisen vaara). Mutta kuten haastateltavat totesivat, vapaalta vastaaminen koskee heidän näkemyksensä mukaan myös törkeimpiä tekemuotoja. Tästä on esimerkkinä syksyllä 2020 Etelä-Pohjanmaan kärä-

jäoikeudessa alkanut prosessi, jossa vastaajia syytetään useista lapsiin kohdistuneista törkeistä seksuaalirikoksista ja jossa päätekijälle vaaditaan 10 vuoden vankeusrangaistusta. Kaikki vastaajat vastaavat syytteisiin vapaalta. (Yle Uutiset 2020a.)

Vaikka määräaikojen tehokkuus tunnistettiin, valtaosa haastatelluista suhtautui kuitenkin varauksellisesti niiden säätämiseen lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Haastateltavien näkemyksen mukaan se edellyttäisi huomattavaa resurssilisäystä, vaikka samalla määräajat loisivatkin painetta Poliisihallitukselle ja poliisilaitoksille panostaa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten resursointiin. Määräaikojen asettamisessa olisi myös otettava huomioon, että lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ovat laajuudeltaan ja vaatimaltaan työmäärältään huomattavan erilaisia. Lisäksi tuotiin esiin se, että viranomaisen tulisi kantaa vastuu määräaikojen toteutumisesta. Pidettiin kohtuuttomana sitä, että vastuussa olisi yksittäinen virkamies, jonka mahdollisuudet vaikuttaa resursseihin ja niiden jakautumiseen ovat olemattomat.

4.3.6 Resurssit

Myös resurssit nousivat esille monissa haastatteluissa. Erityisesti pidemmän keston alueilla resurssit tuotiin suoraan esiin prosessin keston vaikuttavana tekijänä:

”Miksi meillä on niin vanhoja juttuja, niin nää (henkilö)resurssit on vaihdelleet tässä viiden vuoden aikana huomattavasti.” P7

Suhteessa resurssilisäykseen haastateltavien näkemyksissä oli myös ehkä eniten hajontaa. Osa haastateltavista piti resurssilisäyksiä ehdottoman välttämättöminä, jotta lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten prosessia saadaan nopeutettua. Osa taas suhtautui epäillen resurssilisäykseen ja ikään kuin hiljaisesti tyytyi tilanteeseen:

”Tarve olis se, että jokaisessa piirissä olisi kaksi tutkijaa lisää, ja molemmat koulutettu juuri näihin juttuihin. Päivittäin me kohdataan se, et kun meiltä lähtee näitä juttuja, niin piireissä ei oo osaamista. [--] Sen varmistaminen, että meillä olisi sitä henkilöresurssia ja että niistä ihmisistä huolehdittais, se ratkaisisi jo tosi paljon.” P1

”No, ainahan vois sanoo, et resursseja tarvitaan enemmän, mutta näillä resursseilla yritetään sitä kuitenkin tehdä” S4

Joissakin haastatteluissa tuotiin esiin pettymys siitä, etteivät myönnetyt huomattavakaan lisäresurssit ole päätyneet kokonaisuudessaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkintaan. Lisäksi korostettiin, että mikäli resurssilisäyksiä tehdään, on huolehdittava koko käsittelyketjusta. Jos esimerkiksi poliisin resursseja lisätään, samalla on

lisättävä myös syyttäjän ja tuomioistuimen resursseja. Muussa tapauksessa pullonkaula vain siirtyy prosessissa vaiheesta toiseen. Myöskään prosessin ulkopuolisten toimijoiden, kuten terveydenhuollon ja lastensuojelun, resursseja ei saa unohtaa. Lopuksi muistutettiin myös siitä, etteivät resurssit liity yksin määrään, vaan myös laatuun – lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tarvitaan *riittävästi koulutettuja ja kokeneita* tutkijoita, syyttäjiä ja tuomareita.

”Meillä on nuoria, tosi motivoituneita syyttäjiä ja heistä tulee tosi hyviä syyttäjiä, mutta ei voi jakaa sellaisia juttuja, joihin ei oo edellytyksiä. Pitää aloittaa jostain ja tosta (lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset) ei aloiteta.” S7

Viime kädessä resurssit ovat *arvokysymys*, kuten eräs haastateltava asian ilmaisi: ”Kaikki kiteytyy siihen, minkä verran näihin ollaan valmiita satsaamaan.” Moni haastateltava pohtikin tässä yhteydessä sitä, miten lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin yhteiskunnassamme panostetaan suhteessa muihin rikoslajeihin:

”Lievät vahingonteot, ratit ja kaikki pitää kahdessa päivässä saada tän myllyn läpi, mutta aika harva tuntee mitään huolta, että ne jutut, joilla on ihan oikeasti isoja merkityksiä sekä epäillyn että asianomistajan elämään, niin ne saattaa olla löysässä hirsessä seitsemän vuottakin”. S6

”Kyllähän Suomessa on hyvin voimakkaasti satsattu esimerkiksi huumausainerikollisuuden tutkintaan ja se henkilökunta saa aika rauhassa tehdä sitä tutkintaa.” P2

4.3.7 Tutkimatta jätetyt tapaukset

Rikosilmoitus tai poliisin tietoon tullut rikosepäily ei aina johda tuomioistuinkäsittelyyn ja tuomioon saakka, vaan juttuja päättyy kaikissa käsittelyvaiheissa; esitutkintaa ei välttämättä aloiteta lainkaan ja aloitettu esitutkinta voidaan päättää, lopettaa tai keskeyttää. Myös syyttäjä voi eri perusteilla päätyä syyttämättä jättämiseen. (Ks. tarkemmin edellä luku 2.2).

Tutkimatta jätetyt tapaukset eivät olleet varsinaisesti tämän tutkimuksen kohteena, vaikka onkin selvää, että juttujen päättäminen on yksi keino nopeuttaa prosessia. Tutkimuksen tilastoaineistosta (ks. tarkemmin luku 3.2.1) kävi ilmi, että muiden kuin syyteharkintaan etenevien juttujen osuus ilmoitetuista lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista on kasvanut. Rajoittamispäätösten osalta poliisin ja syyttäjän lisääntynyt yhteistyö näkyi myös haastatteluissa:

”Syyttäjän kanssa joudutaan tietysti miettimään, mitä ruvetaan tutkimaan ja mitä sitten ehkä rajoitetaan.” P9

Viivettä esitutkintaan voi tällöin tuoda se, että syyttäjän rajoituspäätös toisinaan viipyy:

”Saattaa mennä useita kuukausia ennen kuin (syyttäjällä) tehdään se rajoituspäätös [...] Ja sehän näkyy meillä tutkinta-aikoina”. P5

Haastatteluissa esitettiin kuitenkin myös näkemyksiä, joiden mukaan varsinaiset rajoitusedellytykset täyttyvät melko harvoin lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa:

”On pyrkimys siihen, että sitä juttumassaa kyettäis esikäsittelmään sillä tavalla, että ne törkeimmät jutut ja jutut, jotka on parhaiten selvitettävissä (etenisivät). Se on nähty omassa työyhteisössä keinoksi saada esitutkintaa tehostettua näissä vakavammissa jutuissa. [...] Seksuaalirikoksissa rajoittamisen edellytykset ei usein täyty. [...] Lähinnä jos tekijästä ei ole tietoa tai jos asianomistajan kertomuksen perusteella ei kerta kaikkiaan oo syytä epäillä rikosta”. P2

Haastatteluissa nousivat esiin myös erilaiset esitutkinnan keskeyttämisspäätökset, jotka eivät näy lainkaan poliisin tilastoissa. Haastateltujen mukaan joskus juttujen käsittely saattaa päättyä jo ennen kuin niitä on edes kirjattu. Tämä liittyy muun muassa siihen, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa on paljon piilorikollisuutta, joka lähtee tyypillisesti liikkeelle pienistä, epämääräisistä vihjeistä. Se edellyttää muun muassa valmiuksia paljastavaan tutkintaan, ja haastatteluissa nousi esiin epäily siitä, onko kaikilla laitoksilla tähän resursseja:

”On hirveästi alueellisia eroja siinä, riippuen siitä, mihin se vihje tulee. Että onko poliisilaitoksilla oikeasti toimivia, jotka lähtisivät nimitöntä vihjettä selvittämään. Väittäisin, että monessa paikassa ei oo resursseja tehdä sitä, katsotaan, ettei ole ilmoittajan tietoja, ei oo mahdollista lähteä selvittämään sitä. Eikä välttämättä edes kirjata mihinkään.” P1

Haastatteluissa myös epäiltiin, etteivät esitutkinnassa keskeytetyt jutut jakaudu tasaisesti eri laitoksilla:

”Kyllä mulla sitten välillä sekin kuva tulee isoista kaupungeista, että ne keskeyttää juttuja siellä herkemmin. Ja ne muutammat esimerkit mitä on ollut, on että ei.” P7

5 Yhteenveto ja ratkaisuehdotukset

Tämän tutkimuksen päätavoite oli selvittää, mitkä seikat vaikuttavat lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessin keston ja erityisesti prosessien pitkittymiseen tietyillä alueilla. Rikosten uhrien aseman parantamiseksi ja erityisesti lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi sekä siihen puuttumiseksi on toteutettu ja on parhailaan käynnissä myös muita hankkeita. Esimerkkejä näistä ovat jo aiemmin mainitut Barnahus-hanke sekä oikeusministeriön niin kutsuttu hyvien käytäntöjen työryhmä (Ruuskanen & Sarimo 2018). Työryhmän raportissa tehdään lukuisia ehdotuksia, joilla uhrin asemaa voidaan parantaa niin poliisissa, syyttäjälaitoksessa, tuomioistuimissa, sovittelutoimistoissa, asianajotoiminnassa kuin erilaisissa uhrien tukipalveluissakin. Niitä kaikkia ei ole syytä toistaa tässä raportissa, vaan keskitymme seuraavassa tämän tutkimuksen tulosten yhteenvetoon, tulosten perusteella muodostettuihin johtopäätöksiin ja ratkaisuehdotuksiin.

5.1 Rikosprosessin kesto ja alueelliset erot

Tutkimuksessa vahvistui jo aiemmin tehty havainto siitä, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa rikosprosessi kestää keskimäärin kauemmin kuin pääosin aikuisiin kohdistuvissa raiskausrikoksissa tai vakavissa väkivaltarikoksissa. Vuosien 2014 ja 2019 välillä rikosprosessin keskimääräinen kokonaiskesto lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä ja törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä piteni kummassakin yli neljä kuukautta, 23,1 kuukauteen. Myös raiskausrikosten keskimääräinen käsittelyaika on valtakunnallisesti tarkasteltuna pidentynyt, mutta muutos on ollut yksinomaan lapsiin kohdistuvia hyväksikäyttörikoksia maltillisempaa. Vertailtujen väkivaltarikosten, pahoinpitelyjen ja törkeiden pahoinpitelyjen keskimääräiset käsittelyajat pidentyivät myös muutamilla kuukausilla. Törkeissä raiskauksissa ja muutamissa muissa seksuaalirikoksissa rikosprosessit keskimäärin jopa nopeutuivat tarkasteluajanjaksolla.

Alueelliset erot rikosprosessien kestossa ovat huomattavia. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä koko rikosprosessi oli tarkasteluajanjaksolla kaikkein nopein Päijät-Hämeen käräjäoikeuden alueella, keskimäärin 13,3 kuukautta. Tarkasteluajanjakson pisimmät keskimääräiset kokonaiskestot lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosprosessissa olivat Pohjanmaan ja Oulun käräjäoikeuksien alueilla, lähes 30 kuukautta.

Kun esitutkinnan, syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kestoja tarkasteltiin erikseen, havaittiin, että pisimpään kestää yleensä esitutkintavaihe. Vaiheittainen tarkas-

telu rajattiin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosnimikkeisiin, jotta keskiarvoihin ei sisältyisi keskenään liian erityyppisiä tekoja, ja koska nämä rikosnimikkeet ovat myös tutkimuksen tuomioaineistossa yleisimpiä. Kuuden vuoden tarkasteluajanjaksolla (2014–2019) esitutkintavaihe kesti pisimpään Oulun käräjäoikeuden ja Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuden alueilla, molemmissa yli 14 kuukautta. Nopeimmin esitutkinta sujui Helsingin ja Kymenlaakson käräjäoikeuksien alueilla, keskimäärin alle kahdeksassa kuukaudessa.

Alueilla, joissa esitutkinta kesti pitkään, myös syyteharkinta ja käräjäoikeuskäsittely olivat pääsääntöisesti pitkäkestoisia. Keskimäärin pisin syyteharkinta oli Pohjanmaan ja Etelä-Savon käräjäoikeuksien alueilla, molemmissa lähes yhdeksän kuukautta. Nopein syyteharkinta oli Kymenlaaksossa, alle kaksi kuukautta. Käräjäoikeusvaihe kesti pisimpään eli yli kahdeksan kuukautta Länsi-Uudellamaalla ja toiseksi pisimpään Pohjanmaan käräjäoikeudessa (7,5 kuukautta). Käräjäoikeuskäsittelyn hitaus tai nopeus ei kuitenkaan näytä liittyvän erityisesti lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin, sillä jos käsittely kesti lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa, se oli pitkä myös rikosasioissa ylipäänsä. Vastaavasti käräjäoikeudet, joissa lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset käsiteltiin keskimääräistä nopeammin, olivat ripeitä myös muissa rikosasioissa.

5.2 Käsittelyn kestoa selittäviä tekijöitä

Käsittelyaikojen tilastoaineisto ei vastaa kysymykseen siitä, mitkä seikat mahdollisesti selittävät käsittelyn kestoa ja sen alueellisia eroja. Näitä selittäviä tekijöitä tutkimme tarkemmin kahden eri aineiston, tuomio- ja haastatteluaineiston avulla. Tuomioaineistosta oli mahdollista tarkastella lähinnä itse rikokseen, sen piirteisiin ja asianosaisiin liittyviä tekijöitä. Osa niistä nousi esille myös tehdyissä haastatteluissa. Työn organisointiin, koulutukseen, viranomaisyhteistyöhön, lainsäädäntöön ja resursseihin liittyvistä tekijöistä saatiin tietoa vain haastatteluissa. Osa niistä on keskeisiä rikosprosessin alueellisten erojen selittämisessä. Erityisesti prosessia viivästyttäviä seikkoja näyttäisi liittyvän esitutkintavaiheeseen.

5.2.1 Rikoslajiliitännäiset seikat

Teko

Tuomioaineistossa yhtenä selkeimmistä rikosprosessin kestoon vaikuttavista seikoista nousi esiin ilmoitusviive, eli aika lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen tapahtumajakohdan ja rikosilmoituksen välillä. Jos viive oli lyhyt (alle kaksi viikkoa), hieman yli 60 prosenttia tapauksista kulki prosessin läpi keskimääräistä nopeammin. Viive teon

ja rikosilmoituksen välillä nousi esiin myös poliisin haastatteluissa. Viive voi vaikuttaa muun muassa siten, ettei aiemmin tapahtuneiden juttujen tutkintaa priorisoida vastaavalla tavalla kuin tuoreempien.

Tuomioaineiston perusteella oli mahdollista tarkastella myös tekonimikkeen ja eräiden muiden teonpiirteiden yhteyttä prosessin keston. Hitaammin rikosprosessissa etenivät usein tapaukset, joissa päärikoksen nimike oli törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Yksin teon törkeys ei kuitenkaan selitä pitkittynyttä kestoja, sillä lapsiin kohdistuneet raiskaukset, törkeät raiskaukset ja raiskausten yritykset käsiteltiin usein keskimääräistä nopeammin. Lievemmit teot eli esimerkiksi lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin, pakottaminen seksuaaliseen tekoon ja sen yritykset jakautuivat aineistossa melko tasaisesti keskimääräistä nopeammin ja hitaammin käsiteltyihin tapauksiin.

Yksittäiset teot käsiteltiin usein nopeammin kuin pitkäkestoiset ja toistuneet teot. Lähes 60 prosenttia yksittäisiin tekoihin ja tekopäiviin liittyvistä tuomioista annettiin korkeintaan 20 kuukauden sisällä rikosilmoituksesta. Toistuneissa ja pitkäkestoisissa teoissa kokonaiskäsittely venyi puolestaan lievässä enemmistössä aineiston tapauksista yli keskiarvon. Myös uhrille aiheutunut erityinen vahinko joko uhrin tekijää kohtaan kokeman luottamuksen, riippuvaisen aseman tai uhrin iän tai kehitystason vuoksi, näytti pitkittävän rikosprosessia. Uhrille aiheutunut fyysinen hoitoa vaatinut haitta mainittiin vain harvassa aineiston tapauksista, ja nämä painottuivat hienoisella enemmistöllä keskimääräistä hitaampiin prosesseihin. Psykkiset hoitoa vaatineet haitat olivat yleisempiä, ja ne tapaukset puolestaan etenivät yleisemmin keskimääräistä nopeammin.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset linkittyvät nykyään usein tavalla tai toisella erilaisiin tietoverkkoihin. Seksuaalissävyytteisten viestien, kuvien tai muiden tallenteiden olemassaolo saattaa yhtäältä helpottaa näytön arviointia verrattuna tapauksiin, jotka nojaavat lähes tai yksinomaan lapsen kuulemiseen. Toisaalta erityisen runsaan digitaalisen materiaalin läpikäymiseen ja analysointiin voi kulua huomattavasti aikaa rikosprosessin eri vaiheissa. Tuomioaineiston perusteella viestit ja muut tallenteet eivät yksiselitteisesti näyttäneet olevan yhteydessä rikosprosessin keston, vaan tällaista materiaalia sisältäneet tapaukset jakautuivat melko tasaisesti keskimääräistä nopeammin ja hitaammin käsiteltyihin. Haastatteluissa lapsiin kohdistuvan seksuaalirikollisuuden verkkorikosluonne nousi kuitenkin esiin yhtenä keskeisenä kestoja pitkittävänä tekijänä. Tutkinta itsessään voi olla aikaa vievää tutkittavan materiaalin laajuuden vuoksi. Lisäksi verkossa tapahtuva tai siihen liittyvä rikollisuus ei noudata poliisilaitosten tai edes valtioiden välisiä rajoja. Siksi esitutkinta voi edellyttää sekä maan sisäisiä virka-apupyynnöjä että kansainvälisiä oikeusapupyynnöjä, ja ne viivästyttävät esitutkintaa haastateltujen poliisien ja syyttäjien mukaan lähtökohtaisesti aina. Vaikutti myös siltä, että verkkorikollisuuden vaatima ICT-tutkinta on paikoin pahoin ruuhkautunut.

Yksin ruuhkat eivät kuitenkaan selitä alueellisia eroja käsittelyn kestossa, sillä ICT-tutkinta saattoi olla ruuhkautunut myös nopean käsittelyn alueilla ja vastaavasti hitaamman käsittelyn alueilla sujua ripeästi.

Asianosaiset

Tuomioaineiston perusteella näytti siltä, että erittäin pienten eli korkeintaan 6-vuotiaiden lasten rikosprosessi eteni usein keskimääräistä nopeammin. Tätä tuki myös haastatteluaineisto: haastateltujen mukaan se, että rikoksen uhri on lapsi tai lapsen nuori ikä ei sinänsä vaikuta merkittävästi prosessin keston missään prosessin vaiheessa. Esimerkiksi lasten kuuleminen vaikutti haastattelujen perusteella sujuvalta siitä huolimatta, että kuuleminen pitää valmistella huolella, erityisesti pieniä lapsia voidaan joutua kuulemaan useamman kerran ja kuulemiseen osallistuu usein eri henkilöitä, joiden aikatauluja täytyy yhteensovittaa. Joillakin alueilla lasten haastattelujen vaatima litterointi näytti tosin olevan ruuhkautunut. ICT-tutkinnan tavoin ruuhkat litteroinnissa eivät kuitenkaan yksin selitä käsittelyn kestoa, sillä ruuhkia oli niin hitaan kuin nopeankin käsittelyn alueilla.

Tuomioaineiston perusteella prosessi kesti todennäköisemmin keskimääräistä pitempään, jos lapsi oli tapahtuma-aikaan päihtynyt tai sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Näiden erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevien lapsiuhrien rikosprosessi venyi usein yli 20 kuukauden mittaiseksi. Huostaanotettujen ja sijaishuoltoon sijoitettujen lasten prosesseja pidentää haastattelujen perusteella se, että asianomistajina nämä lapset voivat olla vaikeasti tavoitettavia. Lisäksi heihin kohdistuvien rikosten tutkimuksessa on usein tarpeen turvautua poliisilaitosten väliseen virka-apuun, mikä voi hidastuttaa tutkintaa.

Tuomioaineistosta tarkasteltiin myös asianosaisten lukumäärän ja heidän välistensä suhteiden vaikutusta prosessin keston. Tällöin havaittiin, että kun tekijä oli perheen ulkopuolinen, lievä enemmistö tapauksista kulki prosessin läpi keskimääräistä nopeammin. Perhesuhteissa tapahtunut hyväksikäyttö jakautui melko tasaisesti nopeammin ja hitaammin käsiteltyihin tapauksiin. Monen tekijän rikoskokonaisuuksia eli esimerkiksi niin sanottuja hyväksikäyttörinkejä oli aineistossa niin vähän, ettei rikosprosessin keston tarkastelu tekijöiden lukumäärän mukaan ollut mielekäästä. Lapsiasianomistajien lukumäärällä, eli sillä oliko kyseessä saman tekijän useaan eri uhriin kohdistamat sarjarikokset, ei hieman yllättäen havaittu aineistossa yhteyttä rikosprosessin keston, vaikka tällaisten tekosarjojen tutkimisen voisi olettaa olevan erityisen pitkäkestoista.

Sekä tuomioaineiston että haastatteluaineiston perusteella vastaajan äidinkielen ja kansallisuuden vaikutus prosessin keston on pieni. Tuomioaineistossa valtaosassa

tekijä oli suomea äidinkielenään puhuva ja Suomen kansalainen, ja nämä tapaukset jakautuivat melko tasaisesti keskimääräistä nopeampien ja hitaampien käsittelyaikojen prosesseihin. Vastoin ennako-oletusta muiden kuin suomea äidinkielenään puhuvien tekijöiden ja muiden kuin Suomen kansalaisten rikosprosessit etenivät hieman yli puolessa tapauksista keskimääräistä nopeammin. Tätä tulosta tuki myös haastatteluaineisto; vieraskielisten ja muiden kuin Suomen kansalaisten prosessit eivät näyttäneet erityisen ongelmallisina, joskin jonkin verran alueellista vaihtelua ilmeni. Tämän tutkimuksen perusteella siis esimerkiksi tulkin järjestäminen, asiakirjojen kääntäminen tai maasta poistuneiden tekijöiden tavoittaminen ei näyttäydä rikosprosessia pitkittävänä.

Tämän tutkimuksen haastatteluissa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten prosessia tarkasteltiin korostuneesti lapsiuhrin näkökulmasta. Tutkimuksen päätösseminaarin kommenttipuheenvuorossa tuotiin kuitenkin esiin, että myös rikoksesta epäillyn oikeuksiin ja erityisesti heidän kuulemiseensa tulee kiinnittää huomiota. Prosessia voi pitkittää myös se, jos epäillyn kuuleminen ei täytä laatuvaatimuksia.

5.2.2 Työn ja yksikköjen organisointi

Työn ja yksikköjen organisointiin liittyvät asiat nousivat haastatteluissa esiin yhtenä keskeisimpänä prosessin kestoon vaikuttavana seikkana. Poliisien ja syyttäjien yhteäisen näkemyksen mukaan tutkinnan keskittäminen nopeuttaa merkittävästi esitutkintaa lapseen kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Kyse on siitä, että esitutkintaa hoitavat vähintään näihin rikoksiin erikoistuneet henkilöt, mieluiten yksiköt. Poliisissa on tässä suhteessa suuria eroja – laitoksista, jossa kaikki tutkivat ja tekevät kaikkea, laitoksiin, joissa lapsiin kohdistuvia väkivalta- ja seksuaalirikoksia käsittelee kokonaan oma yksikkönsä. Ei-keskitetyissä yksiköissä lapseen kohdistuvat seksuaalirikokset kilpailevat työajasta kaiken muun tutkinnan kanssa. Tällöin lapsirikostutkinta jää helposti sirpaleiseksi eikä tekijöille välttämättä synny tarvittavaa kokemusta ja sitä kautta osaamista. Jos taas mukana ovat alusta asti kokeneet ja osaavat tutkijat ja syyttäjät, tutkinta lähtee todennäköisimmin oikeille raiteille eikä esimerkiksi lisätutkintaa jouduta myöhemmin tekemään.

Haastatteluissa nousi esiin myös valtakunnallisen keskittämisen tarve rajat ylittävässä verkkorikollisuudessa. Esimerkiksi lapsiin kohdistuvien laajojen hyväksikäyttötapausten tutkinta ei yksiselitteisesti kuulu Suomessa kenellekään, sillä erityisesti verkkovälitteisessä rikollisuudessa epäillyn paikkakunta ei välttämättä ole tiedossa, tekijöitä voi olla monelta eri paikkakunnalta tai useasta eri maasta. Tätä pidettiin isona epäkohdantana. Kansainvälisissä tietopyynnöissä on kuitenkin otettu askel valtakunnallisen keskittämisen suuntaan; tietopyynnöt käsittelee lapsiin kohdistuvien seksuaalirikoksepäilyjen osalta keskitetyksi yksi henkilö Keskusrikospoliisissa. Suhteessa verkkorikollisuuden suureen rooliin lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa herää kuitenkin epäily

tämän kansallisen resurssin riittävydestä; tuomitut rikokset kattavat vain pienen osan ilmoitetuista rikoksista, mutta niissäkin jo suurin yksittäinen tekijän ja uhrin välistä suhdetta kuvaava ryhmä ovat nettitutut, ja kolmasosassa hyväksikäyttö tapahtui ainakin osittain viestimien välityksellä (Malin 2020).

Käräjäoikeusvaiheessa keskeinen työn organisointiin liittyvä ja prosessin kestoon vaikuttava kysymys on, miten valmisteluun kuuluvat toimet käräjäoikeudessa suoritetaan: peräkkäin vai limittäin. Mahdollinen viive käräjäoikeuskäsittelyssä voi nimittäin sijoittua lähinnä jutun vireilletulon ja pääkäsittelyn väliseen aikaan eli valmisteluun. Pääkäsittely voi kestää useamman päivän, mutta tuomio on sen jälkeen annettava pääsääntöisesti kahden viikon kuluessa (ROL 11:7.2). Isoin yksittäinen merkitys vaikuttaisi olevan istuntopäivän määräämisellä, jossa näytti olevan eroja paitsi eri käräjäoikeuksien välillä, myös saman käräjäoikeuden sisällä. Istuntopäivän määräytymiseen vaikuttavat monet seikat (mm. tuomarin henkilökohtainen juttutilanne, asianosaisten määrä jne.), mutta ennen kaikkea se, määrätäänkö käsittelypäivä heti haastehakemuksen saavutusta vai vasta, kun kaikki muut valmistelutoimet on suoritettu. Viimeksi mainitusta aiheutuu väistämättä viivettä, jonka myös syyttäjät ovat työssään havainneet.

5.2.3 Viranomaisyhteistyö

Töiden organisointiin liittyy läheisesti myös erilainen viranomaisyhteistyö. Haastatelluissa esiin nousivat poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyö, poliisin yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa sekä avustajien ja edunvalvojen rooli. Eri-tyisesti syyttäjä-poliisi yhteistyössä ja poliisin yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa korostui henkilökohtaisten suhteiden merkitys yhteistyön sujuvuutta ja sitä kautta nopeutta lisäävänä seikkana. Tätä haavoittavana tekijänä esiin nousi muun muassa henkilöstön vaihtuvuus.

Poliisin ja syyttäjän yksimielisen näkemyksen mukaan heidän välisensä esitutkintayhteistyö ja sen etupainotteisuus on prosessia nopeuttava tekijä. Syyttäjä on tarvittaessa apuna mm. tutkinnan suuntaamisessa, rikosnimekkeen harkinnassa sekä tutkittavien ja tutkimatta jätettävien juttujen arvioinnissa. Yhteistyötä ei kuitenkaan tehdä yhteistyön vuoksi, vaan jutun niin edellyttäessä, eli myös tietty joustavuus sujuvoittaa prosessia. Haastattelujen perusteella poliisin ja syyttäjien välinen yhteistyö näytti olevan vahvaa kaikissa haastatelluissa yksiköissä. Keskimääräistä hitaamman käsittelyn alueilla yhteistyö näyttää kuitenkin tiivistyneen vasta viime vuosina, jolloin sen mahdollinen vaikutus ei näy nyt käsitellyssä ajanjaksossa. Pidemmän keston alueilla yhteistyötä oli haitannut henkilöstön vaihtuvuus erityisesti poliisissa, mutta myös syyttäjällä. Vaihtuvuus vaikuttaa paitsi henkilökohtaisten suhteiden rakentumiseen, myös ammatilaisten kokemukseen ja osaamiseen, joilla molemmilla on merkitystä työn sujuvuuden ja sitä kautta prosessin keston kannalta. Vaihtuvuus on osaamisen ohella myös

resurssiongelma, jos uusia työntekijöitä joudutaan kouluttamaan siksi, että erityiskoulu-
lutetut työntekijät siirtyvät suuressa määrin toisiin tehtäviin.

Vaihtuvuuden taustalla voi olla useita tekijöitä, mutta haastatteluissa tuotiin esiin erityisesti lapsen kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinnan kuormittavuus, jota ei aina organisaatioissa ymmärretä tai oteta vakavasti. Esimiestyön merkitys ja johdon tuki nousivatkin haastatteluissa voimakkaasti esiin.

Poliisin yhteistyö terveydenhuollon viranomaisten (somaattinen terveydenhuolto ja oikeuspsykiatriset osaamiskeskukset) kanssa vaikutti sujuvan melko mutkattomasti. Myös terveydenhuollon antamiin lausuntoihin oltiin tyytyväisiä koko prosessiketjussa. Terveydenhuollon ohella toinen tärkeä prosessin ulkopuolinen yhteistyötaho lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa on lastensuojelu. Näissä rikoksissa ilmoituksen asiasta saavat usein sekä poliisi että lastensuojelu ja molemmat tahot selvittävät samaa tapahtumakulkua, mutta omasta näkökulmastaan. Jos yhteistyötä ei ole, tekevät viranomaiset helposti päällekkäistä työtä. Yhteistyön merkitys on kasvanut 1.5.2015 voimaan tulleen lakimuutoksen (HE 164/2014 vp, s. 144–145) myötä, joka lisäsi poliisille lapsista tehtyjen ilmoitusten määrää. Osa ilmoituksista, esimerkiksi yksittäiset, lievät pahoinpitelyt, ovat poliisin näkemyksen mukaan sellaisia, jotka eivät kuulu rikosprosessiin, vaan pikemminkin lastensuojelun keinoin käsiteltäviksi. Tällöin on prosessitehokasta ohjata nämä jutut mahdollisimman varhain oikeaan prosessiin. Vaikutti siltä, että erityisesti nopean käsittelyn alueilla tähän oli yhdessä lastensuojelun kanssa kehitetty yhteisiä toimintamalleja ja -tapoja ja yhteistyöhön oli panostettu. Vastaavasti hitaamman käsittelyn alueilla poliisin ja lastensuojelun yhteistyö ei ollut systemaattista ja organisoitua.

Päätös siitä, kumpaa viranomaispolkua tapaus etenee, voi olla hyvin vaativaa tasapainottelua tehokkuuden ja oikeusturvan välillä. Kaikissa tilanteissa tapaukset on kuitenkin tutkittava riittävästi, jotta voidaan vakuuttua siitä, ettei rikosprosessin edellytyksiä todella ole olemassa. Lapsen oikeus erityiseen suojeluun puoltaa sitä, että epäselvissä tapauksissa esitutkinta mieluummin toimitetaan kuin jätetään asia tutkimatta.

Avustajien ja mahdollisten edunvalvojien vaikutus prosessin keston oli kaikkien haastateltujen ammattiryhmien yksimielisen näkemyksen mukaan positiivinen. Haastatelluilla alueilla avustajat/puolustajat ja edunvalvojat on pääsääntöisesti määrätty tai hankittu jo esitutkintavaiheessa eikä heidän määräämisensä myöhemmin, esimerkiksi vasta käräjäoikeudessa, näin ollen hidasta prosessia. Haastateltujen perusteella edunvalvojamääräyksen kestoissa on kuitenkin merkittäviä eroja eri puolilla maata: joissakin paikoissa edunvalvojan määrääminen voi kestää kuukausia, kun taas toisaalla sen voi saada päivässä. Pääsääntöisesti rikosprosessiin määrättävät edunval-

vojat ovat olleet lakimiehiä, ja näin pitää haastateltujen mukaan ollakin. Kokeilukäytössä olevaan tandem-malliin, jossa lapselle määrätään sekä avustaja että edunvalvoja, suhtauduttiin haastatteluissa pääsääntöisesti varauksella.

5.2.4 Koulutus ja erikoistuminen

Työn ja yksikköjen organisoinnin ohella toisena merkittävänä prosessin keston vaikuttavana kokonaisuutena nousi haastatteluissa esiin koulutus ja erikoistuminen. Eriytisesti poliisit ja syyttäjät olivat hyvin yksimielisiä siitä, että ne paitsi nopeuttavat prosessia, vaikuttavat myös laatuun. Syyttäjät ja pääosin myös poliisit olivat melko tyytyväisiä erikoistumismahdollisuuksiinsa ja saamaansa koulutukseen; ammatissa toimiville järjestetään koulutusta lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista ja koulutukseen lähtökohtaisesti pääsee halutessaan. Tämä on myönteisempi tulos kuin muutama vuosi sitten uhrin kohtaamisen hyviä käytäntöjä kehittäneellä työryhmällä, jonka poliisikyselyyn vastanneista yli puolet arvioi, ettei heidän laitoksellaan ole riittävästi lasten kuulustelukoulutuksen saaneita poliiseja (Ruuskanen & Sarimo 2018, s. 68). Koska kumpikaan aineisto ei kouluttautumismahdollisuuksien ja resurssikuvausten osalta kattanut kaikkia 11 poliisilaitosta, ei tämän perusteella voida vielä arvioida asiassa tapahtuneen muutosta parempaan.

Poliisihaastateltavat pohtivat tarvetta lisätä ajantasaista koulutusta jo perustutkintovaiheeseen. Lisäksi sekä perustutkinto- että täydentävä koulutus voisi olla sisällöllisesti monipuolisempaa. Opintosuunnitelman (Poliisiammattikorkeakoulu 2020) ja koulutuksesta vastaavien tahojen kertoman perusteella koulutus keskittyy toistaiseksi perinteisempien hyväksikäyttömuotojen tutkintaan. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ominaispiirteiden vuoksi yhtä tärkeää olisi lisätä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien osaamista esimerkiksi tietotekniikkaan liittyvissä asioissa. Ongelmana osa poliisihaastateltavista piti myös sitä, ettei erikoistumiseen ole koulutuksesta huolimatta kaikissa poliisiyksiköissä todellista mahdollisuutta. Poliisilaitosten suhteellisen suuren autonomian myötä tutkintayksiköt on saatettu organisoida ja tehtävät jakaa siten, ettei tutkijoilla ja tutkinnanjohtajilla ole käytännössä mahdollisuutta keskittyä ja erikoistua työsäään lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin tai ylipäänsä lapsiin kohdistuviin rikoksiin. Äärimmillään tutkijoiden työaika on osoitettu myös aivan muihin tehtäviin, kuten rikosilmoitusten vastaanottoon palvelupäivystyksessä. Mahdollisuus silloin tällöin myös toisentyypisiin tehtäviin, esimerkiksi aikuisten henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten tutkintaan, nähtiin myönteisenä vaihteluna lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnalle, kun taas pakotetusti liian laaja tehtäväkenttä koettiin kuormittavana.

Toisin kuin poliisi ja syyttäjät, käräjätuomarit eivät vastaavalla tavalla erikoistu rikoslajikohtaisesti. Ja vaikka myös tuomarit saavat koulutusta, tarve tuomareiden syvemmälle erikoistumiselle ja koulutukselle nousi haastatteluissa esiin niin tuomareiden itsensä kuin muidenkin ammattiryhmien näkemyksissä.

5.2.5 Lainsäädäntö

Keskeisin haastatteluissa esille noussut lainsäädäntöliitännäinen prosessin keston vaikuttava tekijä oli laissa säädetyt määräajat. Useat haastateltavat eri ammattiryhmistä toivat esille sen, että määräajat kiistatta nopeuttavat prosessia: vangitun vastajan (ROL 5:13.1 §) jutut etenevät säädetyine määräaikoineen nopeasti, samoin alle 18-vuotiaiden vastaajien (ROL 5:13.2 §). Tässä yhteydessä haastatteluissa nousikin esiin kysymys siitä, käyttääkö poliisi pakkokeinoja riittävän tehokkaasti edes niissä lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa, joissa se lainsäädännön puolesta on mahdollista.

Määräaikojen tehokkuudesta huolimatta valtaosa haastatelluista suhtautui varauksellisesti niiden säätämiseen. Se edellyttäisi ensinnäkin huomattavaa resurssilisäystä. Toiseksi olisi otettava huomioon, että lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ovat laajuudeltaan ja vaatimiltaan työmäärältään huomattavan erilaisia. Kolmanneksi kysyttiin, kuka kantaa vastuun määräaikojen toteutumisesta. Kohtuuttomana pidettiin sitä, että vastuussa olisi yksittäinen virkamies, jonka mahdollisuudet vaikuttaa määräaikojen vaatimiin resursseihin ja niiden jakautumiseen ovat olemattomat. Yksin pakottavien määräaikojen säätäminen ilman riittävää resurssilisäystä heikentäisi todennäköisesti vaativaa lapsirikostutkintaa tekevien poliisien työssäjaksamista. Se saattaisi entisestään lisätä henkilöstön vaihtuvuutta, joka puolestaan haastattelujen perusteella oli yhteydessä esitutkinta-aikojen pidentymiseen.

Tutkimuksen päätösseminaarin kommenttipuheenvuoroissa nostettiin esiin myös se, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten kaltaisen sensitiivisen tutkinnan erityispiirteet olisi syytä huomioida lainsäädännössä. Esimerkiksi esitutkintalaki on kirjoitettu pitkälti epäillyn oikeuksien ja oikeusturvan näkökulmasta, ja asianomistajan näkökulma pääosin puuttuu. Lainsäädäntöä tulisi tältä osin tarkastella uudelleen esimerkiksi osana rikosprosessin tehostamishanketta, jossa arvioidaan myös esitutkintalain muutostarpeita (Oikeusministeriö 2020).

5.2.6 Resurssit

Myös resurssit nousivat esille monissa haastatteluissa. Erityisesti pidemmän rikosprosessin keston alueilla resurssit tuotiin esiin suoraan prosessin keston vaikuttavana tekijänä, ja osa haastatelluista piti resurssilisäyksiä ehdottoman välttämättöminä, jotta lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten prosessia saadaan nopeutettua. Tällöin on kuitenkin huolehdittava koko käsittelyketjusta, myös prosessin ulkopuolisista toimijoista, kuten lastensuojelusta ja terveydenhuollosta. Osa haastatelluista puolestaan suhtautui epäillen resurssilisäyksiin ja ikään kuin hiljaisesti tyytyi tilanteeseen.

Esille tuli myös pettymys siitä, etteivät myönnetyt huomattavatkaan lisäresurssit ole päätyneet lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkintaan. Vuonna 2019 poliisille myönnettiin valtion budjetissa lisärahoitusta lapsiin kohdistuvan seksuaalirikollisuuden torjuntaan. Lisärahoitus kohdennettiin erityisesti nettipoliisitoimintaan (HE 323/2018 vp). Tähän vaikuttivat luultavasti Oulussa 2018 ilmi tulleet vakavat hyväksikäyttöpaukset, joille oli yhteistä tekijöiden ensikontakti lapsiuhreihin älypuhelinsovellusten kautta (esim. Yle Uutiset 2019). Koska nettipoliisit eivät pääsääntöisesti työskentele esimerkiksi hyväksikäyttömateriaaliin liittyvien vihjetietojen käsittelyssä, analyysitoiminnassa ja tutkinnassa, ei myönnetty lisärahoitus lähtökohtaisesti lisännyt resursseja lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinnassa. Kun samaan aikaan lisärahoitusta kohdennettiin poliisin rikostorjunnan laajenemisen takia myös tuomioistuimille, oikeusapuun ja syyttäjälaitokselle, näyttää lapsirikostutkintaan tarvittava resurssi jääneen ohjauksessa huomiotta.

5.3 Ratkaisuehdotuksia

Valtakunnallisesti vertailtuna rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa pitkittyy yleisimmin esitutkintavaiheessa. Näin ollen huomio ja kehittämissuhteudet tulee kohdentaa ensisijaisesti poliisiin ja esitutkintavaiheen viranomaisyhteistyöhön. Rikosprosessin alkuvaiheen toimijana poliisiin kohdistuu erityistä painetta yhtäältä kasvaneiden ilmoitusmäärien ja toisaalta samaan aikaan poliisin hallintorakenneuudistusten seurauksena vähentyneiden resurssien myötä. Tutkijoiden työhyvinvointia on aiemmin tutkittu poliisin henkilöstöbarometriaineistolla (Saari, Ellonen & Vuorensyrjä 2020). Tutkimuksesta välittyy kuva, että rikostutkinnan resurssit ovat riittämättömät ja tutkijat turhautuneita, koska aikaa ei jää riittävästi varsinaiseen työhön eli tutkintaan. Tutkijat eivät koe pystyvänsä palvelemaan kansalaisia tarpeeksi hyvin ja joka viides harkitsi ammatinvaihtoa. Tähän vaikuttivat kokemukset johtamisen ongelmista, resurssien vähentämisestä seurannut pelko työn menettämisestä sekä uralla etenemisen mahdollisuuksien häviäminen (mt.). Käsillä olevan tutkimuksen lisäksi on siis muitakin selkeitä signaaleja sen puolesta, että tutkinnan resurssien suuntaamista sekä esimiestyön ja työnohjauksen kehittämistä ei voi jättää juhlapuheiden tasolle ja lopulta poliisilaitosten oman harkinnan varaan.

Tuomioaineistossa yksi selkeimmin prosessin kestoon vaikuttaneista tekoon liittyvistä piirteistä oli viive teon ja rikosilmoituksen välillä, ja sen merkitys näkyi myös poliisien haastatteluissa. Siksi *olisi jatkossa panostettava lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten nopeaan ilmituloon*. Jo vuosikymmenten ajan tehtyä tietoisuuden lisäämistä ja julkista keskustelua on määrätietoisesti ja systemaattisesti jatkettava. Esimerkiksi lasten netinkäyttöön liittyvien turvataitojen opettamisen ohella on tärkeää välttää tapausten ilmituloa mahdollisesti hankaloittavaa ja viivästyttävää, uhria syyllistäväksi koettua

viestintää (ks. esim. Yle Uutiset 2020b). Osaltaan ilmoitusviiveen merkitys linkittynee myös rajallisiin resursseihin, joista seuraa, ettei kaikkia tuoreempiakaan tekoja ehditä tutkia.

Tutkimustietoon pohjautuvaa täydennyskoulutusta lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinasta on toteutettu jo yli 10 vuotta. Poliisin perustutkintokoulutuksessa lapsirikostutkinnan koulutussisältöjä on lisätty, joskin koulutus lapsiin kohdistuvasta verkkovälitteisestä seksuaalirikollisuudesta on näiden rikosten yleisyyteen nähden vielä vähäistä. Kiinnostus ja motivaatio täydennyskoulutukseen on järjestäjien mukaan kiitettävää, ja koulutusmääriä on myös saatu nostettua. Tämän tutkimuksen asiantuntijahaastattelujen perusteella koulutustarjontaa ja sen saatavuutta suurempi ongelma näyttääkin olevan se, miten välttää esitutkinnan pitkittymiseen vaikuttava erityiskoulutettujen ja vaativaa lapsiin kohdistuvien rikosten tutkintaa tekevien poliisien uupuminen työssään ja siitä seuraava henkilöstön vaihtuvuus. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että sekä ylemmän johdon että tutkinnanjohtajien tuki ja lapsirikostutkinnan keskittäminen ovat tässä keskeisiä tekijöitä.

Tarkemmat tiedot kunkin poliisilaitoksen lapsirikostutkintaan käytettävissä olevasta resurssista ja erityiskoulutuksen suorittaneiden henkilöiden määrästä selvinnevät Barnahus-hankkeessa toteutettavan poliisilaitoskohtaisen kartoituksen myötä. Kuitenkin sekä aiemmat selvitykset että tässä tutkimuksessa kerätyt tiedot viittaavat vahvasti siihen, että muutamaa suurta poliisilaitosta lukuun ottamatta lapsirikostutkinnan resursointi ei ole Suomessa lainkaan riittävässä suhteessa näiden rikosten kasvaneisiin ilmoitusmääriin ja niiden huolelliseen tutkintaan tarvittavaan työrauhaan. Asiantuntijahaastattelujen perusteella keskeisiä ovat toimet, joissa erityisesti *näihin rikoksiin erikoistuneilla tutkinnanjohtajilla ja tutkijoilla sekä tutkinnan keskittämisellä parannetaan lapsirikostutkinnan edellytyksiä*. Tutkimuksen päätösseminaarin kommenttipuheenvuoroissa korostettiin, että tämä tulisi ymmärtää varsinkin niissä yksiköissä, joissa tutkijoilla ei työn ja yksikköjen organisoinnista johtuen ole toistaiseksi ollut tosiasiallista mahdollisuutta keskittyä lapsirikostutkintaan. Samoin korostettiin tarvetta tutkinnanjohtajien aiempaa yleisemmälle erityiskouluttamiselle, jotta myös heillä olisi mahdollisuus erikoistua vaativaan lapsirikostutkintaan ja esimiestyön kautta mahdollistaa laadukas ja viivytyksetön esitutkinta.

Tutkinnan resurssien lisääminen ei kuitenkaan ole ainoa parannuskeino, ja yksinään se on riittämätön. Huomattava osa tapauksista päättyy ennen syyteharkintaa tutkinnanjohtajan esityksestä syyttäjän tekemään esitutkinnan rajoittamiseen. Tämä korostaa poliisin ja syyttäjän välisen yhteistyön merkitystä rikosprosessissa ja alleviivaa *resurssitarkistuksen merkitystä koko rikosprosessin viranomaisketjussa*: jos lisätään poliisin resursseja tutkia entistä suurempi määrä lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia lyhyemmässä ajassa, tulee samalla varmistaa, että myös syyttäjän ja tuomioistuinten on realistisesti mahdollista käsitellä aiempaa enemmän näitä rikosasioita. Yhtä lailla

on huolehdittava myös lastensuojelun ja terveydenhuollon riittävästä resurssoinnista. Erityisesti vaikuttaa siltä, että *poliisin ja lastensuojelun välinen toimiva yhteistyö* voi olla yksi prosessin kestoan vaikuttava tekijä. Se vaihteli alueittain, ja siksi yhteistyöhön olisi jatkossa kiinnitettävä huomiota valtakunnallisesti. Poliisin ja lastensuojelun välisen yhteistyön merkitys korostuu myös erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevien, kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten tapauksissa. Nämä lapset ovat varsinkin sijoituspaikasta luvatta poistuessaan erityisessä vaarassa joutua rikosten uhreiksi, ja tämän tutkimuksen perusteella heihin kohdistuneiden seksuaalirikosten prosessit myös hyvin usein pitkittyvät.

Myös valtakunnallisen keskittämisen tarve nousi tutkimuksessa esiin. Haastattelujen ja poliisin organisaatorakenteen perusteella vaikuttaa siltä, *ettei lapsiin kohdistuvien laajojen hyväksikäyttötapausten* (monta uhria ja mahdollisesti monta tekijää) *tutkinta kuulu Suomessa yksiselitteisesti kenellekään*. Keskusrikospoliisi olisi tähän luonteva kansallinen piste, sillä sen kyberrikostorjuntakeskuksessa työskentelee jo aihepiiriin erikoistuneita asiantuntijoita. Ainakin toistaiseksi kyberrikostorjuntakeskuksen tutkintaosasto tutkii kuitenkin vain tietoverkkoihin kohdistuneita, ei siis esimerkiksi verkossa lapsiin kohdistuneita rikoksia. Perinteinen tutkintaosasto Keskusrikospoliisissa on puolestaan keskittynyt ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden tutkintaan, mihin esimerkiksi lapsiuhreihin kohdistuvien niin kutsuttujen hyväksikäyttörinkien ei katsota kuuluvan. Internet-tiedustelun alle sijoitettu CSE-tiimi (Child Sexual Exploitation) on erikoistunut lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin, ja vastaanottaa ulkomailta Suomelle tulevat tietopyynnöt ja vihjeet. Lisäksi CSE-tiimi vastaanottaa Suomessa paikallispoliisien ja nettipoliisien vihjeet, jotka eivät suoraan kohdennu asianomistajan tai epäillyn henkilöllisyyden perusteella minkään paikallispoliisin tutkittavaksi, ja palauttaa osallisten henkilöllisyydet selvitettyään asian tutkittavaksi paikallispoliisille. Organisaatorakenteen jäykkyys vaikuttaa kuitenkin nykyisellään rajaavan CSE-tiimin tehtävät tiukasti tiedusteluun ja estävän toimintojen kehittämisen tarkoituksenmukaisiksi.

Edellä kuvatun perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että CSE-tiimin *tehtävänkuvaa olisi tarpeen laajentaa* tiedustelusta, epäillyn paikantamisesta ja juttujen jakamisesta paikallispoliisille laajojen hyväksikäyttörinkien ja muiden verkkovälitteisten laajojen seksuaalirikosepäilyjen *tutkintaan*. Toinen ratkaisuehdotus on se, että Keskusrikospoliisiin kyberrikostorjuntakeskukseen perustettaisiin kokonaan oma yksikkö, joka erikoistuisi verkkovälitteisiin laajoihin hyväksikäyttötapauksiin. Tällöin samassa yksikössä tulisi olla sekä analyysi-, ICT-tutkinta-, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityisosaamista (ml. lapsirikostutkinnan erityiskoulutuksen käyneitä). Näin kaikki tämän rikostyyppin laajat sarjarikokset tutkittaisiin koko maassa keskitetysti, ja tarvittaessa paikallispoliisille jäisi järjestettäväksi esimerkiksi asianomistajien kuuleminen lähimmän poliisilaitoksen erikoistuneiden lapsirikostutkijoiden toimesta. *Koska huomattava osa tuomituista lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista kohdistuu verkon kautta useaan*

eri uhriin, tällä organisaatiomuutoksella voisi olla merkittävä vaikutus lapsiuhrien alueellisesti tasa-arvoisempaan asemaan myös rikosprosessin keston näkökulmasta. Valtakunnallisessa yksikössä olisi aiheellista varata resurssia myös analyysitietokannan kehittämiseksi, johon voitaisiin kerätä koko maasta tulevat vihjeet, koska ilmeisesti vieläkään ei ole käytössä analyysityökalua, joka auttaisi sarjatekojen (monta uhria, ehkä myös monta tekijää) yhdistämisessä.

Eri prosessivaiheista vähiten kehitystarpeita vaikutti kohdistuvan syyttäjäorganisaatioon. Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten käsittelyä varten on erikoistuneita ja koulutettuja syyttäjiä. Vaikka näitä rikoksia joudutaan niiden suuren määrän vuoksi jakamaan myös aluesyyttäjille, myös heillä on tarvittaessa käytettävissään erikoissyyttäjien tuki. Syyttäjän ja poliisin esitutkintayhteistyö nousi esiin yhtenä keskeisenä prosessin keston vaikuttavana tekijänä, ja sen tiiviydessä voi edelleen olla eroja eri alueilla. Siksi myös esitutkintayhteistyö on teema, johon on jatkossa syytä kiinnittää huomiota valtakunnallisesti.

Käräjäoikeusvaiheessa kehittämisen paikka näyttäisi olevan asian valmisteluvaihe. Vaikka haastatteluissa oli mukana vain pieni osa kaikista käräjäoikeuksista, voitiin silti havaita, että valmisteluvaihe on mahdollista organisoida hyvin eri tavoin paitsi käräjäoikeuksittain, myös tuomarikohtaisesti. Jos käräjäoikeusvaiheen kestoja pyritään lyhentämään, valmisteluvaihe on yksi osa-alue, johon katse on syytä kohdistaa.

Lopuksi

Rikosilmoitusten määrä lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista on vaihdellut vuosittain huomattavasti ja viime vuosina jälleen kasvanut. Tämä ei kuitenkaan yksiselitteisesti näy koko rikosprosessin läpi kulkevien eli näistä rikoksista annettujen tuomioiden määrissä. Matti Tolvanen (2020) on Rikosketjun LEAN-hankkeen raportissa todennut, että poliisissa viime vuosina kehitetty rikosten esikäsittely on johtanut syyteprosenttien laskuun, millä viitataan syytteeseen menneiden juttujen osuuteen kaikista syyttäjän ratkaistavaksi tulleista asioista sisältäen syyttäjän ratkaisut esitutkinnan rajoittamisesta. Näin ollen poliisin ja syyttäjälaitoksen jutturuuhkaa on mahdollisesti purettu siten, että juttuja tutkitaan vähemmän kuin aiemmin. Rikosten esikäsittely nousi esiin myös joissakin tämän tutkimuksen haastatteluissa, ja vaikuttaa siltä, että sitä olisi jatkossa syytä tutkia omana kokonaisuutenaan.

Rikosprosessiin liittyy erityispiirteitä, kun asianosaisena on lapsi. Näihin erityispiirteisiin kuuluu muun muassa se, että asianomistajana oleva lapsi saattaa tarvita edunvalvojan. Lapselle määrättävän edunvalvojan tarkoitus on turvata lapsen oikeuksia sekä vahvistaa lapsen asemaa ja lapsen äänen kuuluvuutta prosessissa. Sääntelyn taust-

talla ovat havainnot siitä, ettei lapsia oteta riittävästi huomioon heitä koskevissa prosesseissa. Tarve edunvalvojalle voi syntyä eri prosesseissa, ja lapsen edunvalvojaa koskevaa sääntelyä onkin useissa eri laeissa. Tutkimusten mukaan lasten edunvalvontaa yhdistää tällä hetkellä yleisesti se, että toiminta on koordinoimatonta eikä lasta edustavien tahojen koulutus tai valvonta ole systemaattista. Lasten oikeusturvan ja yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta ei ole hyväksyttävää, että lapsen oikeuksien toteutuminen riippuu edunvalvojaksi valittavasta henkilöstä. Jatkossa lapsen prosessuaalista asemaa eri tavoin turvaavia järjestelmiä olisi syytä tarkastella kokonaisuutena.

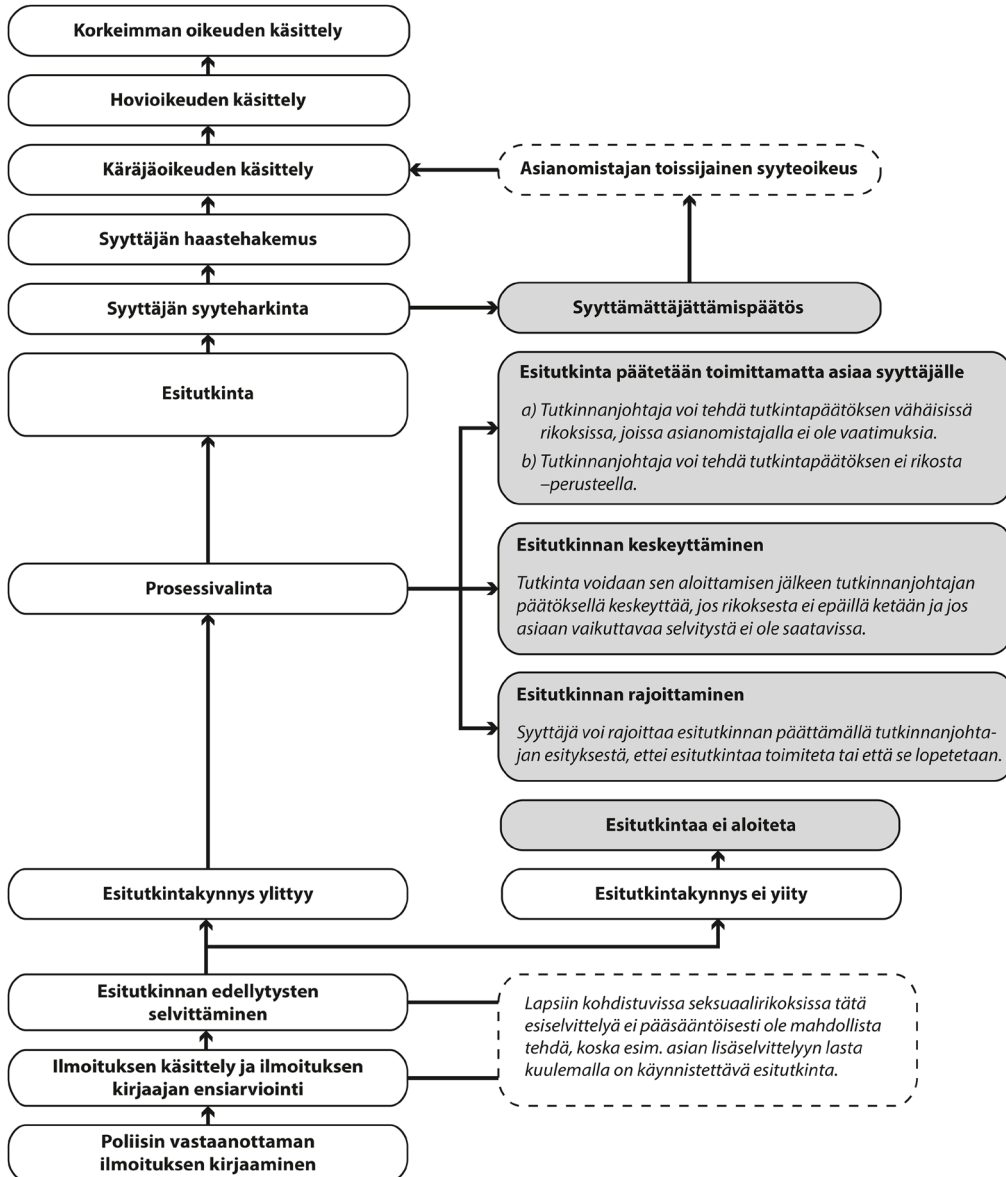
Toinen lapsiin liittyvä erityispiirre on se, että tapaukset pitäisi käsitellä viivytyksettä. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella lapset ovat epätasa-arvoisessa asemassa sen mukaan, missä päin Suomea asuvat ja missä rikos on tapahtunut. Rikosilmoitus ohjataan tyypillisesti tietyille poliisilaitokselle tapahtumapaikkakunnan perusteella, ja käräjäoikeuteen etenevä rikosasia käsitellään yleensä sen paikkakunnan käräjäoikeudessa, jonka alueella rikos on tehty. Havaintojemme perusteella alueiden välillä on merkittäviä eroja sen suhteen, miten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinta on järjestetty, minkälainen resurssi siihen on varattu ja miten yhteistyö viranomaisketjussa ja rikosprosessin ulkopuolisten toimijoiden kanssa toimii. Vaikka potentiaalista tutkinnan lisäresurssia on yli 10 vuoden ajan pyritty vahvistamaan lapsirikostutkintaan erikoistuneiden poliisien täydennyskoulutuksella, ei työn tekemisen edellytyksiin ja työssäjaksamiseen näiden usein raskaiden tapausten parissa ole kaikkialla panostettu siten, ettei motivoitunut ja koulutettu henkilöstö uupuisi työssään ja päätyisi vaihtamaan toisiin tehtäviin.

Viime kädessä niukkuuden jakamisessa on kyse arvovalinnoista. Suurin lisäpaine on kasvaneiden ilmoitusmäärien vuoksi kohdistunut rikosprosessin alkupäähän eli poliisiin, eivätkä tutkimatta jääneiden tapausten lisääntyminen, selvittämättömien rikosten määrän kasvu ja pidentyneet esitutkinta-ajat koske vain lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Kuitenkin näissä rikoksissa rikosprosessin pitkittyminen entisestään on erityisen selkeää verrattuna aikuisiin kohdistuviin raiskausrikoksiin tai esimerkiksi väkivaltarikoksiin. Lisäksi lapsiuhrien kohdalla prosessien pitkittyminen on vakava uhka lapsen oikeuksien toteutumiselle ja viime kädessä lapsen kasvulle ja kehitykselle.

Mikäli poliisin resursseja lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinnassa lisätään, johtaisi se todennäköisesti entistä useamman rikosepäilyn etenemiseen syyteharkintaan nopeammalla tahdilla. Se tarkoittaisi puolestaan lisäpainetta rikosprosessin seuraaviin vaiheisiin eli syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyihin. On siis ensiarvoisen tärkeää, että viranomaisyhteistyötä ja viranomaisketjun toimintaa mietitään monialaisesti jo hyvin varhaisessa vaiheessa ja ylätason päätöksenteossa, kun valtion varoin ja esimerkiksi lainsäädännöllä ohjataan viranomaisten toimintaa tiettyyn ilmiöön, kuten lapsiin kohdistuvaan seksuaalirikollisuuteen puuttumiseksi.

Liitteet

Liitekuvio 1 Rikosprosessin kuvaus ilmoituksen vastaanottamisesta lainvoimaiseen tuomioon.

Prosessikaavion poliisia koskevan osuuden lähteenä ilmoituksen vastaanottamisesta esitutkintaan asti on käytetty Poliisihallituksen ohjetta rikosten esikäsittelystä (Poliisihallitus 2019a).

Liitetaulukko 1 Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten tuomiot päärikoksen mukaan käräjäoikeuksittain vuosina 2014–2019.

Käräjäoikeus	LSH	Törkeä LSH	Raiskauksen yritys	Raiskaus	Törkeä raiskaus	Pakott. seksuaaliseen tekoon	Muu seksuaalirikos
Pirkanmaan ko	136	75	8	128	21	18	43
Varsinais-Suomen ko	117	65	11	78	14	15	28
Länsi-Uudenmaan ko	96	77	18	94	20	11	28
Oulun ko	87	64	11	94	34	17	40
Itä-Uudenmaan ko	74	88	18	82	15	12	14
Keski-Suomen ko	72	47	7	63	13	18	24
Helsingin ko	61	80	29	196	42	34	67
Etelä-Pohjanmaan ko	52	26	2	35	5	3	17
Satakunnan ko	49	14	8	40	11	6	6
Lapin ko	48	46	8	60	3	9	15
Pohjois-Savon ko	44	33	7	76	4	5	26
Pohjanmaan ko	36	29	6	39	9	13	24
Kymenlaakson ko	31	25	6	26	6	6	11

Käräjäoikeus	LSH	Törkeä LSH	Raiskauksen yritys	Raiskaus	Törkeä raiskaus	Pakott. seksuaaliseen tekoon	Muu seksuaalirikos
Kainuun ko	28	5	2	18	3	1	8
Pohjois-Karjalan ko	26	21	2	26	7	4	20
Etelä-Karjalan ko	24	15	0	19	6	0	8
Kanta-Hämeen ko	23	10	4	21	4	2	11
Päijät-Hämeen ko	20	29	3	28	11	0	7
Etelä-Savon ko	16	33	7	26	4	5	7

Järjestys suurimmasta pienimpään sen mukaan, minkä käräjäoikeuden alueella eniten tuomioita lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (LSH) nimikkeellä.

Liitetaulukko 2 Esitutkinta jätetty toimittamatta, lopetettu, päätetty toimittamatta asiaa syyttäjälle tai rajoitettu syyttäjän päätöksellä, osuus ilmoitetuista lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista poliisilaitoksittain 2015–2019, %.

Poliisilaitos	2015	2016	2017	2018	2019
Helsinki	10,6	20,3	18,7	22,4	32,4
Itä-Uusimaa	23,9	24,2	29,0	26,4	17,8
Kaakkois-Suomi	29,8	26,8	22,4	22,6	37,1
Länsi-Uusimaa	10,5	18,2	21,2	17,6	20,2
Häme	15,8	25,0	23,2	26,5	16,1
Sisä-Suomi	14,2	16,8	18,8	15,3	15,1
Pohjanmaa	9,9	7,4	13,7	28,7	16,7
Lounais-Suomi	16,2	19,4	18,6	13,5	17,0
Itä-Suomi	21,7	24,6	15,3	24,3	18,3
Oulu	13,9	19,2	15,2	24,5	18,0
Lappi	15,4	18,3	10,5	12,1	8,8
Koko maa	16,4	20,2	19,1	21,4	20,7

Liitetaulukko 3 Käräjäoikeuskäsittelyjen keskimääräiset kestot kuukausina lasten seksuaalisissa hyväksikäytöissä ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä sekä kaikissa rikoksissa vuosina 2014–2019.

Käräjäoikeus	LSH ja TLSH	Kaikki rikokset
Länsi-Uusimaa	8,35	4,8
Pohjanmaa	7,5	4,6
Etelä-Savo	7,4	4
Helsinki	6,7	6,9
Oulu	6,55	4,2
Lappi	6,45	4,3
Keski-Suomi	6,15	3,7
Pohjois-Savo	6,1	3,6
Itä-Uusimaa	5,9	4,3
Varsinais-suomi	5,6	3,5
Kainuu	4,7	3
Pirkanmaa	4,7	3,3
Kanta-Häme	4,45	3,4
Kymenlaakso	4,25	2,6
Etelä-Pohjanmaa	3,4	2,5
Päijät-Häme	3,35	2,3
Satakunta	3,3	2,7
Etelä-Karjala	3,05	2,7
Pohjois-Karjala	2,8	2,1

Lähteet

Alaattinoğlu, D., Kainulainen, K. & Niemi, J. (2020). Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto. Saatavilla osoitteessa: <https://www.utu.fi/fi/yliopisto/oikeustieteellinen-tiedekunta/tutkimus/katsauksia-ja-tutkimusraporteja>.

Alastalo, M., Åkerman, M., & Vaittinen, T. (2017). Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.). Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, s. 211–230.

Araneva, M. (2016). Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Pro.

Burmoi, P. (2017). Rikosten esikäsittely prosessin kehittämisen näkökulmasta – case Tampereen pääpoliisiasema. Pro gardu tutkielma. Tampereen yliopisto, johtamiskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201709152439>.

Children's Commissioner for England (2017). Investigating Child Sexual Abuse: The Length of Criminal Investigations. <http://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/28994>. Viitattu 4.12.2020.

Danielsson, P. (toim.) (2020). Rikollisuustilanne 2019: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 42/2020. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/320755>

Danielsson, P., Fagerlund, M., & Malin, T. (2020). Seksuaalirikokset. Teoksessa P. Danielsson (toim.), Rikollisuustilanne 2019: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 42/2020. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Ellonen, N., Kääriäinen, J., Sariola H., & Salmi, V. (2008). Lasten ja nuorten väkivalta-kokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu; Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201501291732>.

Euroopan neuvosto (2010). Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä. <https://rm.coe.int/16806a453d>.

Fadjukoff, M. & Harrikari, T. (2020). Epäily lapseen kohdistuneesta rikoksesta – esilletulo ja ilmoittaminen poliisille. Yhteiskuntapolitiikka. <https://www.julkari.fi/handle/10024/139232>.

Fagerlund, M., Peltola, M., J Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. (2014). Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-270-8>.

Finnilä-Tuohimaa, K. (2009). Expertise and decision making among clinicians in investigations of alleged child sexual abuse. Turku: Turun yliopisto.

FRA (2017). Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-children-s-perspective_en.pdf

Fredman, M. (2013). Rikosasianajajan käsikirja. Helsinki: Talentum.

de Godzinsky, V. (2012). Huostaanottoasiat hallinto-oikeudessa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottoasioiden päätöksentekomenettelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. <http://hdl.handle.net/10138/152485>

Heikkilä, M., Rantaeskola, S. & Suikkanen-Malin, T. (2018). Lapsen edunvalvonta lastensuojelu- ja rikosprosessissa. Tyrvää: Warelia.

Heikkilä, T. (2014). Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Hellström, K. (2019). Ei ole syytä epäillä raiskausta. Poliisin tietoon vuonna 2017 tulleet raiskausepäilyt, joiden esitutkinta on päätetty, koska asiassa ei epäillä tapahtuneen rikosta. Poliisiammattikorkeakoulun YAMK-opinnäytetyö.

Helminen, K. & Kuusimäki, M. & Rantaeskola, S. (2012). Poliisilaki. Helsinki: Talentum.

Hinkkanen, V. (2009). Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö: Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 92. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. <http://hdl.handle.net/10138/152523>.

- Hirvelä, P. (2006). Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Helsinki: WSOY.
- Huittinen, M. (2019). Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien väkivaltaepäilyiden tutkiminen lapsen edun mukaisesti: Selvitys poliisin ja perhekeskustoiminnan näkökulmasta. Työpäpaperi 21/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Humppi, S. & Ellonen N. (2010). Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö: tapauksen tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvoori, J., & Aho, A. L. (2017). Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.
- Ihatsu, T. (2018). Alle 15-vuotiaan lapsen kuuleminen esitutkinnassa ja kuulemisen hyväksi havaitut käytänteet –lapsi asianomistajana ja todistajana. Itä-Suomen yliopisto, pro gradu -tutkielma.
- Julin, E. (2018). Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen terveydenhuollossa. Selvitys lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnasta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 32/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3986-8>.
- Keenan, T. & Evans, S. (2009). An Introduction to Child Development. SAGE Foundations of Psychology Series. Los Angeles; London: SAGE.
- Korkman, J. (2006). How (not) to interview children: Interviews with young children in sexual abuse investigations in Finland. Turku: Åbo Akademi. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-12-1807-X>.
- Korpilahti, U., Kettunen, H., Nuotio, E., Jokela, S., Nummi, V. M., Lillsunde, P. (toim.) (2019). Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020-2025 Osa II. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kuoppamäki, S. M., Kääriäinen, J., & Ellonen, N. (2011). Physical violence against children reported to the police: Discrepancies between register-based data and child victim survey. *Violence and Victims*, 26(2), 257–268.
- Leviäkangas, S. (2011). Edunvalvojan sijainen alaikäiselle rikosasiassa. Opinnäyte-työ. Liiketalouden koulutusohjelma. Oulun seudun ammattikorkeakoulu.

Lundqvist, K., Toivonen, V. & Saari, J., Halttunen, T. Qvist, L-M., Mikkonen, A. & Castrén, E. (2018). Edustajat lapsen edun takaajina. Ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneiden alaikäisten edustajajärjestelmä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-339-9>.

Majamaa, H. (2003). Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja tilastoharhat. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 24. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.

Malin, T. (2020). Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö. Kat-sauksia 44/2020. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan insti-tuutti. <http://hdl.handle.net/10138/320556>.

Nuorisorikostyöryhmän mietintö (2004). Oikeusministeriön julkaisuja 2004:12. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75698>

Office for National Statistics (2020). Child abuse and the criminal justice system, Eng-land and Wales: year ending March 2019. <https://www.ons.gov.uk/>. Viitattu 11.12.2020.

Oikeusministeriö (2020). Rikosprosessin tehostamista käsittelevän työryhmän 27.5.2020 päivätty asettamispäätös VN/9791/2020. Saatavilla osoitteessa: <https://oi-keusministerio.fi/hanke?tunnus=OM046:00/2020>

Ojala, T. (2012). Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Pitchal, E., Freundlich, M. & Kendrick, C. (2010). Evaluation of the Guardian Ad Litem System in Nebraska. Legal Studies Research Paper Series, Research Paper 10-01. Suffolk University Law School.

Poliisiammattikorkeakoulu (2020). Poliisi (AMK)-tutkinto. Opetussuunnitelma. Luku-vuodet 2020–2022.

Poliisihallitus (2013a). Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitut-kinnassa. Poliisihallituksen ohje 2020/2013/5071.

Poliisihallitus (2013b). Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttä-jän toimenpiteet. Poliisihallituksen ohje 2020/2013/1369.

Poliisihallitus (2019a). Rikosten esikäsittelytoiminta poliisissa. Poliisihallituksen ohje. POL-2019-37438.

- Poliisihallitus (2019b). Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Poliisihallituksen ohje POL-2019-34669.
- Poliisihallitus (2019c). Poliisin Harva-, EET- ja nettipoliisitoiminnan rahoitus. Poliisihallituksen kirje POL-2019-20707.
- Poliisihallitus (2019d). Lisämäärärahanjako poliisiyksiköille. Poliisihallituksen kirje POL-2019-31443.
- Prop. 12 S (2016–2017). Opptappingsplan mot vold og overgrep (2017–2021). Saatavilla osoitteessa: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-12-s-20162017/id2517407/?ch=6>
- Rantaeskola, S. (toim.) (2014). Esitutkintalaki: kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirja 21. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. [URN:ISBN:978-951-815-277-7](https://nbn-resolving.org/urn:isbn:978-951-815-277-7)
- Ruuskanen, E. & Sarimo, M. (2018). Uhri rikosprosessissa. Ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi. Mietintöjä ja lausuntoja 44/2018. Helsinki: Oikeusministeriö. [http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-721-2](https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-721-2).
- Saari, T., Ellonen, N. & Vuorensyrjä, M. (2020). Employee well-being of Finnish criminal investigators—mixed methods approach. *International Journal of Organization Theory & Behavior*, 23(1), 85–99.
- Sariola, H. (1990). Lasten väkivalta- ja seksuaalikokemukset. Lastensuojelun Keskusliiton julkaisu 85. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Silvennoinen, E. (2020). Lapsen oikeudet ja lapsiasianomistajan rooli esitutkinnassa. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. [http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3617-2](https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3617-2).
- Sinkkonen, M. & Mäkelä J. (toim.) (2017). LASTA-hanke, Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapsen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. [http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-850-0](https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-850-0)
- Staksrud, E., Ólafsson, K., & Livingstone, S. (2013). Does the use of social networking sites increase children's risk of harm? *Computers in Human Behavior*, 29(1), 40–50.

Suomen virallinen tilasto (2018). Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkko-julkaisu]. ISSN=1798-6680. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/syyttr/2018/syyttr_2018_2019-09-26_laa_001_fi.html.

Viitattu: 23.3.2020.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2020). Barnahus-hanke. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke>. Viitattu 10.11.2020.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019). Kouluterveyskysely 2019: perusopetuksen 8.–9. lk lomake. Saatavilla osoitteessa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-toteuttaminen/kyselylomakkeet>.

Tilastokeskus (2020). Rikos- ja pakkokeinotilasto. Helsinki: Tilastokeskus.

<https://stat.fi/til/rpk/>.

Tobin, J. (2019). Introduction. The Foundation for Children's Rights. Teoksessa Tobin, John (toim.): The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary. Oxford: Oxford University Press.

Toivonen, V. (2017). Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Helsinki: Alma Talent.

Tolvanen, M. (2020). Rikosketjun LEAN-hanke: Selvityshenkilön raportti. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2020:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-798-4>.

Tolvanen, M. & Kukkonen, R. (2011). Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Tuomisto, A. (2018). Lapsiin kohdistuvien rikosten esikäsittely Itä-Uudenmaan poliisilaitoksessa. "Jonkun pitää tehdä se työ ennen mun työtä, ettei mun tarvi tehdä tuntitolkulla jotain ihan hölynpölyä, eihän se palvele ketään." Poliisiammattikorkeakoulun AMK-opinnäytetyö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018112117725>

West, L. (2019). Poliisin esitutkinnan rajoittaminen vähäisyys ja kohtuusperusteilla. Soveltuminen lapseen kohdistuneessa väkivaltarikoksessa. Julkisoikeuden Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto, johtamisen yksikkö.

Wingrove, T. & Beal, S. (2014). Psychology, Law and the Wellbeing of Children: A Developmental Perspective. Teoksessa Miller, Monica K., Chamberlain, J., Wingrove, T. (toim.): Psychology, Law, and the Wellbeing of Children. Oxford University Press, 13–29.

Wergens, A. (2014). Human rights for victims of non-state crime. Taking victims seriously? Wolf Legal Publishers, Oisterwijk.

Välimäki, P. (2014). Edunvalvontaoikeus. Helsinki: Talentum.

Yle Uutiset (2019). Lähes kaikkia Oulun seksuaalirikoksista epäiltyjä miehiä on kuultu – osaa uhreista on houkuteltu tapaamisiin esimerkiksi Snapchatin ja Instagramin kautta lupaamalla tupakkaa ja alkoholia. 3.1.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10578562>. Viitattu 29.12.2020.

Yle Uutiset (2020a). Syyttäjä vaatii pedofiilijutun pääepäillylle lähes kymmenen vuoden vankeutta – syytteet törkeistä lasten raiskauksista käsitellään salassa. 10.11.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11635564>. Viitattu 27.12.2020.

Yle Uutiset (2020b). Onko vika kuvan ottajassa? Keskusrikospoliisi kehotti Tiktokissa välttämään intiimien kuvien lähettämistä – moni piti sitä uhrien syyllistämisenä. 16.11.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11650326>. Viitattu 14.12.2020.

Yleiskommentti No 13 (2011). Lapsen oikeudesta olla joutumatta väkivallan kohteeksi. YK:n lapsen oikeuksien komitea. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

Yleiskommentti No 14 (2013). Lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon. YK:n lapsen oikeuksien komitea. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

Yleiskommentti No 24 (2019). Lapsen oikeuksista rikosoikeusjärjestelmässä. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

Kansainväliset sopimukset

Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (SopS 88/2011) nk. Lanzaroten sopimus. Saatavilla osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2011/20110088>.

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015, nk. Istanbulin sopimus). Saatavilla osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053>

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS63/1999, EIOS). Saatavilla osoitteessa: <https://finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1999/19990063#idp446682160>

Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskeva yleissopimus (SopS 13/2011). Saatavilla osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/2011/20110013>

YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 60/1991, LOS). Saatavilla osoitteessa: https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2.

Hallituksen esitykset

HE 29/2019 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2020.

HE 212/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 323/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2019 lisätalousarvioksi.

HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 58/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 224/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Lainsäädäntö

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

Esitutkintalaki (805/2014, ETL)

Laki hoilhoustoimesta (442/1999)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983,LHL)

Laki Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista (1139/2007)

Laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista (715/2011)

Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019, HLL)

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997, ROL)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/200, SHAL)

Lastensuojelulaki (417/2007, LSL)

Oikeudenkäymiskaari (4/1734, OK)

Oikeusapulaki (2002/257)

Perustuslaki (731/1999, PL)

Poliisilaki (872/2011)

Rikoslaki (39/1889, RL)

Ulkomaalaislaki (301/2004)

Vahingonkorvauslaki 412/1974

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut:

EOAK/1084/2019

EOAK/3462/2019

EOA 1299/2018

AOA 135/21/06

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-013-4

ISSN PDF 2342-6799